

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

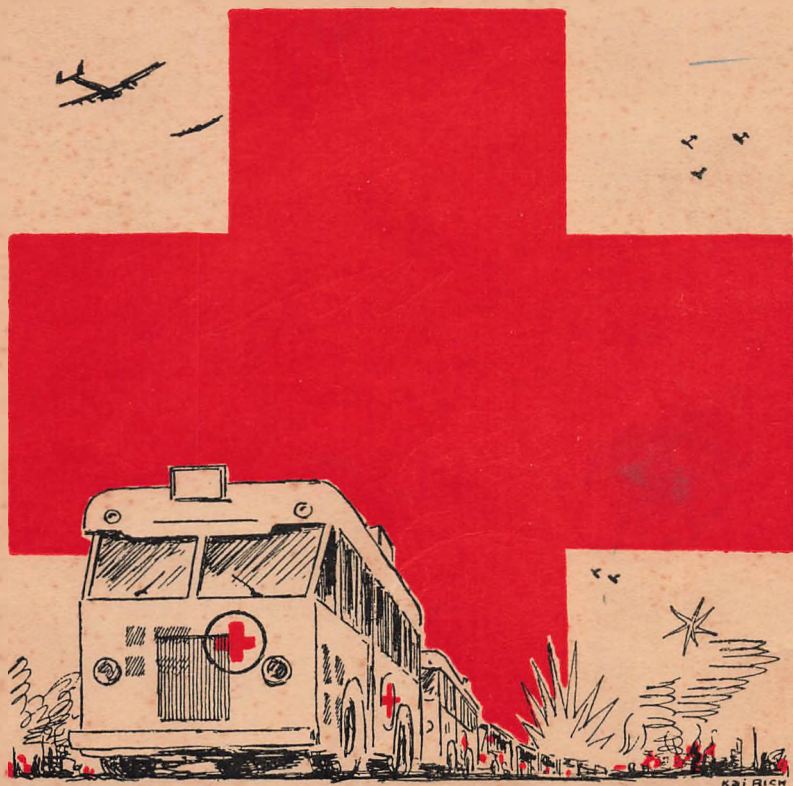
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Åke Svenson

DE HVIDE BUSSE

Schönbergske

De hvide Busser

Åke Svenson

De hvide Busser

Det Schønbergske Forlag
København 1945

Originalens Titel: »De vita bussarna«.
Paa Dansk ved J. Laub Ostenfeld. Omslagstegning: Kai Rich.
Trykt i Rud. Pallesens Bogtrykkeri, Hillerød.
2. Oplag, September 1945: 2000 Eksemplarer.

DENNE BOG TILEGNES

Dansk Røde Kors
og
Svenska Röda Korset

Første Kapitel

DET er svært at sige, hvornaar Tanken om en svensk Indsats for Evakuering af Skandinaver fra de tyske Koncentrationslejre første Gang opstod. Fra svensk Side har man jo under hele Krigen, for saa vidt Forholdene tillod det, forsøgt at hjælpe de Danskere og Nordmænd, der var interneret i Tyskland. Lige indtil den allersidste Tid kunde dette imidlertid kun ske ved Forsendelse af Gavepakker. Efterhaanden som Krigen langsomt men ubønhørligt nærmede sig det tyske Rigsomraade, var der imidlertid visse Interneringslejre, der kom til at ligge i Farezonen. Det blev derfor stadig mere aktuelt at føre de Internerede i Sikkerhed og om muligt hente dem tilbage til Norden.

De Forhandlinger, der førtes om dette Spørgsmaal, er kun lidet kendt af Offentligheden. Medens de fandt Sted, maatte de af naturlige Grunde behandles med streng Diskretion. Det er dog ikke mere nogen Hæmmelighed, at det lykkelige Resultat i første Række maa tilskrives en enkelt Mand, Greve Folke Bernadotte. Denne har oplyst, at det var Konsul Raul Norling, der gav Stødet hertil, og som selv efter Tilbageerobringen af Paris gennem en hurtig og resolut Indgriben fik reddet 5000 Franskmænd fra at blive ført i Fangenskab til Tyskland. Greve Bernadotte havde tidligere, men desværre med negativt Resultat, forsøgt at skabe Kontakt mellem Krigsfangerne i Rusland og deres Paarørende i forskellige europæiske Lande. Efter Samtalen med Norling besluttede Greven i Stedet

for at sætte en Aktion i Gang til Fordel for Fangerne i Tyskland — først og fremmest de skandinaviske.

I Februar 1945 meddelte en lille Notits i de svenske Aviser, at Greve Bernadotte var fløjet til Tyskland for at forhandle om forskellige Spørgsmaal i Forbindelse med de skandinaviske Internerede. Greven har senere oplyst, at disse Forhandlinger førtes med Himmler, der paa det paagældende Tidspunkt betragtedes som Tysklands stærke Mand og som i Kraft af sin Stilling som SS-Reichsführer havde Overkommandoen over samtlige Konzentrationslejre. Under sin første Samtale med Himmler havde Greven følt sig for om Muligheden af at faa de skandinaviske Fanger overført til Sverige. Paa denne paa det paagældende Tidspunkt unægtelig ret sensationelle Anmodning skal Himmler have givet det syrlige Svar, at en saadan Tilladelse fra hans Side af den svenske Presse kunde opfattes »som et Forsøg fra Krigsforbryderen Himmler paa at skaffe sig et Alibi«. Til at begynde med vilde Himmler end ikke overfor Greve Bernadottes Henstilling give sit Bifald til Kende. Greven opnaaede dog at faa Tilsagn om, at Svenska Röda Korset kunde samle de skandinaviske Fanger, der var spredt over en Mængde forskellige Steder i Østrig, Tyskland og Tjekoslovakiet, i en enkelt Lejr i Nærheden af Hamburg. Allerede herigennem var meget vundet, for dels laa denne Del af Tyskland endnu temmelig langt fra Krigszonerne, og dels havde man herfra et overordentlig gunstigt Udgangspunkt for en senere Lynevakuering til Sverige. Hertil kom endvidere, at Himmler lovede, at en Delegation fra Svenska Röda Korset vilde faa Adgang til denne Lejr og saaledes Mulighed for bedre at kunne organisere sin Hjælpevirksomhed paa Stedet.

Det er nu bekendt, hvorledes Greve Bernadotte ved senere Forhandlinger med Himmler og andre Naziledere kunde fremtvinge stadig mere omfattende Løfter, indtil han endelig til Slut ikke alene fik Tilladelse til at overføre alle Skandinaver til Sverige, men ogsaa til at lade den svenske Hjælpeorganisation gaa i Gang med at arbejde til Fordel for internerede

Kvinder af alle Nationaliteter. For de dermed forbundne Omstændigheder vil der lettest kunne gives en Redegørelse i anden Forbindelse. Paa det Tidspunkt, da den svenske Hjelpevirksomhed organiseredes og traadte i Funktion, var der endnu ikke bestemt andet end det, der allerede tidligere er omtalt som Resultatet af Greve Bernadottes første Samtale med Himmler.

Den svenske Organisation, som saaledes skulde træde i Virksomhed i Tyskland, maatte selvfølgelig foregaa i Svenska Röda Korsets Navn og under dets Ledelse. For at Virksomheden skulde kunne fungere effektivt i et fremmed og krigsførende Land, var det nødvendigt, at den fik en fast militær Organisation. Der krævedes derfor, at den kom under Kommando af svenske Officerer, at den raadede over veltrænede Soldater af forskellig Art, men først og fremmest var det nødvendigt, at Ekspeditionen fik en første Klasses Udrustning af Motorkøretøjer og andet. En saadan Organisation havde Röda Korset selvfølgelig ikke nogen som helst Mulighed for at kunne klare paa egen Haand.

De Vanskeligheder, der opstod, løstes paa den Maade, at den svenske Regering stillede Forsvarsmagtens Personale og Materiel til Raadighed. Personalet blev udtaget mellem de Frivillige, der meldte sig og derefter blev fritaget for Tjeneste i Hæren. Selve Organisationen kom i Stand paa den Maade, at Chefen for Armeen beordrede visse svenske Regimente og Korps til at oprette og udruste forskellige Enheder og Underafdelinger, der derefter samledes i et fælles Korps, Svenska Röda Kors-Detachmentet.

MAN havde oprindelig tænkt sig et noget større Detachment end det, der senere kom af Sted. I sidste Øjeblik angrede de tyske Myndigheder nemlig deres rundhaandede Løfter og fordrede, at Detachmentets Styrke skulde nedskæres. Højest 250 Mand kunde faa Indrejsetilladelse til Tyskland i Stedet for de 350, som man i Begyndelsen havde regnet med.

Organisationen foregik som sagt ved forskellige Regimenter og Korps. Da det drejede sig om motoriserede Enheder, blev det i første Række Trænkorpse, der fik overdraget Detachmentets Oprettelse. Fra Svea Trænkorp, hvor jeg paa det paagældende Tidspunkt afsluttede et Par Maaneders Beredskabstjeneste, skulde der udsendes en Bustransportafdeling og en Deling Stabs- og Trænpersonale. Ordren herom siges at være kommet allerede Søndag den 25. Februar. Den Dag og de to følgende var jeg imidlertid fri for Tjeneste og opholdt mig i Stockholm. Det var derfor først ved Tilbagekomsten til Linköping om Morgenen den 28., at jeg fik Kendskab til Ekspeditionen. Ifølge Organisationsplanen skulde der udtages to Officerer fra Korpsen. Ved min Ankomst var den ene Plads allerede besat af Løjtnant Sven-Olle Söderström, og om den anden kæmpedes der mellem et stort Antal Aspiranter. Efter hvad der blev sagt, havde Korpschefen praktisk talt allerede truffet sit Valg og en endelig Afgørelse kunde derfor ventes naar som helst.

Det var en bitter Følelse at have forpasset en saadan Chance. Lige siden den 9. April 1940 havde jeg stadigt og inderligt

haabet, at den Tid vilde komme, da vi Svenskere vilde faa Lejlighed til at gøre en Indsats for Danmark og Norge. Nu var Chancen kommet, og jeg vilde ikke faa Lejlighed til at komme med. Jeg forbandede mit Uheld at have været væk paa et Tidspunkt, hvor saa store Ting skulde afgøres, og var forbedt paa at maatte resignere.

Efter et Øjeblik at have overvejet Situationen besluttede jeg mig imidlertid til ikke at give op uden Kamp. Endnu var det dog ikke afgjort, hvem der skulde have den anden Plads. Jeg tog Mod til mig og søgte Foretræde først hos Mobiliserings-officeren og derefter hos Chefen. Selv troede jeg ikke særlig stærkt paa Udsigterne, men til min egen Forundring var Lykken med mig denne Gang. Begge Steder blev min Ansøgning modtaget med Velvilje og Forstaaelse, og mindre end en Time efter min Ankomst var det faktisk bestemt, at jeg skulde have den ledige Officersstilling.

I den første halve Time efter Afgørelsen følte jeg mig udelukkende lykkelig og gik let bedøvet omkring og modtog Kameraternes Lykønskninger. Men saa kom jeg til at tænke paa noget andet. I Hastigheden og Ophidselsen havde jeg ikke faaet Lejlighed til at tale med min Kone. Hvorledes vilde hun mon stille sig til Sagen. Vilde hun uden Klage gaa med til at sende en næsten nygift Ægtemand ud paa en efter alt at dømme temmelig æventyrlig Færd? Det var ikke uden en vis Ængstelse, jeg bestilte en Samtale med Stockholm. Mine Bekymringer var vel ikke helt ubegrundede, men jeg er min Kone evigt taknemmelig for, at hun tog Sagen paa den rette Maade, da hun forstod, at jeg mente det alvorligt. Hun delte i altfor høj Grad min egen Indstilling overfor vore Nabofolk og deres Lidelser til at ville staa mig i Vejen, naar Chancen for en personlig Indsats meldte sig. Og saa var den Bekymring ude af Verden.

Af det, der er fortalt, fremgaar det tydeligt, at det ikke netop voldte Vanskeligheder at faa Befalingsmandspladserne besat. Som det var ved Svea Trænkorps, skal det have været ved alle de øvrige Regimenter og Korps. Praktisk talt alle

Stabsofficerer og andre i Tjeneste værende Reserver meldte sig straks. Konkurrencen var derfor mildest talt overvældende.

Slet saa let var det ikke at skaffe det menige Mandskab. De værnepligtige, der gjorde Tjeneste ved de forskellige Depoter, omfattede for Størstedelens Vedkommende Aarsrekrutter og kunde derfor ikke saa godt komme paa Tale. Det gjaldt derfor om at skaffe Frivillige paa anden Maade. I Svea Trænkorps forberedtes Rekruteringen paa den Maade, at Mobiliseringsafdelingerne ved Hjælp af deres Personalekartoteker plukkede dem ud, der kunde tænkes at være Aspiranter. Man bestræbte sig for saa vidt muligt at faa de bedst egnede Folk frem, Værnepligtige med gode Vidhedsbyrd, hverken for gamle eller for unge og om muligt med en civil Beskæftigelse, der gjorde dem særligt egnede til den paatænkte Opgave. Man søgte saaledes at udfylde Trangen til Busførere med Chauffører fra de store Omnibusselskaber, til Mekanikere med Automobilmonterør o. s. v. Efter at man paa denne Maade havde faaet omtrent tre Gange saa mange Værnepligtige frem, som der krævedes, blev der til alle disse sendt en skriftlig Opfordring. I denne omtaltes det, at omkring 10.000 danske og norske Mænd og Kvinder var interneret i Tyskland, delvis i Lejre, der laa indenfor de Omraader, hvor Kamphandlinger snart kunde forventes at finde Sted. Det meddeltes, at Svenska Röda Korset havde faaet overdraget at føre de Internerede til en eller et Par store Lejre, hvor Forholdene var mere betryggende, og hvor Hjælpevirksomheden derfor kunde intensificeres. Endvidere omtaltes det, at Regeringen havde givet Tilladelse til, at Værnemagtens Personale og Materiel blev taget i Brug. Efter en Redegørelse for de økonomiske Forhold sluttede Skrivelsen med en Opfordring til dem, der følte sig kaldet, til omgaaende og telegrafisk at melde sig.

Den saa smukt udtænkte Plan svarede i Praksis ikke ganske til Beregningerne. Det viste sig nemlig snart, at Forhaabningen om, at mindst en Trediedel af de adspurgte skulde melde sig, var altfor optimistisk. Dette hang ganske sikkert sammen med

den totale Mørklægning angaaende Detachmentets Eksistens og Opgaver, som var raadende. Under Forhandlingerne med Greve Bernadotte skal Himmler udtrykkelig have sat som en Betingelse, at Sagen hverken maatte omtales i den svenske Presse eller Radio. Efter hvad en SS-Officer senere har fortalt mig, skal Grunden hertil have været den, at Himmler havde givet sin Tilladelse uden Hitlers Vidende og derfor ønskede at holde Detachmentets Virksomhed saa hemmelig som muligt. Hvorledes det nu end forholder sig hermed, var Følgen af Mørklægningen den, at vor Rekruttering vanskeliggjordes. Folk syntes, der var noget Luskeri med den Ekspedition, der skulde ties ihjel, og afholdt sig derfor fra at deltage.

For Detachmentets Officerer fulgte der nogle travle Dage. Vi havde regnet med i det store og hele at have det tilstrækkelige Mandskab allerede et Par Dage efter, at Opraabet var udsendt. Situationen virkede trykkende, og i pessimistiske Øjeblikke regnede vi allerede med, at hele den stolte Plan skulde gaa i Vasken. Allerede den følgende Dag indtrådte der imidlertid en Lysning. Hvad Mobiliseringsafdelingens skønne Planlæggelse ikke havde formaaet, lykkedes takket være den af alle Militære bekendte »hemmelige Telegraf« (*Skogstelegrafen*) eller »Sladdereren« fra Mand til Mand. Det tredie Døgn begyndte det at strømme ind med Forespørgsler og Anmeldelser fra en Mængde Folk, der aldrig var blevet spurgt. Som et Eksempel kan det anføres, at Forespørgslen var blevet sendt til to Busførere, der var ansat ved et Trafikforetagende i Stockholms Forstæder. Nu kom der Ansøgninger ikke alene fra disse to, men ogsaa fra otte af deres Kammerater. Ligesaa dan var Forholdet andre Steder. Trods den officielle Tavshed begyndte Planen at blive kendt. Noget andet vilde forøvrigt ogsaa være utænkeligt, da alle de adspurgte selvfølgelig maatte drøfte Sagen med deres Familier og Arbejdsgivere, og adskillige tusinde Personer fik saaledes allerede fra Begyndelsen Kendskab til Planen. Det var takket være denne »Hviskekampagne«, det blev muligt at dække Mandskabskravet.

Den langsomme Rekrutering havde sine Ulemper. Som Følge af, at Mandskabet kom saa sent, maatte Udrustningen forceres, hvad der medførte store Vanskeligheder og satte Befalingsmændenes Kræfter paa en haard Prøve. Løjtnant Söderström og jeg samt Underofficererne Fanejunker Svensson og Sergent Lööw fik tilsammen i disse Dage ikke een Gang et normalt Menneskes Søvn. En anden Vanskelighed var det, at den knappe Tilgang af Mandskab ikke gav Mulighed for nogen nævneværdig Sortering. Vi havde haabet, at der skulde blive Tid til nogle forberedende Øvelser, saaledes at vi under disse kunde faa Lejlighed til at afmønstre dem, der ikke syntes egnede, og at Resten før Afrejsen skulde kunne sammensvejses til noget, der mindede om et Korps. Men disse Planer kunde ikke bringes til Udførelse. Vi maatte tage de Frivillige, efterhaanden som de kom, og derefter koncentrere os om at faa dem færdigudrustede i Tide. Heldigvis viste det sig senere hen, at den manglende Sortering ikke medførte saa store Ulemper, som vi havde frygtet. Paa meget faa Undtagelser nær opfyldte de vore Krav og passede deres Sager ordentligt.

Den personlige Udrustning, vi fik med, var helt igennem første Klasses. Alting var splinternyt, og det er tvivlsomt, at et Korps med sirligere Udseende nogen Sinde før er udgaaet fra et svensk Munderingsdepot. I det Ydre adskilte vi os kun ganske lidt fra et sædvanligt svensk Beredskabskompagni. Røde Kors-Mærkerne i Huerne og paa Vaabenfrakkernes Opslag og de røde Gradsbetegnelser i Stedet for de sædvanlige af Bronze udgjorde hele Forskellen.

Tyskerne blev ogsaa hurtigt klare over, at Detachementet bestod af almindelige, svenske Tropper og ikke, saaledes som man øjensynlig havde ventet det, af de sædvanlige Sanitetssoldater. En SS-Funktionær gav ogsaa ved en bestemt Lejlighed ondt af sig herover og mente, at dersom Himmler havde vidst, at Kompagniet bestod af rigtige Officerer og Soldater, vilde vi aldrig havde faaet Indrejsetilladelse. Dette er dog urigtigt, for Himmler skal, efter hvad jeg har faaet oplyst, have været

fuldtud informeret om Detachmentets Karakter. Derimod er det muligt, at en Del lavere Nazifunktionærer bevidst eller ubevidst er blevet holdt i Uvidenhed herom.

Hvis den personlige Udrustning var prima, var dette ikke helt Tilfældet med Køretøjerne. Af Hensyn til de store Krav, som man maatte vente, der vilde blive stillet til Detachmentets Transportkapacitet, var det blevet vedtaget, at kun motyldrevne Køretøjer maatte medføres. Men som Følge af Mangelen paa Drivkraft havde alle Motyl- og Benzinbiler været opklodset i Garage, og trods en nok saa omhyggelig Pleje og Pasning medfører en længere Tids Opklodsning altid visse Farer for et Motorkøretøj. Dette fik vi Lejlighed til at iagttage, og vi maatte sætte al vor Kraft ind paa og anvende al vor Fritid for at faa Bilerne »i Trim«.

Til alle de andre Detaljer med Hensyn til Udrustningen kom ogsaa alle Formaliteterne med Mandskabets Ophold i Udlandet. Det var et stort og tidsspildende Apparat, der skulde sættes i Gang, og en hel Barak fyldtes lidt efter lidt med trægt arbejdende Funktionærer. Der var en Fotograf, der skulde fotografere hele Mandskabet, efterhaanden som det ankom, to faste Statspolitibetjente, der maatte gennemgaa femten Aargange af »Politiefterretninger« for at konstatere, at vi var ustraffede, en Afdeling af Lensstyrelsen, som udfærdigede Pas paa Samlebaand, og vort eget Stabspersonale, der udfyldte »Fragebogen«, der anvendes ved Ansøgninger om Visum. Hertil kom endvidere Udfærdigelsen af en Række Papirer for at faa ordnet Bidrag til Familierne og Forsikringerne, samtidig med at Mandskabet skulde vaccineres mod forskellige Sygdomme. Alle disse Formaliteter krævede en rum Tid, og fra Befalingsmandskabets Side maatte det kontrolleres, at hver enkelt Mand havde faaet alle disse Detaljer ordnet.

Det var bestemt, at Afrejsen fra Linköping skulde finde Sted om Morgenen den 7. Marts. Den sidste Nat blev jeg tilbage paa Kasernen for at være til Raadighed. Ved Ellevetiden om Aftenen var der endnu tre af vore Biler paa Værksted, og vi var

meget ængstelige for, at de ikke skulde blive færdige i Tide. De kom dog en efter en, den sidste Kl. halv tre om Natten. Saa var der præcis en Time tilbage inden Reveillen. I den tidlige Morgen afgik Kolonnen til Linköpings Station, hvor vi skulde have det hele losset op i Toget. Losningen forløb udmærket, og ved Syvtiden forlod Toget Linköping med Hässleholm som første Maal. Her skulde Detachmentets Underafdelinger samles, og her skulde vi træffe vor Chef og vore nye Kammerater.

Vi kom til Hässleholm henad Aften og blev indkvarteret hos det skaanske Trænkorps. Da vi stadig var opfyldt af Bekymringer for vore Køretøjer, lykkedes det os at ordne det saaledes, at Korpsets Værkstedspersonale arbejdede største Delen af Natten for vor Regning. Paa Grund af nye Krakilierier fra de tyske Myndigheders Side kom Opholdet i Hässleholm til at vare et Døgn længere end beregnet. Denne Forsinkelse kom os godt tilpas, fordi vi paa den Maade vandt Tid til et grundigt Eftersyn af Bilerne, hvad der mangedobbelt kom os til Gode under Anstrengelserne i Tyskland. Vi er det skaanske Trænkorps megen Tak skyldig for al Velvilje og Hjælpsomhed. Alle Befalingsmændene med den faste Munderingsofficer, Kaptajn Johan Persson, og Motorofficeren, Løjtnant Svennemark, i Spidsen, gjorde deres Yderste for at hjælpe os. I dette Korps fik man en bestemt Følelse af, at her var »den rette Mand paa den rigtige Plads«, og at hele Korpsen besjæledes af den Aand, at der ikke var noget, der var umuligt.

Under Opholdet i Hässleholm naaede vi at stifte Bekendtskab med Overordnede og Kammerater. Detachmentets Chef, Oberst Gottfrid Björck, samlede hele Styrken og gav os mange kloge Raad med Hensyn til, hvorledes vi burde optræde i det fremmede, krigsførende Land. Vi fik allerede ved denne Lejlighed et stærkt Indtryk af den klare Forstand og den venlige Fasthed, der gjorde Oberst Björck saa overordentlig godt egnet til at staa i Spidsen for et vanskeligt Foretagende af denne Art.

Ved sin Side havde Detachmentets Chef en Stab af fortræffelige Medarbejdere. To Regimentsofficerer gjorde Tjeneste

som Adjudanter. Yderligere var der 2 Kaptajner, en Intendant, en Krigskasserer, Tolk, Motoringeniør og adskillige andre Befalingsmænd. Baade fra svensk og tysk Side var man tilbøjelig til at gøre Grin med denne imponerende Stab i Spidsen for et saa lille Kompagni, men dets S sammensætning var naturligvis betinget af, at man vilde skaffe saa mange svenske Officerer som muligt Lejlighed til at komme ud og studere og samle Indtryk. Efter nogle Ugers Forløb reduceredes Staben betydeligt, uden at dette tilsyneladende kom til at skade Virksomheden.

Detachmentets Kerne bestod af tre Bustransportafdelinger, en Lastbilafdeling og en reduceret Intendanturafdeling. I Begyndelsen var der i enhver saadan Afdeling to Officerer. Ogsaa dette var vistnok i Overkanten, men i visse Tilfælde, f. Eks. hvor en Afdeling maatte udstykkes til forskellige Opgaver, var det ganske givet en Fordel. Senere hen blev der ogsaa her foretaget en Reduktion, saaledes at der kun var een tjenestegørende Officer i hver Afdeling.

En meget vigtig Detaille var Trænet. Under hele Virksomheden i Tyskland var vi jo udelukkende henvist til os selv med Hensyn til Madlavning, Fremskaffelse af Drivkraft, Reparationer o. s. v. Vi maatte derfor medføre betydelige Forraad og et velorganiseret Træn. Allervigtigst var Værkstedstrænet, uden hvilket vi snart havde maattet indstille Virksomheden. Det stod under Befaling af Sergent Lööw, en tiltalende og dygtig ung Underofficer, som varetog sine Opgaver paa en udmærket Maade.

A FREJSEN fra Häsleholm maatte foretages i to Transportenheder, da alle Køretøjerne ikke samtidig kunde faa Plads paa Københavnerfærgen. Den første Enhed afgang den 9. Marts og den anden, til hvilken jeg hørte, den 10. Aftenen forud for Afrejsen troede vi, at alting egentlig var fuldstændig klart, og vi regnede for en Gangs Skyld med at faa Lov til at sove i Fred og Ro. Det var imidlertid et forfængeligt Haab, for henimod Kl. 10 om Aftenen kom der en Ordre, der bragte os alle paa Benene igen. Vore Biler havde hidtil været forsynet med den sædvanlige Camouflagemaling og adskilte sig kun fra de almindelige Krigsbiler derved, at der paa Siderne og paa Taget var malet de røde Kors og svenske Flag. Nu kom der Meddelelse om, at de Allierede efter Forhandling med Udenrigsdepartementet havde meddelt, at man kun kunde respektere vore Biler under Forudsætning af, at de maledes hvide. Dette blev Signalet til en febrilsk Virksomhed. Hele Natten og den følgende Morgen arbejdede baade et privat Værksted og Korpsets eget Mandskab for Højtryk. Det gik dog nogenlunde for os, for paa Værkstederne kunde Bilerne sprøjtelakeres, hvad der gik relativt hurtigt. Værre var det for den første Transportenhed, som, da Ordren kom, allerede var bragt ombord paa Københavnerfærgen. Her maatte man mobilisere hele Malmøs Stab af Malere, som med Spande og Pensler maatte foretage en hel Brandudrykning og derefter hele Natten male, som gjaldt det Livet. Endnu da Færgen skulde gaa, var der nogle Biler tilbage, men de raske Malere klarede Sagen ved

at tage med til København og afslutte Arbejdet under Overfar-
ten. De siges at have sovet straalende paa Vejen hjem igen.

Vor Enhed naaede som sagt at blive færdig i god Tid før
Afrejsen fra Hässleholm. Vi drog afsted ad Landevejen til
Malmø og fik Lejlighed til for første Gang at prøve vore Køre-
tøjers Form og Køreevne. Alt gik storartet, og vor Kolonne,
der talte ialt 40 hvide Busser og Biler, vakte stor Opsigt
overalt, hvor den viste sig. Mandskabet indkvarteredes i
en Skole, men Befalingsmændene maatte bo ombord, og her
inviterede de svenske Statsbaner paa en udsøgt Afskedsmiddag.

Tidligt om Morgenen kom Mandskabet ombord, og straks
efter lagde Færgen fra. I den disede Morgen varede det ikke
længe, før den svenske Kyst forsvandt for vore Øjne. Det føl-
tes lidt ejendommeligt at se Landkonturerne viskes ud og for-
svinde og samtidig vide, at man ikke kunde være helt sikker
paa at komme tilbage. Der gik sikkert mange Tanker til de
hjemmевærende Koner, Forældre og Børn i det Øjeblik.

Der blev imidlertid ikke lang Tid tilovers til Overvejelser,
for der var adskilligt at forberede med Hensyn til Landgangen
i København. Først og fremmest maatte vi endnu en Gang
indprente baade os selv og vore Chauffører, at vi fra nu af
skulde køre i højre Side af Vejen. Vi nærede paa Forhaand
temmelig store Bekymringer for de Vanskeligheder, dette kunde
medføre. Saa godt som ingen af os havde tidligere kørt i
Udlandet; i hele Detachmentet var der maaske ialt to eller tre,
der havde internationalt Kørekort. Det viste sig imidlertid, at
Ulemperne i Virkeligheden var langt mindre, end vi havde
tænkt os. Under hele vor Virksomhed i Danmark og Tyskland
indtraf der ikke et eneste Ulykkestilfælde, der kunde tilskrives
Førernes Ukendskab til Højrekørsel. For mit eget Vedkom-
mende fandt jeg det forbavsende let at vænne mig til Højre-
kørsel. Den øvrige Trafik var en stadig Paamindelse, og efter
et Par Dages skærpet Opmærksomhed gik Kørslen fuldkom-
men naturligt. Det var heller ikke vanskeligt ved Hjemkomsten
at vende tilbage til Venstrekørsel. Erfaringerne fra Rejsen har

taktisk faaet mig til helt og holdent at ændre min tidligere Indstilling til Spørgsmaalet om Højrekørsel i Sverige. Jeg tror ikke mere, at en saadan Reform er saa nødvendig, at vi af den Grund bør ofre de vældige Summer, som en Omlægning af Trafikken vilde komme til at koste.

Efter denne Parentes maa jeg vende tilbage til Beretningen. I København kørte vi straks Vognene i Land, hvorefter Færgen, den sidste Forbindelse med Hjemlandet, omgaaende vendte tilbage. I Toldvagten gjorde vi det første Bekendtskab med Okkupationsmagten, repræsenteret af Marinesoldater og grønklædte SS-Officerer. Vi frapperedes af Marinesoldaternes Ungdom; de fleste af dem saa ikke ud til at være mere end 15 eller 16 Aar gamle. For en Svensker var det temmelig fantastisk at se disse Børn udstyret med et saare agtværdigt Arsenal af Vaaben, Ammunition og Haandgranater. SS-Funktionærerne modtog os med Hitlerhilsen. De var køligt korrekte, hvad der selvfølgelig passede os bedst. Man maa indrømme, at de fungerede effektivt, og at de ikke sinkede os mere end nødvendigt. Paa mindre end en halv Time var alle Formaliteter i Orden, og Kolonnen kunde begive sig paa Vej.

Med dansk Lods kørte vi gennem København. I den tidlige Søndagsmorgen var der ikke mange Mennesker paa Gaden, men de, vi mødte, vinkede til os med stor Begejstring, og vi fik allerede her en Følelse af, at vor Ekspedition var populær, noget som vi bagefter i rigeligt Maal fik Lejlighed til at erfare under vore kommende Rejser gennem Danmark. Vor Vej gik fra Havnen over Østerbro og Frederiksberg ud til Roskildevejen. Til vor Glæde kunde vi konstatere, at København kun var ubetydeligt beskadiget, og at Rygterne om ødelæggende Bombninger var stærkt overdrevne.

I jævn Fart kørte vi over Sjælland gennem det smukke Roskilde med den mægtige Domkirke og de hyggelige Smaabyer Ringsted og Slagelse. I Korsør, hvor vi skulde ombord paa Storbæltsfærgen, var hele Befolkningen kommet paa Gaden. Vi havde næsten svært ved at komme frem for al den Begejstring,

som lidt efter lidt voksede til et mindre Folkeopløb, da de svenske Soldater begyndte at dele Chokolade ud til Byens Børn. Den Vare havde Danmarks Smaabørn maattet undvære under hele Krigen, og der var sikkert flere af de yngste, som nu for første Gang stiftede Bekendtskab med dette Nydelsesmiddel. Opholdet i Byen blev noget længere end beregnet, fordi de stedlige tyske Myndigheder først forlangte, at vi skulde afstaa vor Plads paa Færgeren til Fordel for et tysk Flygtningetog. Takket være den svenske Transportchef, Major Almqvist's bestemte Optræden, løstes denne Konflikt til vor Tilfredshed. Paa Færgeren var der foruden vore Biler et Lazarettog med ungarske saarede. Det var trist at se Patienternes elendige Tilstand, og selve Toget gjorde ogsaa et ynkeligt og smudsig Indtryk. En ungarsk Læge, som vi fik Lejlighed til at tale med under Overfarten, udtalte sig meget forbitret over Tyskernes Ligegyldighed overfor hans Landsmænd, der, efter hvad han paastod, var blevet tvunget til at gaa i tysk Krigstjeneste.

Efter Udskibningen i Nyborg fortsatte vi direkte til Odense, hvor vi skulde møde den første Transportenhed, der var ankommet dertil Dagen i Forvejen. Besøget i denne By blev for os, men i særlig Grad for de først ankomne Kontingenter, ikke uden en vis Spænding. For at Læseren skal kunne forstaa vor Situation, er det nødvendigt at forudskikke nogle Bemærkninger. Odense, Danmarks trediestørste By, betragtedes som en Højborg for Modstanden mod Besættelsesmagten, og dens danske Haandlangere. Her førtes Kampen paa den ene Side af danske Patrioter og paa den anden Side af Schalburgmænd, Stikkere og Hipopak, blodigere og mere hensynsløst end de fleste andre Steder. I det Spil, som fandt Sted, kom vi Sventkere til at blive Brikker. Nioghalvfems Procent af Byens Befolkning hilste os som Repræsentanter for et afholdt Nabofolk, der var ganske særlig populært som Følge af vor Aktion til Fordel for Danskerne i Tyskland. Men for den resterende ene Procent var vi og vor Ekspedition en Torn i Øjet. Da det første Kontingent ankom, fik det fra ansvarlig dansk Side en

alvorlig Advarsel. Ifølge foreliggende Oplysninger laa der hos Hipo en nøje udarbejdet Plan om at rydde Oberst Björck af Vejen. Man haabede at kunne standse hele Ekspeditionen, hvis Chefen blev dræbt. De danske Patrioter frygtede ogsaa Angreb mod andre af Detachmentets Medlemmer. De udtalte derfor en bestemt Formaning om Forsigtighed, samtidig med at de lovede os den stærkest mulige Beskyttelse og Vagt fra patriotisk Side. For ikke at handle letsindigt med Ekspeditionen og dens Opgaver lod Oberst Björck sig overtale til hele Dagen at forblive paa Hotellet. Mandskabet blev indkvarteret i en Skole, som indrettedes til Kvarter for os, og der bevilgedes ingen Udgangstilladelser. Udenfor Oberstens Hotel og Skolen stod Døgnet rundt en stor Menneskemasse paa Vagt.

Saaledes var Stillingen, da vi ankom til Byen. Vi forbavsedes over, at praktisk talt hele Byen syntes at være paa Benene, og at der langs vor Rute i alle Gader var fuldt af viftende og jublende Danskere. Gennem et Brus af sydlandsk Begejstring naaede vi langsomt, meget langsomt, frem til Skolen, hvor vi skulde indkvarteres. Først ved Ankomsten dertil fik vi at vide, at Odenses Befolkning paa denne Maade var gaaet ud paa Gaden for at følge os gennem Byen og beskytte os mod ethvert tænkeligt Angreb.

Om Aftenen gav Byen en Middag for hele Detachmentet. Til denne marcherede vi under en tusindtallig Eskorte af Byens Indbyggere. Vi blev budt paa en fortræffelig Blanding af baade aandelig og legemlig Føde. Et første Klasses Orkester musicerede under Maaltidet, og mellem Musiknumrene holdtes der adskillige Taler til vor Ære. Det fremgik af disse, at Danskerne stillede meget store Forventninger til vor Ekspedition. Selv fandt vi det lidt pinligt at blive fejret næsten som Helte, inden vi endnu havde udrettet noget som helst. Men faktisk er det imidlertid, at den hjertelige Modtagelse og de store Forventninger, der stilledes til os, sidenhen virkede som en Spore for os. Naar som helst sidenhen i Tyskland et eller andet ikke saa ud til at ville lykkes, sagde vi til hinanden: »Hvorledes skal

vi dog kunne køre gennem Odense igen, hvis dette her mislykkes for os«.

Før Daggry den følgende Morgen forlod vi Odense uden flere nye Æventyr. Hele Detachmentet var nu for første Gang samlet, og det var virkelig et temmelig imponerende Syn at se de firsindstyve hvide Vogne køre afsted med god Fart og nøjagtig 50 Meters Afstand mellem hver. Turen gik videre over Fyens vestlige Del og den berømte Lillebæltsbro til Jylland. Her drejede vi af stik mod Syd og kom gennem Kolding, Haderslev og Aabenraa til den lille Grænsestation Krusaa. Efter nogle — forbavsende faa — Formaliteter gik vi over Grænsen til Tyskland.

Et Par Kilometer syd for Grænsen ligger Havnebyen Flensborg. Da vi nærmede os Byen, blev vi temmelig overraskede over flere Steder langs Vejen at se en Slags blaa-gule Standarter. De bestod af firkantede Flagduge med Felter paa tværs i de svenske Farver. Vi blev som sagt noget forbavsedede, fordi vi ikke ventede nogen Høflighed fra tysk Side, og mindst af alt havde vi regnet med Flagning til Ære for os. Heldigvis viste det sig senere, at »Standarterne« slet ikke havde noget med vor Ekspedition at gøre. De var simpelthen et almindeligt tysk Signal for at advare de vejfarende om, at der kunde ventes Flyveralarm. Vi fik mange Gange oftere Lejlighed til at se den Slags Flag.

Uden Anelse om, at der var Fare paa Færde, kørte vi med den største Ro gennem Byen. Risikoen var vistnok ogsaa forholdsvist lille, for Flensborg var en af de faa større tyske Byer, der under hele Krigen var blevet fredet af de Allierede. Byen anvendtes hovedsagelig til Lazaretter og Plejehjem for Reconvalescenter, og Tyskerne søgte aabenbart at undgaa, at den blev af krigsvigtig Betydning. Under vore Rejser gennem Flensborg saa vi aldrig Tropper i Byen, og Havnen var altid fri for Krigsfartøjer. At Byen tidligere havde været dansk og stadigvæk havde mange danske Indbyggere spillede maaske ogsaa en

vis Rolle. Vi saa mange Skilte med Navne som Jensen, Hansen og andre gode danske Navne.

Et Stykke syd for Byen kom ogsaa vi Svenskere ved Hjælp af Radioen under Vejr med, at der herskede Flyveralarm. Alle vore Personvogne og adskillige af Busserne og Lastbilerne var udstyret med Radio, hvad der under vor fortsatte Virksomhed viste sig at være en uvurderlig Hjælp. En Redegørelse for vore Beskyttelsesforanstaltninger mod Faren fra Luften kan maaske være af Interesse, men vil mere passende være at anbringe i anden Sammenhæng. Nu fik vi som sagt gennem Radioen klar Besked om, at der herskede Flyveralarm. Det meddeltes, at store allierede Bombemaskiner var i Færd med at overflyve netop det Omraade, hvor vi befandt os. Vi fandt det derfor rigtigst at gøre holdt og søge Beskyttelse i Nærheden af en Skov. I det usædvanligt klare Vejr fik vi derefter et overordentlig tydeligt Billede af Begrebet »Tusindplanraid«, som vi saa tidt havde læst om i de svenske Aviser. Utallige Afdelinger af svære amerikanske Bombemaskiner strøg hen over os højt oppe i Luften. Ovenover Bombemaskinerne saa vi beskyttende »Paraplyer« af graciøse Jagere.

Snart efter fortsatte vi imidlertid Farten. Vi passerede Slesvig og Flaadebasen Eckernförde og fandt ogsaa disse Byer forbavsende uskadte. Men saa nærmede vi os Kiel. Allerede da vi Nordvest for Byen skulde over Kielerkanalen, saa vi de første Spor af de Allieredes Bombetogter. Den store Bro over Kanalen havde aabenbart ofte været Bombernes Maal. For Enden af Kanalen var der flere store Kratere, og Bebyggelsen op til Brohovederne var fuldkommen pulveriseret. Selve Broen var dog ganske ubeskadiget og gav saaledes Bevis for den almindelig kendte Vanskelighed ved at tilføje Broforbindelser nogen alvorlig Skade fra Luften. Naar et overordentlig stærkt Luftværn, saaledes som det var Tilfældet her, umuliggør Angreb af Styrbombemaskiner eller i det hele taget præcis Nedkastning af Bomberne, er det aabenbart næsten umuligt at ødelægge en Bro.

Vejen mellem Kanalen og den egentlige By gaar gennem en Forstadsbebyggelse af den sædvanlige Type. Skaderne i dette Omraade var betydelige, og vi saa meget faa helt uskadte Huse. Endnu værre blev det, da vi nærmede os den centrale Del af Byen. Her saa vi for første Gang en »concentrerede« By. Kvarter efter Kvarter saa vi ikke andet end Grusdynger, men undertiden brødes Ensformigheden af et gabende tomt Hus-skelet. Endnu var Ødelæggelsen i Kiel ikke paa langt nær saa fuldkommen som i mange andre Byer. Visse Kvarterer var endnu saa godt som ubeskadigede, og et Par Steder var der endog Fabriker i Gang. Mærkeligt var det at se Omraaderne omkring Jernbanestationerne og konstatere, hvor godt Jernbaneforbindelsen kunde opretholdes trods alle Ødelæggelserne. De samme Iagttagelser havde vi Lejlighed til at gøre ogsaa i andre stærkt udsatte Byer. Trafikken er jo en yderst livsvigtig Faktor for Krigsførelsen, og Tyskerne satte alt ind paa at holde den i Gang. De udnyttede hensynsløst Krigsfanger og udenlandske Civilarbejdere til det farlige Rømningsarbejde og kunde paa den Maade meget hurtigt bringe Orden i det mest haabløse Kaos. Selv efter de kraftigste Angreb mod Byer som Hamburg, Kiel m. fl. varede det i Almindelighed kun nogle faa Døgn, inden Trafikken igen fungerede.

I Nærheden af Stationsomraadet blev vi standset af en Politibetjent, der meddelte os, at den sædvanlige Udfaldsvej mod Lübeck ikke var farbar. En Del af den Bombearmada, vi kort i Forvejen havde set, havde netop tømt sin Last over den sydøstlige Del af Byen, og Rømningsarbejdet var først for nylig blevet paabegyndt. Efter hvad vor Hjemmelsmand oplyste, varede det tredie Storangreb mod Kiel i lige saa mange Dage. Med en Politibetjent som Lods maatte vi derefter køre en lang og besværlig Omvej for at komme ud paa Vejen til Lübeck. Turen gik gennem fuldkommen ødelagte Kvarterer, hvor vi maatte krydse os frem gennem Bombekraterne. Paa et Par Steder var det med Nød og næppe, vi kunde faa vore brede Busser igennem. Til Slut kunde vi dog slippe igennem og ud paa den rigtige Vej.

Turen fortsatte mod Sydøst. Vi passerede gennem Udkanterne af Lübeck, men saa var det allerede mørkt, og vi fik derfor ikke Lejlighed til at se saa meget af Byen. Straks efter at vi var kommet igennem Byen Mölln, maatte vi slukke al Belysning paa Grund af Flyveralarm. Det var en Afdeling af det, som Tyskerne kaldte »schnelle Kampfflugzeuge«, sandsynligvis engelske Mosquitoer, der paa Vej til Berlin fløj henover Omraadet. Mölln var den sidste større By paa Vejen, og nogle Mil Sydvest for Byen skulde vi forlade den store Landevej. Vor tyske Ledsager, en SS-Officer, der kaldtes Obersturmführer, havde ikke hidtil haft nogen Vanskeligheder med at lodse os den rigtige Vej, da alle Hovedveje var meget tydeligt afmærkede. Nu gjaldt det imidlertid om at gøre Brug af Kortene. Det viste sig ikke altid lige let, og vi svenske Officerer blev efterhaanden lidt betænkelige, da vi under Tyskerens Vejledning førtes ind paa stadigt mindre og daarligere Veje og Landsbygader. Vi vilde dog ikke vise os uhøflige ved at drage hans Sagkundskab i Tvivl, men da Vejen til Slut helt hørte op, og Spidsen af Kolonnen pludselig befandt sig midt ude paa et Gærde, kunde det jo ikke længere skjules, at vi var kørt fejl. Det blev en meget vanskelig Affære at vende hele Kolonnen i Bælgmørke — der var jo stadigvæk Flyveralarm. — Efter at dette lidt efter lidt var lykkedes for os, overtog Oberstløjtnant Natt och Dag Ledelsen og Tydningen af Kortene paa Resten af Turen. Saa blev der ikke flere Fejlkøringer den Nat.

Det viste sig senere hen, at den mislykkede Vejorientering ingenlunde var noget enestaaende Fænomen. Under de kommende Rejser havde vi i Begyndelsen ofte en eller flere »Begleitere«, tilhørende SS eller Gestapo, og sædvanligvis med Officersrang, med os. Meningen var, at disse Herrer skulde gøre Tjeneste som Vejvisere og hjælpe os »dumme Schweden« til rette. Denne Ordning maatte imidlertid meget snart opgives, da det viste sig, at de tyske politiske Officerer altfor tydeligt savnede ethvert Kendskab til Korttydning. De forledte os til Fejlkøringer, som vilde have faaet en svensk Underkorporal til

at rødme af Skam. Efter at dette var hændt os nogle Gange, maatte vi simpelt hen afsætte dem fra enhver Beskæftigelse med Valget af Veje. Det blev derefter de svenske Befalingsmænd, som fik Ansvaret for Orienteringen, og Tyskerne indsaar snart selv, at det var det bedste for alle Parter. Det saa i det hele taget ud, som om disse politiske Officerer ikke havde nogen nævneværdig almindelig Soldateruddannelse. For mit eget Vedkommende blev jeg ved en anden Lejlighed temmelig overrasket, da den samme Obersturmführer, der den første Nat førte os paa gal Vej, betroede mig, at han aldrig nogen Sinde havde ligget i Telt. Trods dette havde han alligevel været ved Fronten og bl. a. gjort Tjeneste under Angrebet paa Stalingrad.

For at vende tilbage til Beretningen om vor Rejse, saa foregik denne under Oberstløjtnant Natt och Dags sikre Ledelse uden videre Uheld. Vi passerede den lille By Schwarzenbek og kom derefter gennem Sachsenwald, en af de faa store Skove i denne Del af Tyskland. Midt i Skoven ligger Bismarcks gamle Gods Friedrichsruhe og i Nærheden af dette en By og en Jernbanestation af samme Navn. I denne Egn skulde vi have vort Hovedkvarter og vore Baser. Temmelig trætte efter en lang og tildels besværlig Kørsel naaede vi ved Midnatstid vort Maal. Det var selvfølgelig ganske umuligt i Mørket at arrangere større Foranstaltninger for vor Bekvemmelighed, og der blev derfor givet Ordre til at overnatte i Køretøjerne. Trods Mangelen paa al Komfort og trods den endnu bidende Kulde sov snart hver eneste af Detachementet den retfærdiges Søvn.

MORGENEN efter kunde vi se os om i vort nye »Hjem« og begynde at indrette os. Stedet var utvivlsomt godt valgt. Mandskabets Indkvartering frembød ikke større Vanskeligheder. Chefen for Detachementet og et Par af de ældste Officerer kunde indkvarteres paa Slottet og den øvrige Stab paa et Værtshus, medens Troppen inclusive Tropsofficererne maatte ligge i Bivuak. Velindrettede og relativt godt beskyttet mod Flyverangreb laa Lejrpladserne fordelt rundt om i Skoven, hvor Grunden overalt var tør og jævn. Vi slog vore Telte meget omhyggeligt op, gravede tæt omkring dem og lagde store Knipper Granris indeni dem.

Her sov vi sidenhen storartet, saa snart vi skulde tilbringe en Nat i Friedrichsruhe. For Køretøjerne var der rigelig Plads til en godt beskyttet Opstilling paa et Par Skovveje i Nærheden af Bivuakeringspladserne. Ved passende Vejsving blev Værkstedsvognene og Intendanturens Arbejdspladser henlagt, mens »Køkkenet« etableredes i umiddelbar Nærhed af Værtshuset. I dette, der kaldtes »Bollows Gasthaus«, havde Max Schmeling i sin Tid haft en Træningslejr, hvor han forberedte sig til Verdensmesterskabet i Sværvægtsboksning. Stedet var unægtelig velegnet til Formaålet og med gode Muligheder for »roadwork« i Storskoven og Lejlighed til at træne sig op til Styrke og god Kondition ved Træfældning. En Masse Portrætter af den boksende Tysker i forskellige Stillinger prydede Værtshusets Vægge.

Den første Dag gik med at bringe Lejren i Orden. Allerede Dagen efter kaldtes vi sammen til en Konference hos Oberst Björck, hvor alle de kommende Arbejdsopgaver diskuteredes og fordeltes. Som tidligere omtalt var det Meningen, at alle Skandinaver skulde samles i en Fælleslejr. Denne, den berygtede Neuengamme, laa kun et Par Mil fra Friedrichsruhe. Første Afdeling — det var den Bustransportafdeling fra Svea Trænkorps, hvor Løjtnant Söderström og jeg gjorde Tjeneste — fik overdraget den Opgave at hente alle Danskere og Nordmænd i Lejren i Sachsenhausen i Oranienburg, en Forstad Nord for Berlin. Der skulde der efter de foreliggende Opgaver være omkring 2.300 Skandinaver, hvorfor vi maatte være forberedt paa adskillige Rejser. Disse Transporter skulde sættes i Gang omgaaende, og vi fik derfor Ordre til at være klar til Opbrud tidligt den følgende Morgen. Resten af Detachementet fik endnu et Par Dage til Forberedelser, men skulde derefter ud paa en lang Rejse til Sydtykland og Østrig for at samle Skandinaver sammen fra nogle af de mest afsidesliggende Lejre.

Paa det opgivne Klokkeslet startede vi paa vor første Rejse. Med Kolonnen fulgte foruden de ordinære Befalingsmænd Major Almqvist, Dr. Ulf Nordwall og en af vore Sygeplejersker, Søster Ingeborg. Endvidere havde vi med os en SS-Officer og en halv Snes Gestapomænd, alle civile. Formaalet med de sidstnævntes Tilstedeværelse havde vi vanskeligt ved at faa klar Besked om. De skulde ikke være ansvarlige for Bevogtningen af de Internerede, for denne Opgave havde Tyskerne forlangt, at vi skulde paatage os. Alligevel ansaa man det for nødvendigt, at en saadan Gestapoagent skulde findes paa mindst hveranden, helst paa hver Bus. Lidt efter lidt opdagede vi, at disse Led-sagere ikke skulde bevogte vore Passagerer, men os. De skulde se til, at vi nøje overholdt de Forskrifter, som Tyskerne havde sat som Betingelse for Transporterne, og de havde Pligt til at rapportere enhver Forsyndelse herimod. Det var en temmelig utaalelig Fornemmelse at have dem luskende omkring overalt.

Til at begynde med gik Rejsen uden Intermezzi af nogen Art. Vejen fulgte i det store og hele Elbens Løb mod Sydøst. Vi passerede en Del mindre og middelstore Byer, som paa dette Tidspunkt endnu var blevet ladet i Fred af de Allieredes Flyvere. I Mecklenburg kom vi gennem Ludwigslust, en gammel Fyrsteresidens med et meget smukt Slot. Ellers var Vejen kun lidet tiltalende i æstetisk Henseende. Det flade og skovfattige Nordtyskland er i Grunden usædvanlig hæsligt.

Nogle Mil Vest for Berlin kunde vi mærke, at vi nærmede os Østfronten. I mange Byer og Landsbyer var man nemlig ved at anlægge Vejspærringer. Det var hovedsagelig Krigsfanger, der arbejdede, bevoftet af nogle Graaskæg fra Folkestormen. At vi begyndte at nærme os den østlige Grænse kunde vi ogsaa forstaa af det ikke ubetydelige Islæt af slaviske Navne paa Byer og Landsbyer.

Mellem Nauen og Spandau, lige Vest for Berlin, blev vi nødt til at gøre Holdt paa Grund af Flyveralarm. Det var igen et kæmpemæssigt Dagangreb, der forestod. Denne Gang var Vejret ikke saa klart, at vi kunde se nogen af Maskinerne, men gennem Radioen fik vi at vide, at det drejede sig om meget store Afdelinger. Da det blev klart for os, at Maalet ikke var den Del af Berlin, i hvis Udkant vi befandt os, mente vi at kunne fortsætte Rejsen. Gennem Spandau kørte vi Nordøst ud imod Oranienburg. Da vi nærmede os Forstaden, blev vi snart klare over, at vi stod overfor Maalet for Dagens Bombeangreb. Store Ildebrande rasede og med regelmæssige Mellemlum hørtes der Detonationer. Vi fortsatte imidlertid vor Rejse og var saa meget mere opsat paa at naa Koncentrationslejren, som vi frygtede for, at denne var blevet ramt. Paa denne Maade kom vi stadig nærmere henimod Angrebets Centrum. At vi fik Lov til at slippe igennem beroede sikkert paa en Misforstaaelse fra Politiets og Bevogtningsmandskabets Side. De troede øjensynlig, at Røde Kors-Kolonnen var kommen for at deltage i Redningsarbejdet indenfor det bombehærgede Omraade. Lidt efter lidt maatte vi dog opgive at komme længere frem, da Vejen

var fuldstændig spærret af sammenstyrtede og brændende Huse. Da vi gjorde Holdt, og Tyskerne blev klare over, at Kolonnen ikke skulde transportere deres saarede Landsmænd, blev de temmelig syrlige og gav straks Ordre til at holde Vejen fri. Der fandtes en lille aaben Plads lige ved det Sted, hvor de første Vogne havde gjort Holdt. Der maatte vi saa forsøge at trænge alle vore Vogne sammen. Det gik endelig til Slut, men saa stod Busserne ogsaa saa tæt som Sild i en Tønde.

Da dette var besørget, kunde vi begynde at se os om. Vor Stilling var egentlig lidet misundelsesværdig. Under Angrebet havde 750 flyvende Fæstninger koncentreret sig om Oranienburg. Antallet var tilstrækkelig stort til, at en tæt Maatte af Bomber effektivt kunde lægges over hele Forstaden. Desuden havde man denne Gang foruden de sædvanlige Brand- og Sprængbomber kastet et usædvanlig stort Antal tidsindstillede Bomber. Disse »Zeitzünder«, som Tyskerne kalder dem, er i Virkeligheden er frygteligt Vaaben. De kan ligge op til tre Døgn efter Nedslaget, inden de eksploderer, og de vanskeliggør paa den Maade Rednings- og Rydningsarbejdet ganske overordentligt. Selv den modigste tøver med at begive sig ind i en Bombedyng, hvor han kan regne med naar som helst at blive sprængt i Luften. Tyskerne løste dog i nogen Grad Vanskelighederne ved at anvende russiske Fanger til Rydningen. Den paagældende Eftermiddag var der adskillige russiske Fanger, der omkom paa denne Maade. Vi hørte flere Gange deres hjerteskrærende Angstskrig, naar en Bombe eksploderede. Vor kække Søster Ingeborg tilbød ved et særligt Tilfælde at prøve paa at hjælpe et Par livsfarligt saarede Russere i vor umiddelbare Nærhed. Dette blev imidlertid afslaaet af en SS-Officer, som øjensynlig mente, at Sagen var for betydningsløs og os uvedkommende.

Vi var nu havnet midt oppe i dette Kaos. Til at begynde med knaldede Tidsbomberne meget hurtigt efter hinanden, flere Gange lige tæt ved vore Busser. Nu og da hørtes der en Detonation, og samtidig saa man et hidtil tilsyneladende uskadt Hus

ramle sammen. Jeg fik selv Lejlighed til at høre et usædvanlig kraftigt Knald. Da det blev klart for os, at vi ikke kunde komme igennem, havde vi sendt en Motorordonnans afsted med en Gestapomand, der var indfødt Berliner, anbragt paa Bagsædet, for at søge efter en Omvej. Vi vidste, at dette kunde tage Tid, og vi besluttede os derfor til at forsøge paa at faa Køretøjerne anbragt bedre — i det mindste mere spredt. Dette var absolut nødvendigt, hvis vi nødsagedes til at overnatte, da vi i saa Fald maatte regne med et nyt Angreb. Natbomberne gik ofte efter Ildebrandene og prøvede paa at fuldføre, hvad der var paabegyndt ved et Dagangreb. For at undersøge Mulighederne gik Løjtnant Söderström og jeg ud for at rekognoscere paa hver sin Kant. Da jeg undervejs kom ind i en Gade, der forekom mig at være velegnet som Parke-ringsplads, sprang der en Tidsbombe et lille Stykke Vej længere fremme. Det var en saa voldsom Eksplosion, at Knæene gav efter for Luftrykket, og Dækstillingen fulgte saaledes ganske automatisk.

Efterhaanden lykkedes det os dog at faa bragt en fornuf-tigere Parkering af Bilerne i Stand ved at køre dem hen i nær-liggende Tværgader. Paa det Tidspunkt var det imidlertid allerede mørkt, og Radioen havde netop givet Advarsler om nye Overflyvninger. Det var en af de sædvanlige Natflyvnings-aktioner med maaske ca. 70 Mosquitos. Lignende Angreb fore- kom praktisk talt hvert eneste Døgn, som Regel et Par Gange i Løbet af Natten, og havde hovedsagelig den Opgave at for- styrre Civilbefolkningen og tvinge den til at søge Beskyttelses- rum. Disse Afdelingers Styrke var som Regel for ringe til, at der med dem kunde anrettes større Ødelæggelser, men ved at kredse flere Gange over Stor-Berlin, inden Bombelasten blev smidt ud, opnaaede man Hensigten: — at hele Byens Befolk- ning maatte søge Beskyttelsesrum.

Da Maskinerne nærmede sig Oranienburg, samlede jeg en Del af Kolonnens Mandskab i et Par gamle Bombekratere, som jeg paa Forhaand havde udsøgt mig. Medens vi laa der og trykkede

os og tænkte paa, om Oranienburg endnu en Gang skulde være Maalet for Bombningen, kom der en lille, civilklædt Tysker frem og spurgte, om vi ikke vilde gaa med ned i hans Beskyttelsesrum. Han havde en Villa lige ved Siden af, hvor der var en kraftigt bygget Betonkælder. Et saadant Tilbud kunde vi ikke sige Nej til. Vi fulgte med Tyskeren og kvitterede for hans Elskværdighed ved at byde ham selv paa nogle af vore Cigaretter og hans Kone paa Chokolade. Herover blev Tyskeren saa henrykt, at han hentede sin sidste Flaske hjemmelavede Vin, som han egentlig havde tænkt paa at gemme for at kunne fejre Freden. Men hvis han, som han sagde, fik Lov til at opleve Freden, blev det næppe en Fred, som en Tysker vilde være glad for at fejre. Lige indtil Alarmen var afblæst, sad vi i Kælderen og snakkede sammen om Krigen og dens Virkninger, om Politik og om Tysklands Fremtid. Vor Vært var en typisk »Pinneberg«, den jævne, berlinske Smaaborger, med dennes Fejl og Fortrin. Han ytrede sig med forbløffende Aabenhjertighed om adskillige farlige Emner. At Krigen var tabt, havde han allerede længe været klar over, men efter hans Mening var det en stor Ulykke, at Tyskland nogen Sinde var begyndt paa den. For Nazisterne, »die hohen Herren«, som han kaldte dem, havde han ikke meget tilovers. Hele Hitlerregimet var een stor Ulykke. Men alligevel fandtes der hos denne fornuftige og usædvanligt hyggelige Tysker ikke en Tanke om, at han selv og hans Lige skulde kunne have opponeret mod Nazistregimet. Hos ham var, ligesom hos alle de andre Tyskere, jeg senere mødte, Autoritetstroen og Respekten for de offentlige Myndigheders faktiske Indehavere saa dybt rodfæstet, at han end ikke kunde have drømt om Muligheden af en Opposition.

Efterhaanden forsvandt Natbomberne, uden at de denne Gang havde gjort Oranienburg nogen Skade. Kort Tid efter vendte vor Motorcykelordonnans og Gestapomanden tilbage og meddelte, at de havde fundet en Vej til Konzentrationslejren. De vidste ikke, om Lejren var blevet ramt, men de havde set store Ildebrande i Nærheden. Vi fik hurtigt Kolonnen formeret

igen og begyndte besværligt at krydse os frem gennem det bombehærgede Omraade. Bagefter kørte vi i en Halvbue vest om Berlin og kunde saa endelig nærme os Lejren nordfra.

Omtrent henad Midnat naaede vi Lejren. Her laa nu det berygtede Sachsenhausen, selve Kimen til det moderne Begreb Koncentrationslejr, kendt og frygtet lige siden Rigsdagsbranden. I Mørket kunde man ikke se saa meget af Lejren, men i Skæret fra et Par store Ildebrande opfattede man dog, at Vejen gik langs endeløse Mure, bag hvilke man kunde skimte lange Rækker af Barakker. Ved en stor Port i Muren gjorde de første Vogne Holdt. Her mødte Kommandanten, Standartenführer Keindl, os, en lille, elegant og efter det Ydre at dømmes meget elskværdig Bayer. At der ogsaa fandtes andre Sider i denne Mands Karakter end den elskværdige, fik vi senere hen paa det smerteligste Lejlighed til at erfare. Nu var han imidlertid Forbindtligheden selv, spurgte om, hvorledes vi havde haft det, og sagde oven i Købet, at han havde været ængstelig for os. Han havde ventet os allerede om Eftermiddagen og havde naturligvis ikke kunnet faa nogen Meddelelse om vor lange og ufrivillige Forsinkelse under og efter Bombeangrebet.

Det egentlige Sachsenhausen var heldigvis ikke blevet ramt. Paa Tilbagerejsen fik vi imidlertid at vide, at der var faldet Bomber i Lejrens Udkanter og i en tæt ved liggende Kvindelejr, hvor Antallet af Døde havde været meget stort. En stor Del af de udbombede og saarede Kvinder havde søgt Tilflugt i Sachsenhausen. Det havde dog været meget svært at bringe de saarede Hjælp, da Gas-, Vand- og Elektricitetsledningerne i hele Oranienburg var sat ud af Funktion som Følge af Bombardementet.

Vi fik ved denne Lejlighed ikke Lov til at komme indenfor Murene, sandsynligvis som Følge af de kaotiske Forhold, der raadede der efter Bombardementet. Forhandlingerne med Hr. Keindl og hans Stab maatte afsluttes udenfor Hovedindgangen. Men efterhaanden var alting klaret. Portene blev slaet op, et Par Lyskastere tændtes, og et mærkeligt Syn mødte os. En væl-

dig Kolonne stod opstillet med Front lige mod Porten, den ene Række bag den anden, fem i hver, nøjagtigt efter preussisk Mønster. Det var 350 Skandinaver, som, efter hvad vi senere hen fik at vide, i 7 Timer havde staaet paa den samme Plet og ventet paa os, lige saa urolige for vor Skæbne, som vi for deres. Da de fik Øje paa vore hvide Busser, gik der et Lettelsens Suk gennem Rækkerne. En saadan Følelsesytring kunde ikke en Gang Tyskernes Nærværelse forhindre. Vi Svenskere var meget tavse. Der sad som en stor Klump i Brystet paa os allesammen, og jeg tror, at de fleste af os følte en egen stærk Sindsbevægelse i det Øjeblik. Men de mange Nazifunktionærer, der var beskæftiget rundt om os, tvang os til Selvbeherskelse. Korrekt og upersonligt gav vi svenske Officerer vore Ordre om Indstigningen i Vognene. Maaske kunde det virke lidt barsk, naar vi søgte at undertrykke vor Bevægelse. Der krævedes ikke mange Formaliteter. Bus efter Bus med tredive i hver, en Smule fattig Bagage paa Taget, og saa en omhyggelig Optælling af Passagererne. Helt kunde den upersonlige Tone dog ikke oprettholdes. Da en af os ved et Tilfælde maatte give en Ordre om, hvorledes man skulde forholde sig, jeg tror det drejede sig om, at Passagererne i en Bus skulde rykke lidt sammen, hørtes der en lys, norsk Stemme: »Herre Gud, tænke sig at blive kommanderet paa et kristent Tungemaal.« Den svenske Replik kom omgaaende: »Min Ven, her er der ingen, der kommanderer, vi be'r jer bare om at gøre, hvad der er nødvendigt.«

Vi var meget hurtigt færdige med at faa Vognene fyldt. Med ægte tysk Ordenssans havde Kommandanten bestemt, at Afrejserne skulde foregaa i Bogstavorden. Nu sad der 349 gode Danskere og Nordmænd, hvis Navne begyndte med Alfabetets første Bogstaver, vel pakket sammen i vore Busser. Der skulde have været 350, men en Mand var i sidste Øjeblik blevet nægtet Tilladelse til at følge med. Det vidste vi ikke den Gang, og vi troede paa Tyskernes Forsikringer om, at en af de udtagne pludselig var blevet syg. Senere viste det sig, at den tomme Plads skulde have været besat af Kaptajn Arne Delie, Manden

som den 9. April 1940 havde haft Kommandoen over det Kystbatteri i Oslofjorden, der sænkede et stort Troppetransportskib med 9.000 Tyskere. Der bliver Lejlighed til at vende tilbage til denne Mands Skæbne, til vore Anstrengelser for at faa ham fri — og til vort Nederlag.

Det var en vidunderlig Fornemmelse for os at forlade Lejren, og det følte sikkert endnu vidunderligere for vore Passagerer. Vi var i det mindste under Transporten fri for Tryk af de tyske Fangevogtere. Ganske vist var der Gestapogenter i de fleste af Busserne, men disse havde intet at gøre med Bevogtningen, der udelukkende paahvilede os Svenskere. De kunde heller ikke hindre os i at tale med vore Passagerer. Et Par af de mest nidkære søgte ganske vist at paastaa, at dette var i Strid med Forskrifterne, men vi svarede bare, at vi maatte give ordentlige Ordre om, hvorledes man skulde forholde sig under Transporten og faa Besked om Fangernes Helbredstilstand m. m. De fleste af Tyskerne var fornuftige nok til at sove eller lade, som om de ingenting hørte. Lidt ubehageligt var det ganske vist, at flere af dem kom fra det tyske Sønderjylland og meget vel forstod de skandinaviske Sprog.

Spørgsmaalet om Bevogtningen var paa samme Tid baade let og ømtaaleligt. Vore Passagerer var om muligt endnu mere paapasselige end vi selv med, at der ikke skulde ske noget, som kunde virke ødelæggende paa Detachmentets fortsatte Virksomhed. De holdt selv Styr paa de yderst faa urolige Hoveder, der fandtes, og udgjorde derfor en langt sikrere Vagt end den, vi faatallige Svenskere havde kunnet iværksætte. Samtidig maatte vi imidlertid tage Hensyn til Tyskernes nøje-regnende Bestemmelser vedrørende Transporterne. Ifølge disse skulde den bageste Busdør være laaset, og ved Hvil undervejs maatte kun to Mand ad Gangen forlade Bussen gennem den forreste Indgangsdør. Den ene Busfører skulde derefter overvaage dem, der var lukket ud, medens den anden skulde holde Orden i Vognen. Som Følge af denne Ordning blev Opholdene besværlige og unødvendigt tidsspildende. De, der sad inderst,

havde et forfærdeligt Besvær med at komme frem og tilbage, og i det hele taget varede det en ufattelig Tid, inden alle var kommet ud og havde forrettet deres Nødtørft. Efterhaanden slækkede vi ogsaa paa Forskrifterne og slap alle Passagererne ud paa een Gang gennem begge Indgangsdørene. Gestapomændene brokkede sig lidt over det, men fandt sig til sidst i det, da de mærkede, at der ikke skete noget.

Atmosfæren var under hele Rejsen fortættet i mere end een Betydning. I Busserne var Luften tyk af den Røg af Cigaretter, som Passagererne tændte med virkelig Nydelse. Hver især havde faaet en Gavepakke, den saakaldte »Svenskepakke«, og i hver Pakke var der 40 gode, amerikanske Cigaretter. Kun den, der selv er en lidenskabelig Ryger, kan forstaa, hvorledes man nød dem paa Turen.

Efter en ni Timers i det store og hele begivenhedsløs Rejse nærmede vi os Neuengamme. Lejren var beliggende i en fugtig og usund Egn, der sikkert er en Fortsættelse af Lüneburgerheden paa Elbens Nordside. Som Følge af den nære Beliggenhed ved Flodsystemet er hele Egnen sumpet. I det fuldkommen flade Landskab har man en god Udsigt over den vældige Lejrplads, der var indhegnet dels med en Murstensmur og dels med stærkstrømsførende Ledninger. Nærmest ved Landevejen laa Kommandanturen og en Del Funktionærboliger og bag disse en murstensindhegnet Gaard. Længere borte saa man et Par store Bygninger i den sædvanlige Kasernetype og et Mylder af Værksted- og Opholdsbarakker.

Neuengamme havde et meget daarligt Ry paa sig. Medens Sachsenhausen i det mindste henimod Krigens Slutning blev betragtet som en første Klasses Lejr, regnedes Neuengamme til tredje Klasse, det vil sige, at den hørte til den allerværste Slags lige med Undtagelse af de rene Rædselsanstalter, der benævntes »Vernichtungslager«. I Parentes kan det anføres, at den sidenhen saa berygtede Lejr i Buchenwalde af de Internerede ikke klassificeredes værre end som en anden Klasses Lejr.

I det ukendte Neuengamme skulde vi nu aflevere vore nye Venner. Det var en trist Fornemmelse, trods de Forsikringer, vi fik om en særlig begunstiget Stilling for vore Protegèer. Meningen var, at der indenfor Lejren skulde indrettes en særlig skandinavisk Afdeling, hvor en Delegation fra Svenska Röda Korset skulde have Lov til i det mindste delvis at være ansvarlig for Arrangementet. Samtidig nærede vi Forhaabninger om, at Neuengamme kun skulde være en Mellestation med et kun kortvarigt Ophold før den endelige Tur til Sverige. Trods dette og trods vore Passagerers Forsikringer om, at de var uendeligt glade og taknemmelige over at være kommen bort fra den udsatte Beliggenhed i Lejren tæt ved Berlin, følte vi os skamfulde og ulykkelige over, at vi maatte overlade dem til Tyskerne. Lige saa glade, vi havde været Aftenen i Forvejen, da vi tog imod dem, ligesaa sørgmodige følte vi os nu, da vi saa dem blive stillet op og hundset med af brølende, tyske Rakkerknægte. Men der var ikke noget at gøre ved det. Vi maatte knytte Hænderne i Lommen og slaa os til Ro med, at denne Etape kun var en lille Del af en stor Ekspedition, der ikke maatte sættes over Styr af noget om end nok saa begrundet Følelsesudbrud.

I de følgende ti Dage foretog vi yderligere fem Rejser til Sachsenhausen. Efterhaanden som vi lærte Vejene og Trafikforholdene bedre at kende, kunde Rejsetiden afkortes. Vi lagde Tiderne om for saa vidt muligt at undgaa Bombean-grebene mod Berlinerdistriktet. Hveranden Eftermiddag paa Slaget fem forlod vi Friedrichsruhe, og omtrent Klokken et ud paa Natten plejede vi at ankomme til Oranienburg. Paa denne Maade kunde vi i Almindelighed undgaa baade Dagalarmerne og Aftenalarmerne i Berlin og naa frem til Lejren, inden Nat-alarmerne begyndte. Denne kom som oftest ved Tretiden om Natten, hvor vi havde Mulighed for at søge Beskyttelse i Lejrens massive Mandskabsbunker. Disse Tidsfrister overholdt vi i det store og hele under alle Rejserne til Sachsenhausen.

Helt uden Æventyr forløb disse Rejser dog ikke. Vi blev naturligvis adskillige Gange overfløjet af Bombearmadaer. I eet Tilfælde kom Natalarmen i Berlin usædvanlig tidligt, saaledes at de første Bomber faldt, lige inden vi var naaet til Lejren. Den Gang var Oranienburg atter Angrebsmaalet, og vi fik derfor ekstra travlt med at komme ned i Beskyttelsesrummet. En anden Gang kom der Alarm under Hjemrejsen. Vi havde netop passeret Byen Ludwigslust, da Dagbomberne kom. Vor Motorcykelordonnans, der var kommet lidt bagefter os andre, undslap med Nød og næppe den første Fuldræffer. Da vi næste Gang kom igennem Byen, gabede der os et stort Krater i Møde lige indenfor Byporten, og en »Umleitung« var anlagt for Gennemgangstrafikken. Det smukke Slot var heldigvis uskadt.

Vore Forsøg paa at undgaa Luftkrigens Farer lettedes i høj Grad af det udmærkede Alarmsystem, der paa det paagældende Tidspunkt endnu fungerede upaaklageligt. Først i de to sidste Krigsuger blev Stillingen saa kaotisk, at ogsaa denne Underretningstjeneste maatte indstilles. Jeg har før omtalt, at de vejfarende advaredes mod Flyverangreb ved Hjælp af én Slags Standere eller Flag i de svenske Farver, som blev sat op langs Vejkanten eller blev hængt ud af Vinduerne i Husene. Signalerne betjentes af Service-Stationernes Mandskab, af LS-Lodsen (Luftbeskyttelseslodser) eller af Civilpersoner, som havde Radio. Undertiden anvendtes der foruden de blaa-gule Flag ogsaa en sort Vimpel. Dette betød, at »Tiefflieger«, det vil sige lavtgaende Jagtplaner, var i Virksomhed.

Stor Hjælp havde vi ogsaa af Radioen. Over alle tyske Stationer udsendtes der hver Time en »Luftlagemeldung«, som gav Besked om Stillingen i Luften i det store og hele. Standardfrasen, som anvendtes, naar Luften var fri, lød: »Über dem Reichsgebiet befindet sich kein feindliches Kampfverband.«¹⁾ I Krigens sidste Fase, da Fremrykningen paa baade Vest- og Østfronten gik i Stormskridt, og Omfanget af det ubesatte Tyskland for hver Dag blev stadigt ubetydeligere, fandt en kvik Svensker sig foranlediget til Travestien: »Unter dem Kampfverband befindet sich kein feindliches Reichsgebiet.«²⁾ At den Gestapomand, der tilfældigvis hørte Ondskabsfuldheden, blev yderst forbitret, kan man maaske ikke fortænke ham i.

Saa snart en Afdeling Flyvere nærmede sig den tyske Grænse, traadte særlige Luftbeskyttelsessendere i Funktion. Saa-danne »Flaksender« fandtes der antagelig paa tre Steder indenfor det store Rigsomraade. De fulgte meget omhyggeligt de angribende Planer og gav hvert eller hvertandet Minut Oplysninger om Antal og Position. Man fik dog ikke at vide, hvilke Steder, der var blevet bombede, men derimod advaredes der

1) Over Rigsomraadet er der ikke nogen fjendtlige Flyvere.

2) Under Flyverafdelingerne er der ikke noget fjendtligt Rigsomraade.

undertiden om, at Planerne endnu havde en Del af Lasten tilbage paa Hjemturen. I visse Byer var der endvidere en kommunal Luftbeskyttelsessender koblet til Telefonnettet. I Hamburg hørte jeg nogle Gange en saadan »Drahtfunk«, der gav Meddelelser af lokal Betydning for Byen. Der blev bl. a. givet 12 Minutters og 6 Minutters Varslinger. Ved det første Signal gjorde man sig klar til at gaa i Beskyttelsesrummene, ved det næste gik man derned.

Iøvrigt blev der ligesom i Sverige givet Flyveralarm med Sirener. Sædvanligvis kom der først et forberedende Alarmsignal, »Vorwarnung« eller »Kleinalarm«, bestaaende af tre lange Signaler med nogle Sekunders Mellemlum. Den egentlige Alarm, »Vollalarm«, blev givet med en brølende Lyd, der steg og faldt i Styrke og Tonehøjde. Signalerne var yderst virkningsfulde. Naar Bortflyvningen begyndte, kom der i Almindelighed først en nyt »Kleinalarm«, nu kaldet »Vorentwarnung«. Afblønsningen var ligesom i Sverige et langt, enstonende Signal.

Saa længe Meldetjenesten fungerede effektivt, var den til overordentlig stor Gavn. Den gjorde det muligt for os i stor Udstrækning at fortsætte Arbejdet selv under en Flyveralarm. Naar vi befandt os ude i Landsbyerne, plejede vi sædvanligvis ikke at standse ved Overflyvninger af Bombearmadaer i stor Højde. Derimod undgik vi i videst muligt Omfang at komme ind i større Byer under en Flyveralarm. Dersom dette trods al Forsigtighed alligevel hændte, mente vi, det var bedst at søge at komme igennem saa hurtigt som muligt. Kun under direkte Bombenedkastning var det nødvendigt at forlade Vognene og søge til et Beskyttelsesrum.

Under Rejserne til Sachsenhausen var de Allieredes Flyvervirksomhed meget stærk, men dog ikke paa langt nær saa intensiv som i de sidste Krigsuger. Som oftest kunde Rejserne gennemføres roligt, uforstyrret og uden større Forsinkelser. Vi naaede at blive fortrolige med Færdselsvejene og Landskabet og samle alle Indtrykkene. Endskønt de fleste Steder langs Vejene

endnu paa dette Tidspunkt var fuldstændig uskadte, fik man alligevel et usædvanlig stærkt Indtryk af Tysklands Vanskeligheder og af, at Krigen ikke vilde kunne vare saa meget længere. Hele Landet virkede paa en eller anden Maade som et eneste, kæmpemæssigt Slumdistrikt. Al Vedligeholdelse af saavel offentlige som private Bygninger maatte udskydes til efter Krigen, og Byerne fik derfor et trist, graat og forsømt Udseende. Paa samme Maade var det med Civilbefolkningen. Næsten alle var klædt i slidte og lappede Klæder, og hele Befolkningen virkede paa een som Ofre for en træt, haabløs Resignation. Det var yderst sjældent, man saa et Smil, og det var særlig forstemmende at se de unge Kvinder. Under hele vor Virksomhed i Tyskland saa jeg næppe en eneste indfødt Kvinde, der havde, hvad man plejer at kalde sex appeal. Dette beror selvfølgelig ikke paa, at Tyskerne er særlig grimme. Fra tidligere Rejser husker jeg meget vel, at endskønt den tyske Kvinde desværre ret tidligt begyndte at blive fed og miste sin Friskhed, var hun i Atten-Tyveaarsalderen meget tiltrækkende. Nu havde tungt Arbejde, Mangelen paa Nattesøvn, ensformig og utilstrækkelig Føde, Savnet af Kosmetik og i det hele taget den nerveødelæggende Tilværelse sat sit dybe Spor i de unge Pigers Ansigter.

Til dette nedslaaende Indtryk kom saa yderligere Afgødernes og Markernes Tilstand. Nordtyskland er jo et udpræget Landbrugsdistrikt, til Dels meget frodigt. Nu havde de fleste Marker imidlertid ligget Brak allerede gennem flere Aar. Mangelen paa Landbrugets normale Arbejdskraft var fuldstændig, man saa praktisk talt aldrig en rask, fuldvoksen Tysker i Arbejde ude paa Landet. I den Udstrækning, Arbejdet krævede det, udførtes det af Kvinder og Krigsfanger. Mangelen paa Redskaber og Trækdyr var ogsaa følelig. Traktorer savnedes fuldstændigt, og Heste var det meget smaat med. Paa visse Steder var der en Del Okser. Et Syn, som jeg aldrig har set i Sverige, men som her kunde iagttages en Gang imellem, var en Hest og en Okse, der gik i Spand sammen. Somme Tider saa man ogsaa Krigsfanger spændt for Ploven. Trods alle disse

desperate Udveje var det dog kun en ringe Del af Agerjorden, der kunde holdes under Kultur.

Brændselsforsyningen var ogsaa et meget alvorligt Problem. Overalt, hvor der var Trævækst, kunde man se Oldinge, Kvinder og Børn, som samlede Grene og Kviste, og — efter hvad man paastod — blev der ogsaa gjort betydelige Indhug i Ungskoven. I Byerne, hvor Stillingen var særlig vanskelig, havde man i mange Tilfælde maattet gribe til den Udvej at fælde Vejtræer og Prydræer. Ogsaa dette bidrog naturligvis til at forøge Indtrykket af Hæslighed og Forfald, som jeg tidligere har skildret.

Et ofte forekommende men kun lidet opløftende Islæt i Vejilledet var Flygtningekolonnerne. I de fremgangsrige Dage havde Tyskerne koloniseret de frugtbare Landbrugsdistrikter i Ukraine og visse Dele af Polen. Da Krigslykken senere vendte sig, maatte disse Kolonister ligesom den tyske Befolkning i Baltikum og Østpreussen flygte for Russerne. I vældige Kolonner søgte disse Befolkningslag mod Vest, medførende hvad de kunde af Dyr og Løsøre. Tilsyneladende var det gaaet dem daarligt. De selv, men i Særdeleshed deres Dyr, var i en sørgelig Forfatning. Saa magre og elendige Heste, som de, der var spændt for disse Flygtninges Teltvogne, har jeg aldrig set eller bare kunnet tænke mig. De stakkels Dyr, paa hvilke enhver Knogle kunde ses under den haardt spændte Hud, snublede og ravede frem, trækkende store Læs af Flygtninge og disses Ejen-dele. Vi var adskillige Gange selv Vidner til, at Hestene styrtede mellem Skaglerne. Flygtningene, mest Oldinge, Kvinder og Børn, var altfor afkræftede og apatiske til at reagere nævneværdigt. Dyreligene blev smidt ved den nærmeste Grøft, og paa en eller anden Maade drog Kolonnen videre. Heller ikke den stedlige Befolkning tog sig noget af Kadaverne, og paa sine Steder blev Vejen efterhaanden næsten »schnitzlad« af stinkende Dyrekadavere. Jeg husker ganske særligt et Stykke Vej lige Øst for Boizenburg, hvor man paa en Strækning af kun ganske faa Kilometer, kunde tælle henved en Snæs døde Heste,

Oksen og Faar. Her laa blandt andet et Hestelig med Kroppen i Grøften men med Hals og Hoved oppe paa Vejbanen. I de syv Uger, vi trafikerede denne Vej, blev der ikke gjort noget som helst Forsøg paa at flytte Kadaverne, der med det lune Vejr i April Maaned begyndte at udsprede en forfærdende Stank.

Efterhaanden begyndte Rejserne til Sachsenhausen at forløbe fuldstændig rutinemæssigt. Hveranden Nat hentede vi omtrent 350 Skandinaver, og den følgende Formiddag afleverede vi dem i Neuengamme. Hver Gang var det den samme Glæde at tage imod dem og den samme Sorg at skilles fra dem. Det var et overordentlig stort Klientel, bestaaende af Norges og Danmarks bedste Sønner, mange med Navne, der var kendt langt udenfor Hjemlandets Grænser. Paa en af Rejserne var Forfatteren Øverland med som Passager. Han saa meget lille ud og var meget tavs; man forstod, at han havde lidt uhørt. Efter hvad en Medpassager berettede, havde han paa Grund af sit skrøbelige Helbred haft vanskeligt ved at udholde de mange langtrukne Opstillinger i Lejren. Hver Morgen og Aften var der en »Appel«, hvor alle Fangerne stilledes op og kontrolleredes. Proceduren, der udførtes med ægte preussisk Omhu, varede sædvanligvis i flere Timer og var selvfølgelig yderst anstrengende for de syge og svage.

Flere Gange fandt jeg Kolleger blandt Passagererne. Paa en af Rejserne traf jeg saaledes Højesteretsadvokat Finn Arnesen, en af Norges bedst kendte Jurister. Jeg omtalte, at jeg selv til daglig var Advokat i Stockholm, og vi fik derefter en hyggelig Sludder om faglige Spørgsmaal og lignende. Senere forsøgte jeg at indsmugle til ham i Neuengamme nogle Numre af Svensk Juristtidning, der var kommet med i Bagagen, men jeg fik aldrig at vide, om de naaede ham. Et interessant Bekendtskab var den norske Generalstabsmajor Risbeck-Larsen, som af en eller anden Grund var havnet i en Koncentrationslejr i Stedet for at blive Krigsfange. Han havde været Stabsofficer i Narvikdistriktet og havde adskilligt at fortælle om Kampene i

dette Omraade. Desuden havde han i sine yngre Dage kendt Quisling. Han gav et interessant Billede af denne Mands Karriere og Karakter, i hvilken efter hans Opfattelse Dumhed og Hovmod var de mest fremherskende Træk.

En meget stor Del af de norske Fanger var Fiskere og Sømænd, der havde deltaget i det illegale Arbejde. Det var frejdige, nordiske Typer, som ikke en Gang Koncentrationslejren havde kunnet faa Bugt med. En virkelig forfriskende og snurrig Fyr var Skipperen Hagman, der, efter hvad man paastod, før Krigen var en af Norges mest fremtrædende Smuglerkaptejner. Det var en ukuelig Mand og — selv om man maaske ikke skulde tro altfor bombefast paa alle de vilde Historier, hvormed han opvartede Søster Ingeborg og mig — saa havde han nok været usædvanlig haardhudet overfor Tyskerne. Da vi skiltes, gav han mig det storstilede Løfte, at han, hvis han blev fri, nok skulde sørge for, at jeg aldrig nogen Sinde kom til at mangle skotsk Whisky. Han bad mig ogsaa om, hvis der var nogen Mulighed for det, ved den næste Rejse til Sachsenhausen, at forsøge at redde et Billede, han havde malet, men havde maattet efterlade i Lejren. Det var et betydeligt Kunstværk, og han var meget bange for dets Skæbne. Næste Gang, jeg kom til Sachsenhausen, spurgte jeg i Henhold til mit Løfte den norske Tillidsmand ud om Sagen. Denne fik sig en virkelig forfriskende Latter og fortalte, at »Billedet« var en af de forfærdeligste Prøver paa den saakaldte Glarmesterkunst, man kunde tænke sig. Jeg vilde alligevel gerne have taget det med, men det var desværre umuligt, saa den ukuelige Skipper maa trøste sig med, at hans Værk er havnet hos de kunstelskende Russere.

Ogsaa Danskerne var meget hyggelige Passagerer. De plejede at underholde os med Sang paa Rejserne, og et Par Gange var der nogle virkelig store Sangere imellem. Paa hver eneste Rejse sang man de nordiske Nationalsange, og vi Svenskere kunde her ligesom i Danmark konstatere, at næsten hver eneste Dansker kunde synge »Du gamla, Du fria«. Man maatte beklage, at kun saa faa af os Svenskere kunde den smukke, danske Sang

»Der er et yndigt Land«. Vi følte os skamfulde over denne Mangel i vor Opdragelse, og Folkene arrangerede derefter selv Sangøvelser i deres Fritid, for at de kunde indhente det forsømte.

Under en af Rejserne til Sachsenhausen fik jeg for første Gang Lejlighed til at se det indre af Berlin. Kolonnen plejede at gøre nogle Timers Ophold i Lejren for at spise og sove i Mandskabsbunkerne. Under Opholdet i Tyskland var jeg nogle Gange inde i Berlin, sædvanligvis i et eller andet Ærinde til Legationen. Første Gang fik jeg Selskab af vor Intendant, Kaptajn Sven Frykman, der sidenhen ved Oberst Björcks Hjemrejse — i sin Egenskab af ældste Officer — overtog Ledelsen af Detachementet. Vi havde desuden en Gestapomand med os, Kommissær Grothe. Denne Rejse fandt Sted kun et Par Dage efter det tidligere omtalte store Dagangreb mod Oranienburg. Vi havde siden da ikke gjort noget Forsøg paa at køre over Spandau, men havde valgt en nordvestligere Vej og var kommet til Lejren nordfra. Nu vilde vi prøve, om det var muligt at komme frem gennem det bombehærgede Omraade. Det viste sig at være usædvanlig svært. Rydningsarbejdet var endnu langt fra afsluttet, og Hovedvejen var paa mange Steder fuldstændig spærret. Ikke en Gang Grothe, der var indfødt Berliner, kunde finde Vej gennem alle disse »Umleitungen« og andet Virvar. Efter en Række mislykkede Forsøg havnede vi midt ude paa en Strækning med løst Sand, hvor Bilen gravede sig ned og nægtede at gaa videre. Frykman og Grothe fik saa det Job som Galejslaver at skubbe paa, medens jeg forsøgte at faa Motoren til at tage alt, hvad den kunde, paa laveste Gear. Efterhaanden lykkedes det os at komme fri af Sandet og op paa fast Grund igen. Efter endnu flere Fejlkørsler og andre Besværligheder naaede vi endelig gennem det nybombede Omraade.

Trods alt, hvad jeg har hørt og læst om Bombekrigens Hærgninger, fik jeg alligevel et Chock, da jeg saa det indre af Berlin. Jeg fik senere Lejlighed til at se Byen flere Gange, ogsaa i Dagslys, men dette første Møde gjorde et uudsletteligt Indtryk

paa mig. I det klare Maaneskin kørte vi gennem en Spøgelsesby, hvor ikke en eneste af de gamle, kendte Bygninger længere havde Liv. Slottet, Kronprinsens Palæ, Universitetet, Tøjhuset, alle disse Monumentalbygninger, som man kunde huske fra tidligere Rejser, laa enten i Ruiner eller stod tilbage som udbrændte Skeletter. Langs de store Trafikaarer Friedrichsstrasse og Unter den Linden fandtes der sikkert ikke et eneste anvendeligt Hus. Ogsaa de berømte Lindetræer, der havde givet den sidstnævnte Gade dens Navn, var væk. Ødelæggelsen var saa fuldstændig, at man trods alt ikke kunde undgaa at føle Medlidenhed med Tyskerne. Det er vanskeligt at tænke sig, at Berlin nogen Sinde skal blive det, den en Gang har været.

Da vi havde besørget, hvad vi skulde, og befandt os paa Hjemturen, kom der Natalarm. Det var et af de sædvanlige Forstyrrelsesangreb af et begrænset Antal Natbombere. Vi diskuterede et Øjeblik at søge Dækning i et Beskyttelsesrum, men besluttede til sidst at tage Chancen og prøve paa at komme igennem. Tidspunktet for Afrejsen fra Sachsenhausen nærmede sig, og vi vilde ikke saa gerne lade Kolonnen vente. Vi stillede imidlertid ind paa »Flaksendern« for at kunne følge Maskinerne Vej og eventuelt blive, hvis det virkelig var kritisk. Og saa satte vi fuld Fart paa mod Oranienburg. Det blev en meget mærkelig Tur. Jeg kørte saa hurtigt, jeg kunde, og luskede mig frem med slukkede Lanterner og anstrengte mig for saa godt som muligt at se gennem Mørket. Ved Siden af mig sad Grothe med Hovedet ud af Vinduet og advarede mig, naar han saa en Forhindring. Det gik kun rykvis fremad med »Speaderen i Bund«, kun afbrudt af pludselige Opbremsninger. Men pludseligt da jeg var kommet op paa en ganske god Fart, brølede Grothe en Advarsel til mig om en Panserspærring. Jeg saa den ogsaa, trampede Bremsen i Bund og forberedte mig paa at afværge en Udskridning. Men der skete absolut intet. Som Følge af Overbelastning var Fodbremsen kommet ud af Funktion, og med uformindsket Hastighed nærmede vi os Forhindringen. At gøre Brug af Haandbremsen eller skifte

om til lavere Gear var der ikke Tid til. Forhindringen bestod af tre svære Bjælker, stillet i Siksak med nogle Meters Mellemrum. Man skulde ikke tro, det var muligt at passere en saadan Forhindring med nogen videre Fart, men uden at vide hvordan det gik til, lykkedes det mig paa en eller anden Maade at komme igennem. Rent intuitivt maa jeg have kastet Rattet om til højre, til venstre og igen til højre, præcis i de rette Tiendelssekunder. Det hele maa have set ustyrlig komisk ud, om trent som i en Farce, naar Filmen køres med Iltogs fart. Men selv fandt vi det ikke særlig komisk. Jeg var tvunget til at standse et Øjeblik for at komme til Ro igen og tørre den kolde Sved af Panden. Hverken Grothe eller jeg kunde sige et Ord en rum Tid efter, men Frykman, hvis olympiske Ro ikke en Gang var bleven forstyrret af, at han var bleven kastet omkuld paa Bagsædet under Siksakturen, konstaterede stilfærdigt: »Hør du, selv om vi nu klarer os fri fra Bombningen, behøver du vel ikke at køre os ihjel«. Vi kørte derefter meget stilfærdigt og forsigtigt, indtil Bombmaskinerne var borte, og vi igen kunde tænde Lygterne.

Kommissær Grothe, der var med paa dette Æventyr, var den hyggeligste og mest menneskelige af Gestapomændene. Vi fik endda ved et Par Tilfælde Lejlighed til at beundre hans ubestridelige Mod, og vi fandt, at han ogsaa havde Hjerte i Brystet. Han gjorde, hvad han kunde, for at lette Transporterne for baade os og vore Passagerer. De Forskrifter, som han fandt dumme og urimelige, oversaa han. Tyskerne havde bl. a. bestemt, at Busvinduene skulde være dækkede under Rejsen. Dette holdt de andre »Begleiter« meget strengt paa, men paa de Rejser, hvor Grothe havde Ledelsen over Gestapomændene, ordnede han det saaledes, at Mørklægningsgardinerne blev taget bort, saa snart vi havde forladt Sachsenhausen, og ikke blev trukket for, før vi nærmede os Neuengamme.

Bortset fra Grothe og enkelte andre gjorde Gestapofolkene et overordentlig daarligt Indtryk paa os. De var lumske og upaalidelige, optraadte meget udfordrende og forsømte ikke

nogen Lejlighed til at kværulere. Mange af dem var aabenbart fejge og viste stor Angst for at komme i Kontakt med Fangerne, som de frygtede for var smittebærende. Den besværligste af dem hed Steffen. Han havde tilsyneladende en ret høj Grad, da han var Stedfortræder for Grothe som Leder af Gestapomændene i min Kolonne. Med ham havde jeg daglige Sammenstød, og vi blev til Slut Uvenner i en saadan Grad, at vi ikke talte direkte til hinanden men anvendte Mellemmænd til det uundgaaelige Samarbejde.

Som Forbindelsesled mellem Chefen for Detachmentet og de tyske Myndigheder gjorde to højere SS-Officerer Tjeneste, de Herrer Rennau og Danziger. Det var Mænd af en helt anden Type end Gestapofolkene. De var aabenbart virkelig interesserede i vor Aktion og viste sig hele Tiden loyale og hjælpsomme. Det er kun simpel Retfærdighed at konstatere, at begge disse Herrer i meget væsentlig Grad bidrog til det gode Resultat, som Ekspeditionen opnaaede.

Alle SS-Funktionærer havde meget lange Titler, og alle var de paa en eller anden Maade Fører. Herr Rennau var saaledes Obersturmbannführer, medens Herr Danziger var Obersturmführer. Desuden fandtes der endnu højere Grader, Brigadenführer og Standartenführer, samt de lavere Untersturmführer, Hauptsturmführer, Schaarführer o. s. v. Ogsaa paa os vilde man tilsyneladende gerne sætte en eller anden Føreretiket, og personlig blev jeg flere Gange skældt ud for Kolonnenführer. Vi kunde ikke lade være med at more os over alle disse større og mindre Førere, og i Samtaler mellem de Menige kaldtes Rennau altid for »Sturm- und Drangführer«, medens Danziger benævntes »Überhauptsturmführer«. Den sidste havde saa tilpas megen Sans for Humor, at han lo hjerteligt af Spøgen, da vi fortalte ham det.

Der fandtes imidlertid ogsaa SS-Officerer af en anden Slags, og de var sikkert i Flertal. Den værste Type var dem, der gjorde Tjeneste i Konzentrationslejrene. Med dem havde vi mange og forbitrede Sammenstød. De var vant til blind Lydig-

hed fra baade Funktionærers og Interneredes Side, og de havde meget svært ved at sætte sig ind i, at vi ikke stod under deres Kommando. Et lille Eksempel blandt mange andre maa nævnes. Jeg kom en Gang til Neuengamme med en Transport af liggende syge fra Sachsenhausen. Hidtil havde vi aldrig faaet Lov til at komme ind i den egentlige Lejr, men havde maattet aflevere vore Passagerer i en Forgaard. Nu maatte Busserne imidlertid køres frem til Sygebarakkerne. Dette kunde jo ikke ske, uden at vi fik Lejlighed til at se os om i Lejren, men det vilde Tyskerne ikke have. »Der Schutzhaftslagerkommandant«, en Obersturmführer, der hed Thumann, krævede derfor, at vi overlod Busserne til tyske Førere. Til dette sagde jeg selvfølgelig bestemt Nej. Vi havde derefter en ordentlig Kontrovers og skændtes længe og omhyggeligt, ved hvilken Lejlighed Grothe forøvrigt gjorde sit bedste for at understøtte mig. Da Thumann indsaa, at jeg ikke havde i Sinde at give efter, gav han sig efterhaanden, men han hævnede sig ved ikke at give mig Tilladelse til at følge ind sammen med Busserne. Jeg fik imidlertid Lejlighed til senere at komme ind og se mig ordentligt om, men dette vil jeg gøre nærmere rede for i anden Sammenhæng.

Denne Thumann var en usædvanlig væmmelig Type. Han saa præcis ud som man forestiller sig en Nazist af den aller værste Slags, kortklippet, arrogant, haard og med et Ansigt, der lyste af Grusomhed. Efter hvad man bestemte paastod, var han en af de ansvarlige for Massemyrderierne i Lublin. Om dette er rigtigt, ved jeg ikke, men det Indtryk, jeg fik af ham ved denne og andre Lejligheder, giver ikke Anledning til at tvivle om Rigtigheden heraf.

Sjette Kapitel

MEDENS den første Afdeling havde været beskæftiget med Transporterne fra Sachsenhausen til Neuengamme, havde det øvrige Detachment under Oberst Björcks personlige Ledelse foretaget en lang Rundrejse gennem Sydtyskland og Østrig. Her havde man samlet ialt 700 Skandinaver fra flere forskellige Lejre, bl. a. Dachau og Mauthausen. Ogsaa disse Internerede, hvoraf mange var alvorligt syge, blev ført til Neuengamme. Denne Lejr havde saaledes i Løbet af kort Tid faaet en Tilgang paa ca. 3000 nye Fanger.

Paa det Tidspunkt, da vor Afdeling havde gennemført 6 Rejser til Sachsenhausen, og der kun var een tilbage, begyndte det at vise sig, at Neuengamme ikke godt kunde tage imod flere Internerede. Gennem forskellige Kilder kom det til Oberst Björcks Kendskab, at de Nyankomne var kommet i en yderst ubehagelig Situation. De knebne Pladsforhold i Lejren, der allerede tidligere havde været meget følelige, begyndte nu at blive frygtelige. I mange af Barakkerne maatte Skandinaverne staves sammen fra tre, fire, ja, op til fem Mand i hver Seng, men ogsaa i andre Retninger var Forholdene alt andet end tilfredsstillende.

Dette stemte godt overens med de Oplysninger, de tyske Myndigheder havde givet Greve Bernadotte. Denne havde udvirket, at der skulde indrettes en særlig skandinavisk Afdeling, og at en Delegation fra Svenska Röda Korset skulde have Adgang til Lejren og hjælpe med ved Pasningen af denne Afdeling. Delegationen, der var under Ledelse af Professor Gerhard

Rundberg, og som iøvrigt bestod af Hjælpesøstre og andet kvindeligt Personale, var afrejst sammen med os fra Sverige. Nu havde den i næsten 14 Dage gaaet omkring i Friedrichsruhe uden Beskæftigelse og uden saa meget som at komme i Nærheden af Neuengamme. Situationen var saadan, at Oberst Björck ikke mente at kunne tage Ansvaret for, at yderligere flere Internerede blev ført til denne Lejr. Vor Virksomhed blev afbrudt et Par Dage, medens Obersten informerede Greve Bernadotte og de svenske Myndigheder om Situationen. Greven, der delte sin Tid ligeligt mellem Stockholm, Berlin og Friedrichsruhe, og altid dukkede op, naar man trængte mest til ham, kom straks til Undsætning. Resultatet blev, at Rennau kaldtes til Berlin, hvor han af Himmeler eller Schellenberg udrustedes med Myndighed til at foretage alle de Anordninger, der krævedes for at skaffe de skandinaviske Internerede en taalelig Tilværelse i Neuengamme.

Det første, der maatte gøres, var at skaffe Plads i Lejren. Inden dette skete, var det umuligt at oprette en særlig skandinavisk Afdeling. Og inden man havde faaet en saadan bragt i Stand, vægrede Lejrmyndighederne sig bestemt ved at lade nogen svensk Delegation faa Adgang til Lejren. Det var altsaa nødvendigt at faa flyttet nogle Tusind Internerede af anden Nationalitet til en anden Lejr. Saa langt var alt saare vël. Men Tyskerne forklarede samtidig, at man som Følge af det til Bristepunktet belastede tyske Transportapparat ikke havde nogen Mulighed for selv at ordne Flytningen. De ønskede derfor, at Detachementet skulde paatage sig disse Transporter.

Dette var et meget ubehageligt Dilemma. Vi var kommet til Tyskland for at hjælpe Danskere og Nordmænd, men absolut ikke for at bistaa Tyskerne med at køre omkring med deres andre Ofre fra den ene Lejr til den anden. Oberst Björck var derfor ogsaa meget uvillig til at gaa ind paa Tyskernes Forslag. Da han til Slut alligevel gav sit Tilsagn, har han sikkert følt sig foranlediget hertil ud fra den Bevæggrund, at dersom vi paatog os Ansvaret for Transporterne, havde vi nogen Mu-

lighed for at gøre dem nogenlunde taalelige. Hvis vi derimod fremtvang Transporterne under tysk Kommando, vidste vi gennem utallige sikre Vidnedsbyrd, at disse vilde blive overordentlig ubehagelige for Passagererne. I de tyske Transporter pakkedes Fangerne sammen i Godsvogne eller Kreaturvogne, saa tæt som det overhovedet var muligt at staa. Nogen Mulighed for at sidde ned, eller endnu mindre at ligge ned og hvile, plejede Passagererne ikke at kunne regne med selv paa længere Rejser. Yderligere var Fangetransporterne veritable Dødsfabriker, hvor en betydelig Del af Passagererne ankom til Bestemmelsesstedet enten som døde eller døende.

Som et yderligere Argument kan det tilføjes, at Detachementet i Tilfælde af et Afslag risikerede at maatte afbryde Virksomheden. Dette vilde have været meget uheldigt, da der stadigvæk var mange Skandinaver tilbage i Lejre, der laa i ubehagelig Nærhed af Kampzonerne. For os i første Afdeling føltes det særlig bittert, naar vi tænkte paa de to a tre hundrede Danskere og Nordmænd, der endnu var tilbage i Sachsenhausen. Disse maatte allerede med Angst spekulere over, hvad der var sket. Hidtil havde vi næsten paa Klokkeslet afhentet et Kontingent hveranden Dag. Nu var der allerede gaaet flere Dage, siden vi efter Beregningerne skulde have afhentet de sidste.

Disse Rejser fra Neuengamme til forskellige nærliggende Lejre vil vi Svenskere sikkert aldrig nogen Sinde kunne glemme. Her gjaldt det et Klientel af en hel anden Slags end de Skandinaver, vi hidtil havde kørt for. Til Trods for, at ogsaa Skandinaverne havde det svært paa mange Maader, var de dog af Tyskerne blevet behandlet som »mest begunstiget Nation«. I Overensstemmelse med den tyske Racepolitik betragtedes Danskere og Nordmænd som rene Arier med deraf følgende større Menneskeværd end Fanger af andre Nationaliteter. Hertil kom, at Skandinaverne i de sidste Krigsjaar havde haft Lejlighed til at yde en vel organiseret Hjælpevirksomhed gennem det svenske og danske Røde Kors. Regelmæssige Sendinger af Gavepakker var afsendt, og selv om adskilligt var stjalet un-

dervejs, var der dog kommet saa meget frem, at mange Liv kunne reddes og opretholdes. Til Sachsenhausen var Trafikken med Gavepakker i den sidste Tid foregaaet upaaklageligt, hvad der medførte, at Flertallet af vore Passagerer derfra var i en uventet god Kondition.

De Transporter, vi blev nødt til at udføre fra Neuengamme, var derimod noget helt andet. Vi fik nu at se, hvorledes Tyskerne behandlede deres Internerede i Almindelighed, Fransk-mænd, Belgiere, Hollændere, Polakker og Russere. Det var simpelthen forfærdeligt. Denne Gang maatte Tyskerne lade os køre ind i den egentlige Lejr, da Flertallet af Passagererne end ikke kunde gaa det lille Stykke Vej fra Barakkerne til Landevejen. Fra disse Barakker uddreves, puffedes og ledtes en Samling Væsener, der næppe mere virkede menneskelige. Udmarvede i en Grad, som man ikke skulde tro det muligt, og yderligere afkræftede af Dysenteri og andre Sygdomme, ravede og krøb disse arme Mennesker ind i vore Busser. Mange Svenskere, der har set Filmene fra Buchenwalde og andre Lejre, har efter vor Hjemkomst spurgt os, om det virkelig var muligt, der kunde eksistere saa magre Mennesker, som man der fik at se. En Del Skeptikere troede, at visse Scener var lavet ved et eller andet Filmstrick af den allierede Propaganda. Vi, der har været med til disse Transporter, kan forsikre, at det ikke bare var muligt men tværtimod almindeligt. Der fandtes fuldvoksne Mænd af Middelstørrelse eller mere, som vejede tredive Kilo. Der fandtes Individier, der var saa kraftsløse, at de ikke havde Kræfter nok til at holde fast paa et Stykke Brød.

Med Trusler, Knubs og Kolbeslag drev de tyske Lejrfangevogtere dem ind i Busserne. De, der var mest medtagne, maatte bæres eller slæbes ind af dem, der havde det lidt bedre. Inde i Vognene tog vort Mandskab imod dem og forsøgte at ordne det saa bekvemt som muligt. De allersvageste blev lagt paa Baarer, medens de øvrige maatte sidde eller ligge paa Gulvet. I Mellemtiden stod Lejrens Funktionærer med Herr Thumann i Spidsen

og spottede over, at vi ikke bedre forstod at udnytte vor Transportkapacitet.

Disse afkræftede Individer, der sikkert ikke havde kunnet bevæge sig 10 Meter paa egen Haand, bevogtedes meget omhyggeligt. I hver eneste Bus var der to sværtbevæbnede Fangevogtere, en ved hver Indgang. Desuden medfulgte det sædvanlige Kobbelt af Gestapoagenter. Disse var yderst fortørnede over, at de ikke fik den Cigaretation, som de efter Aftale havde faaet Løfte om under Transporterne. Vi forklarede dem imidlertid, at disse Transporter ikke blev udført for svensk men for tysk Regning, og at der derfor ikke kunde blive nogen Cigaretter.

Selve Rejserne var et fuldstændigt Mareridt. Endskønt der blev gjort alt for at lette Fangernes Stilling og trods et stort Opbud af Læger og Sygeplejersker, var der alligevel mange, der bukkede under. Alene i min Kolonne døde der paa den sidste Tur fire. Men ogsaa paa anden Maade blev Rejserne vanskeligere. Paa Grund af Fangernes Dysenteri maatte der med korte Mellemlum holdes lange Hvil. Mange var saa afkræftede, at de svenske Soldater maatte holde dem oppe, medens de forrettede deres Nødtørft, og andre faldt omkuld i deres egne Ekskrementer. De tyske Fangevogtere blev kendeligt irriterede over disse lange Ophold og af den svenske Hensynsfuldhed, som de tydeligt nok betragtede som Højdepunktet af Taabelighed. De optraadte yderst brutalt, og bagefter rapporteredes der flere Tilfælde af Mishandlinger. Selv saa jeg kun et; det var en tysk Underofficer, som sparkede en stakkels Polak, medens han sad paa Hug ved Landevejskanten. Synet heraf fik mig til at se rødt. Jeg fik Tyskeren tilside og gav ham en saa voldsom Overhaling, som jeg paa mit gebroknede Tysk var i Stand til at præstere. Først saa det truende nok ud, og jeg troede, han vilde flyve paa mig, men efterhaanden tog den Underordnedes livslange Vane til Lydighed overfor en Officer Overhaand, og han luskede af med et »Jawohl, Herr Oberleutnant«. Fra en af de andre Kolonner rapporterede et Par sven-

ske Chauffører, at de havde set en tysk Fangevogter slaa en af de Internerede ihjel med Bøssekolben.

Under Transporterne fra Neuengamme tabte vi Svenskere den sidste Rest af Agtelse og Sympati for Tyskerne, som vi trods alt endnu kunde have haft tilbage. For os blev disse Rejser den frygteligste Oplevelse under hele Ekspeditionen. De gjorde et dybere Indtryk end de livsfarlige Situationer, som vi nogle Gange kom ud for. Personlig hører jeg ikke til de letbevægelige, men jeg skammer mig ikke ved at bekende, at jeg græd ved Synet af disse Væsner, der var afskaaret fra al menneskelig Hjælp. Og der vil vel altid være nogle af de ulykkelige, der lever tilstrækkelig længe til at kunne naa hjem igen til deres Land. Man kan forstaa, hvis Holland, Belgien, Frankrig og de andre Lande, naar de genser deres Sønner, aldrig vil kunne tilgive Tyskland. Og de begaar næppe nogen Uret, for hvad Tyskerne har gjort mod deres Medmennesker kan aldrig nogen Sinde undskyldes med en Henvisning til Krigens grusomme Realitet.

Rædselsrejserne fra Neuengamme fik stor Betydning for vort fortsatte Forhold til Tyskerne. Hidtil var Samarbejdet gaaet saa nogenlunde smertefrit og var fra begge Sider præget af en kølig, korrekt Optræden. Men efterhaanden blev det vanskeligere. Folkene gjorde ikke længere noget som helst Forsøg paa at skjule deres Afsky og Foragt, og der forekom ofte Sammenstød mellem dem og Gestapomændene. Vi Kolonneførere kom derved i en vanskelig Stilling, da vi naturligvis tilfulde delte Mandskabets Følelser, men samtidig maatte tænke paa, at hele Ekspeditionen ikke maatte sættes over Styr ved en uklog eller usmidig Optræden.

Men helt uden glædelige Overraskelser blev disse modbydelige Transporter alligevel ikke. Den sidste Rejse, som den første Afdeling foretog, gik til en Lejr i Nærheden af Hannover. Her var Kommandanten i det mindste udadtil en beleven og elskværdig Mand. Under vor Samtale fortalte han, at der i hans Lejr var 73 Danskere. Dette var en stor Overraskelse, thi om

disses Eksistens havde hverken Detachmentet, vore tyske Forbindelsesofficerer eller de danske Myndigheder haft nogen som helst Anelse. Kommandanten havde faaet en lidt uklar Besked om, at Danskerne lidt efter lidt skulde forflyttes pr. Jernbane, men hvorhen vidste han ikke. Jeg greb naturligvis Chancen i Flugten og henviste til Himmlers Løfte om, at vi skulde hente alle Skandinaver og fremhævede det fra et tysk Synspunkt uheldige i at belaste Jernbanerne med en Transport, som uden Vanskelighed kunde foretages straks med vore tomme Busser. I Samtalens Løb fik jeg desuden Lejlighed til at forklare, at vi Svenskere havde saa rigeligt med amerikanske Cigaretter, at det vilde være os en Ære at afstaa nogle Hundrede Stykker til en fremstaaende tysk Officer.

Mit Forslag gik efterhaanden igennem. Vi fik Danskerne med os som de gik og stod med zebrastribede Fangedragter og alt. Flertallet af dem var i en meget daarlig Forfatning, enkelte af dem lige saa afkræftede som de Passagerer, vi havde bragt med os. De var havnet i en Lejr udenfor Alfarvej, og ingen havde haft Kendskab til deres Eksistens, og ingen havde derfor kunnet sende dem Gavepakker. Henviste til den tyske Fangekost var de ilde medtaget, og de fleste af dem led af Tuberkulose paa et fremskredent Stadium. Det var rørende at se deres Følelser, da de blev klare over, at de skulde under Forsorg af en svensk Kolonne, og at de havde Chance for at vende tilbage — om ikke direkte til Friheden, saa dog til et større skandinavisk Fællesskab.

Det er vanskeligt at sige, hvilket Argument der blev det afgørende for Kommandanten, men sandsynligvis spillede Opmærksomheden med Cigaretterne en ikke uvæsentlig Rolle. Hundrede »Toppers« repræsenterede en Formue i de sidste Krigsmaaneders Tyskland. Vi svenske Kolonneførere var paa hver Rejse udstyret med et lille Reservelager af Cigaretter, bestemt til i givet Tilfælde at anvendes som Bestikkelse. Den Slags Pres var til utrolig Nytte for os. Moralen var saa gennemhullet hos baade militære og civile Embedsmænd, at man for

Varer som Cigaretter, Chokolade eller Sprit kunde købe praktisk talt en hvilken som helst Begunstigelse. En af Detachementets Officerer, Kaptajn Harald Folke, har berettet, hvorledes det i en Kvindelejr lykkedes ham at frikøbe tre dødsdømte, skandinaviske Kvinder for en halv Liter Brændevin. Ved Vejafspærringer og lignende var det i Almindelighed tilstrækkeligt at tilbyde Trafiksoldaterne et Par »Toppers« for at sikre Kolonnen fri Passage uden videre Formaliteter og Tidsspilde. Saa-dan var »Herrefolkets« Moral i Krigens sidste Maaneder.

UNDER Rejserne fra Neuengamme havde Busafdelingerne været i uafbrudt Virksomhed i 2¹/₂ Døgn uden Søvn. Ved Tilbagekomsten til Friedrichsruhe om Morgenens paa det tredie Døgn bestemtes det derfor, at hele Detachementet skulde have et Døgn ordentlig Hvile. Der skulde derefter iværksættes en Rejse til en Del Lejre i Egnen omkring Torgau og Leipzig, hvor de danske Politimedsmænd var interneret. Den sidste Transport til Sachsenhausen maatte derfor vente indtil videre.

Dette bestemtes under en Konference og meddeltes Troppen til Efterretning. Lidt efter kom der imidlertid en Deputation fra den første Afdeling og vilde tale med Söderström og mig. Folkene var kommet til at tænke paa, hvor trist det maatte føles af de sidste Skandinaver i Sachsenhausen. Disse havde allerede forgæves ventet os i flere Dage og maatte være ude af sig selv af Angst over Forsinkelsen. Maaske troede de endog, at hele Virksomheden var indstillet. Folkene forklarede derfor, at hvis de bare fik Lov til at sove nogle Timer om Eftermiddagen, var de klar til at gaa til Sachsenhausen i Løbet af Aftenen og Natten. Vi kunde saa være tilbage i saa god Tid, at Transporten af Politimændene ikke behøvede at blive forsinket. De bad os forelægge Forslaget for Detachementets Chef og søge at udvirke denne Tilladelse.

Oberst Björck blev glad for denne Prøve paa Offervillighed fra Mandskabets Side og gav gerne sit Samtykke til det gode Initiativ. Efter nogle Timers Søvn tog Afdelingen afsted om Aftenen under Ledelse af Söderström. Noget tidligere var

Professor Rundberg og jeg i Selskab med Grothe kørt i Forvejen med en Personbil. Vi skulde udrette en Del Ærinder i Legationen i Berlin og derefter tage afsted til Sachsenhausen for inden Kolonnen ankom at klare alle Forhandlinger med Kommandanten. Det gjaldt om at faa alle de Skandinaver med, der var tilbage i Lejren. Gennem Passagererne paa de tidligere Rejser vidste vi, at en Del Internerede ikke havde faaet Lov til at følge med de Transporter, hvor de rettelig hørte hjemme. Der var foruden den tidligere nævnte Kaptajn Delie yderligere en Nordmand ved Navn Borgen og en dansk kommunistisk Rigsdagsmand, der hed Aksel Larsen, sandsynligvis den samme, der nu er Minister i det danske Samlingsministerium. Under den næstsidste Rejse til Sachsenhausen havde vi forberedt Sagen under en Samtale med Kommandant Keindl. Denne var ved den Lejlighed meget imødekommende. Han forklarede, at han selvfølgelig ikke lige paa staaende Fod kunde oplyse, om den ene eller anden var mellem de 36.000 Fanger i Lejren, men han lovede, at han personlig vilde undersøge Sagen. Hvis de paa-gældende fandtes i Lejren, lovede han, at vi skulde faa dem med os paa den sidste Rejse. Vi havde derfor de bedste Forhaabninger.

Ankomsten til Lejren blev desværre forsinket. Straks efter at vi havde forladt Legationen, kom Natalarmen. Det gjaldt denne Gang et noget større Togt af Natbombere end sædvanlig. Ligesom ved et tidligere Tilfælde forsøgte vi i Begyndelsen at fortsætte Kørslen. Da vi kom til det nordlige Berlin, blev det imidlertid klart for os, at vi nærmede os Nattens Angrebsmaal. Bomberne begyndte at falde i ubehagelig Nærhed og ogsaa Splinter af Luftværnsgranater regnede ned omkring os. Vi maatte standse og springe ind i den nærmeste Portaabning. Under dette var der tilsyneladende et Beskyttelsesrum, for vi hørte Folk banke nedenunder paa Stenbroen for at vise os Vej derhen. I Mørket var det dog umuligt for os at finde Nedgangen, saa vi laa og dækkede os i Porten. Det var tydeligt, at Angrebet nærmede sig. Pludselig kom der et rigtigt Stjerneskyd, der

fik Grunden til at ryste og Murpudset i Porten til at rasle ned over os. Vi troede først, at hele Huset skulde styrte sammen og for derfor ud paa Gaden for at slippe væk. Det blev imidlertid staaende, men vi besluttede alligevel ikke at gaa tilbage til Porten. Mange Berlinerejendomme var saa underminerede af tidligere Bombninger, at der sikkert ikke behøvedes en Fuldræffer for at de skulde ramle sammen. Vi fandt det trods alt sikrere at vente, indtil Angrebet var forbi.

Da vi kunde fortsætte Turen, saa vi nylig antændte Brande hist og her omkring os. Blandt andet havde et stort Boligkompleks faaet en Fuldræffer. Det lykkedes os at slippe forbi, og vi kørte derefter videre mod Nord. Da vi var naaet et Stykke frem, blev vi standset af en Politimand, der forklarede os, at Vejen var spærret. Grothe tog sin Legitimation frem og udtalte de magiske Ord »Geheime Staatspolizei«, der flere Gange tidligere havde hjulpet os forbi Afspærringer og Trafikvagter. Men denne Gang viste der sig kun et bredt Grin over Politibetjentens Ansigt. Det hjalp ikke noget at tilhøre Gestapo, forklarede han ikke uden Skadefryd, for hundrede Meter længere fremme laa der en tidsindstillet Bombe ved Siden af Vejkanten. Grothe spurgte om Vejen i det hele taget var fremkommelig og fik et bekræftende Svar. Han foreslog saa, at vi skulde tage Risikoen og køre forbi. »Wir sind denn anstendige Menschen«, sagde Grothe, »og Bomben springer vel ikke lige netop, naar vi kommer forbi den«. Rundberg og jeg tænkte paa, at vi allerede var tilstrækkelig forsinkede, og vi gik med paa Forslaget. Jeg traadte Speederen i Bund, og i Løbet af et Øjeblik var vi forbi det kritiske Sted.

Ved vor Ankomst til Sachsenhausen var Kolonnen allerede kommet og Indstigningen paabegyndt. Vi traf Herr Keindl og spurgte ham, om han havde taget sig af vore Protegèer. Han svarede, at Borgen og Larsen var med blandt Passagererne, men at Kaptajn Delie ikke mere var i Lejren. Dette var et haardt Slag. Vi tilkaldte den norske Tillidsmand og spurgte, om han vidste, hvorledes det forholdt sig. Det var jo en meget vanske-

lig Situation for den fangne Nordmand, men han svarede frimodigt, at han vidste, at Delie saa sent som for to Dage siden havde siddet i Lejrens Fængsel. Der fulgte nogle pinlige Øjeblikke. Vi holdt fast paa vort, men Kommandanten blev paa en Gang haard og afvisende. Kaptajn Delie var ikke mere i Lejren. Troede de svenske Herrer ikke en tysk Officer paa hans Ord? Det maatte vi jo sige, at vi gjorde, men vi vilde i saa Fald gerne vide, hvor Kaptajn Delie fandtes. En Skuldertrækning og et »weiss nicht« var Svaret. Kunde vi i det mindste ikke faa at vide, om Kaptajnen endnu var i Live. En ny Skuldertrækning og et nyt »weiss nicht«. Det var absolut umuligt at komme ud af Stedet. Situationen begyndte virkelig at blive ubehagelig og for ikke at forhindre Redningen af alle de andre, maatte vi lade Sagen falde.

Dette Uheld tog haardt paa os. Det følte som et personligt Nederlag, som i høj Grad tog Glæden fra os over Ekspeditionens ellers saa lykkelige Resultat. Det var pinligt at tænke paa, at denne Patriot, der ikke havde gjort andet end sin Pligt som norsk Soldat, skulde være udelukket fra Redning. Gennem Rundberg fik Greve Bernadotte Meddelelse om Begivenheden, og Greven skal i den Anledning have foretaget en særlig Demarche hos Himmler eller Schellenberg. Da var den russiske Lavine imidlertid allerede kommet i Skred. Berlin var omringet og Sachsenhausen taget, saa det var umuligt at faa nærmere Oplysninger. Fremtiden faar vel vise, om det er muligt at skabe Klarhed om den norske Kaptajns Skæbne.

Danskeren Aksel Larsen, der i sidste Øjeblik havde faaet Lov til at komme med paa Rejsen, virkede meget medtaget. Han havde hele Tiden siddet indespærret i et særligt Fængsel indenfor Lejren og uden nogen som helst Kontakt med de øvrige Skandinaver. Ikke et Ord om vor Ekspedition var trængt ind til ham, saa det var kommet som en fuldstændig Overraskelse, da han blev hentet ud af Fængslet, fik civile Klæder og blev ført ud til de ventende Busser.

Under denne sidste Rejse kom en rørende Henvendelse fra de ulykkelige, der endnu var tilbage i Lejren, i vore Hænder. En Dansker gav mig et paa Engelsk affattet Brev, som han havde lovet en belgisk Professor at forsøge at faa smuglet over til en eller anden svensk Officer. Jeg kan ikke lade være med at oversætte Brevet, som i sin forsigtige Formulering — givetvis foranlediget af Risikoen for, at det skulde falde i Hænderne paa Tyskerne — er overordentlig gribende. Det lyder:

»Sachsenhausen-Oranienburg, den 29/3 1945.

Til Formanden og Bestyrelsen for det Svenska Røde Korset!

Ærede Herrer. Som en af de ældre Belgiere, der er interneret i Sachsenhausen, tager jeg mig den Frihed overfor Dem at fremstille de Vanskeligheder, hvorunder Belgierne blandt andre Nationer lever her. Vi har kun meget sjældent modtaget Sendinger med Gavepakker fra Internationalt Røde Kors; siden August ifjor har der kun to Gange kunnet uddeles Pakker til en Del af vore Landsmænd. I de sidste seks Maaneder har nogle af os modtaget to Pakker, hver indeholdende to Poser Sukker og to Daaser Sardinier; de fleste af os har kun faaet een Pakke, og de, der arbejder ved Udekommandoen, har ikke faaet noget, da det har været umuligt at sende Pakker ud til dem.

Det er ikke nødvendigt overfor Dem at forklare den prekære Levnedsmiddelsituationen i Lejren. Selv om Ledelsen gør, hvad den kan. For nogle Dage siden ankom der en Sending med indholdsrigge Pakker fra Svenska Röda Korset til Fordeling mellem de hollandske Internerede. Endskønt jeg ikke ved, under hvilke Betingelser disse Pakker sendes, er det i Anledning af disses Ankomst, jeg tillader mig at spørge, om det paa nogen Maade vilde være muligt for os Belgiere (vi er omkring 800 ialt i Lejren) at faa bevilget en lignende Gave gennem Deres Indgriben. Jeg henvender mig saa meget hellere til Dem, som vi under de nuværende Forhold ikke længere kan regne med flere Sendinger fra Schweiz.

Idet jeg beder Dem undskylde den Frihed, jeg har taget mig, haaber jeg, at min Forespørgsel vil blive modtaget gunstigt af Deres Bestyrelse, trods de uendelige Opgaver Svenska Röda Korset allerede har paataget sig. Paa Forhaand beder jeg Dem modtage vi Belgieres varmeste Tak for alt, hvad De kan gøre for os, og tegner jeg

Deres tillidsfulde

Georg Hellebuyck.

116982   Blok 60«.

Den varmhjertede Fremstilling gik videre til Greve Bernadotte, men inden der kunde foretages noget i Sagen, havde Krigsudviklingen allerede umuliggjort videre Hjælpesendinger. Kort Tid efter vort sidste Besøg i Sachsenhausen faldt Lejren i Russernes Hænder.

Efter at vi saaledes havde udrettet, hvad vi skulde i Sachsenhausen, og paa nær en eneste ulykkelig Undtagelse havde faaet flyttet samtlige Skandinaver fra denne udsatte Lejr, var Tiden inde for nye Opgaver. Det gjaldt om at hente de danske Politimænd, hvis Deportation i sin Tid havde vakt saa stor Opsigt i baade den skandinaviske og internationale Presse. Politimændenes Skæbne havde ligget den danske Nation særligt varmt paa Hjerte. Under Detachmentets Rejse gennem Danmark havde vi faaet en utrolig Mængde varme Hilsener med os til »Politibetjentene«.

For at forøge vor Transportkapacitet ved Udførelsen af denne Opgave kompletteredes den første Afdeling med Lastbiler fra Løjtnant Hallqvists Afdeling. Hans Biler havde hidtil hovedsagelig været anvendt til Detachmentets egne Transporter og havde befordret Motyl, Levnedsmidler og Gavepakker fra Lübeck til Friedrichsruhe. Nu byggedes Bilerne om til Persontransport og forsynedes med Siddepladser og Tag af Presseninger. Otte saadanne Biler blev derefter stillet til Raadighed for første Afdeling til Transport af Politibetjente.

Kolonnen afgik under Ledelse af Söderström. Selv paatog jeg mig paa Nedrejsen at køre for en Kollega, den norske Leder og Tillidsmand, Advokat Hiørt, til Gross-Kreutz, en lille Landsby vest for Potsdam. Hiort boede der sammen med Professor Seip, Oslos Universitets Rektor. De havde begge to tidligere siddet i Konzentrationslejr, bl. a. i Sachsenhausen, men var blevet frigivet og var nu civilinternerede. Professor Seip nød som Oldtidforsker Himmlers særlige Bevaagenhed og havde faaet bevilget en ret betydelig personlig Frihed. I Gross-Kreutz havde Professoren fundet et Fristed hos nogle af Advokat Hiorts tyske Slægtninge, og her havde Familierne Seip og Hiort etableret en Fælleshusholdning og et Samlingssted. Professor Seip sad her som Edderkoppen i sit Net og holdt alle de mange Traade, der førte ud til Fængsler og Konzentrationslejre, i sin Haand. Hos ham samledes Oplysninger om Fangernes Forflytninger og Opholdssteder, her udarbejdedes Lister over døde og forsvundne, o. s. v. Den svenske Legation i Berlin stod i stadig Forbindelse med Professoren, og gennem Samraad mellem ham, Greve Bernadotte og de svenske Myndigheder blev Planerne lagt for de Aktioner, som Detachementet derefter udførte.

Omkring sig havde Professor Seip en Kreds af udmærkede Medarbejdere. Hans nærmeste Medarbejdere var vistnok Familien Hiort, hvor alle Medlemmerne havde viet sig den norske Sag. Advokaten selv var Tillidsmand og Forhandler, hans Sønner kørte Lastbiler og distribuerede Gavepakker, og en Datter virkede paa anden Maade. Endvidere var der Dr. Björn Häger og sidst, men ikke mindst, Pastor Svendsen. Den sidstnævnte var en mærkelig Mand, en Ildsjiel, der gav sig selv helt og fuldt. At samarbejde med ham var ikke bare befrugtende, men fængende og begejstrende. I en Avisartikel har en af Detachementets Officerer, Kaptajn Sigurd Melin, givet en Karakteristik af Svendsen, som jeg ikke kan lade være med at aftrykke. Melin skriver: »Det var aabenbart lykkedes for ham at besøge næsten hvert eneste Fængsel, og han kendte Fangerne

af Navn og Udseende og ogsaa deres Familieforhold. Gang paa Gang udbombet kørte han i Bil rundt om i Tyskland, Uge efter Uge uden nogensinde at skifte Klæder — som Følge af, at han ikke mere havde noget at skifte med. Han sov yderst sjældent, han forhandlede med Tugthusdirektører som en dreven Advokat, han laa paa Bilens Stænkeskærm og gav Advarsel om Flyvere, og han prædikede ved vor døde Kammerat Ringmans Baare, saa ikke et Øje var tørt i den tætpakkede, danske Landsbykirke. Kort sagt, — det var en Mand, der var al Ære værd«.

Det var selve første Paaskedag, Hiort og jeg ankom til Gross-Kreutz. Vi blev straalende modtaget og indbudt til en efter Forholdene aldeles fortræffelig Paaskemiddag. Fru Professorinde Seip maatte imidlertid tilstaa, at saa godt plejede man ikke at leve til Hverdag. Under Maaltidet ankom der endnu flere besøgende. Der kom Attachè Giron fra den svenske Legation i Berlin, en Lastbilchauffør fra et andet Sted og yderligere nogle Personer, hvis Navn og Beskæftigelse jeg ikke opfattede. Alle fik de Del i Fælleshusholdningens demokratiske Gæstfrihed, man rykkede sammen, efterhaanden som det tiltrængtes, og nye Kuverter blev sat ind. Ved Bordet præsiderede Professor Seip paa en spirituel og hyggelig Maade, alle sørgelige og farlige Emner var bandlyst under Maaltidet. Men bagefter blev der Tid til en alvorlig Snak inde i Professorens Arbejdsværelse. Han maatte bl. a. nu tage sig af de Dødslistor fra Dachau og Mauthausen, som Hiort havde taget med sig fra Detachmentet.

Efter nogle Timers Ophold fortsatte Hiort og jeg vor Tur. Vi passerede Luckenwalde, hvor man paastod de norske Officerer skulde sidde, men fra Landevejen saa man ikke noget, der mindede om en Fangelejr. Nogle Mil længere mod Syd ligger Jüterbog, en overordentlig smuk, gammeldags By. Navnet er kendt af Officerer i alle Lande, da Verdens største Artilleriskydebane ligger lige i Nærheden.

I en Skov mellem Herzberg og Torgau, et Par Mil sydligere, traf vi sammen med Kolonnen, der var gaaet i Bivuak. Her

blev jeg, medens Hiort straks efter fortsatte videre mod Syd. Han laante en svensk Bil og kørte afsted for at hente en Del norske civilinternerede i Egnen omkring München, bl. a. Politimester Wellhagen fra Oslo.

Morgenens efter delte Söderström og jeg Kolonnen i to Halvdele, som hver tog afsted i forskellige Retninger til nogle Lejre i Nærheden. Selv kørte jeg til Kossdorf i Egnen omkring Mühlberg, hvor jeg hentede 133 danske Politibetjente. Lejren var ikke under Ledelse af SS, men af den regulære Hær »die Wehrmacht«. Her sad bl. a. 13.000 Underofficerer af forskellig Nationalitet. Der viste sig at være en Væsensforskel mellem Hærens Lejre og de Lejre, vi tidligere havde besøgt. Her fik Fangerne en relativt god Behandling og saa megen Mad, som Forholdene tillod det, og de havde ingen Arbejdspligt. De danske Politimænd, der alle havde faaet Lov til at beholde deres Uniform, syntes at være i god Kondition. De var blevet saa vel betænkte med Gavepakker, at de ikke alene havde kunnet dele med deres Medfanger, men ogsaa havde tiltusket sig Begunstigelser hos Vagtmandskabet. Det var ogsaa ganske aabenbart, at de nød stor Popularitet. Hele Lejren, baade Tyskerne og de andre Fanger, var med ude og vifte Farvel, da vi drog afsted. En af de andre Afdelingsledere, Løjtnant Löthman, som hentede Politibetjente i en anden af Hærens Lejre, fortalte fra sin Rejse, at Kommandanten ved Afrejsen havde holdt Tale og udbragt et Leve for Danskerne.

Vi følte os forpligtede til at forberede vore Passagerer paa, at Neuengamme for dem sikkert vilde betyde en væsentlig Forandring til det værre. Dette var de imidlertid allerede fuldstændig klar over, men de tog det med stor Sindsro. Det vigtigste var dog, at Forflytningen dertil var den første Etape paa Vejen mod Hjemlandet og Friheden.

MED Transporten af de danske Politibetjente var de fleste af Detachmentets oprindelige Opgaver løst. Paa relativt faa Undtagelser nær var de skandinaviske Internerede hentet fra Lejre i Nærheden af Kampzonerne til det endnu beskyttede Neuengamme. Der var nu gaaet en Maaned siden Indkaldelsen i Sverige, d. v. s. saa lang Tid, som man havde angivet i Forespørgslen til de Frivillige. Mange af Mandskabet kunde ikke regne med længere Orlov fra deres civile Arbejde. Ogsaa et Par af Officererne, blandt dem Oberst Björck, maatte vende hjem til deres sædvanlige Arbejde.

Det var klart, at Detachmentet i sin Helhed ikke kunde bliver der længere. Men paa den anden Side kunde de ikke alle sammen tage hjem. Der var endnu et Par af de Opgaver tilbage, som man fra Begyndelsen havde regnet med. Det gjaldt først og fremmest de saakaldte Tugthusfanger, der var fordelt rundt omkring i en Mængde forskellige Straffeanstalter, og saa de danske Jøder i Theresienstadt. Det var desuden en kendt Sag, at Greve Bernadotte førte energiske Forhandlinger om en Udvidelse af Hjælpevirksomheden. Der var god Grund til at haabe, at en Del af de skandinaviske Internerede skulde kunne føres over til Sverige.

Oberst Björck samlede Detachmentet og gav en Orientering om Situationen. Han opfordrede alle, som havde Mulighed for det, til at blive endnu nogle Uger. Mandskabet fik et Døgn til at tænke over Sagen, hvorefter Forhandlingerne blev taget op paany. Det viste sig, at godt Halvdelen var klar til at blive.

Der kunde derefter organiseres et reduceret Detachment paa omkring 130 Mand.

Chefen for den fortsatte Virksomhed blev vor Intendant, Kaptajn Frykman, i sin Egenskab af ældste Officer. Af de andre Stabsofficerer blev Kaptajn Melin og Løjtnant, senere Kaptajn Folke, ved Detachmentet. De tidligere tre Busafdelinger omorganiseredes til to, hver med tolv Busser som tidligere. Endvidere var Løjtnant Hallqvist med største Delen af sin Lastbilafdeling klar til at blive, ligesom Dele af Intendantur- og Trænpersonalet under Befaling af henholdsvis Løjtnant Agartz og Sergent Lööw.

Selv var jeg egentlig tvunget til at vende hjem, da jeg havde lovet at være tilbage paa Sagførerkontoret omkring Midten af April. Jeg vilde imidlertid meget gerne blive, og da Oberst Björck fristede mig med et Løfte om, at jeg i saa Tilfælde skulde slippe for videre Indkaldelser i Sverige, mente jeg at kunne gøre det med god Samvittighed. Den Beslutning har jeg ikke angret, for den Tid, der fulgte, var uendelig meget interessantere og vor Virksomhed langt mere lønnende, end den hidtil havde været. Ogsaa Løjtnant Löthman blev tilbage, og vi blev altsaa Chefer for hver sin Busafdeling.

Den hjemvendte Styrke afgik tidligt om Morgenen den 5. April. Det følte lidt vemodigt at vinke Farvel til dem og tænke paa, at næste Dag vilde de igen være hjemme i Sverige. Selv fik jeg imidlertid ikke lang Tid tilovers til den Slags Spekulationer, for i samme Øjeblik, Kolonnen forsvandt, blev jeg kaldt tilbage til Ekspeditionen. Om jeg vilde erstatte Hallqvist, der var forkølet, og med en Del af hans Afdeling tage afsted til den danske Grænsestation Padborg og hente Levnedsmidler? Det var jo en behagelig Opgave, saa det vilde jeg gerne. Hvis man skyndte sig, kunde man næsten naa at indhente de hjemvendende og vinke Farvel til dem endnu en Gang. Forberedelserne kom i Gang i flyvende Fart, og omtrent en halv Time efter at Kolonnen var taget afsted, var jeg paa Vej med mine Lastbiler.

Vi skød en ganske god Fart, og uden Æventyr af nogen Art raslede vi gennem Hamburg og fortsatte mod Nord over Neumünster, Rendsburg og Slesvig mod den danske Grænse. Ingen Steder saa vi imidlertid noget til den hjemvendende Kolonne, og ingen Vejfarende havde set noget til nogen Røde Kors-Biler. Dette virkede mystisk, men saa kom vi til at tænke paa, at vi maaske paa en eller anden Maade var kommet før end de andre. Det viste sig at være rigtigt, for da vi ankom til Padborg, fik vi at vide, at Kolonnen pr. Telefon havde anmeldt sin Ankomst til et Par Timer senere. Den kom saa efterhaanden ind, og det var morsomt at se Söderströms Udtryk, da han blev modtaget af mig, som han om Morgenen havde sagt ømt Farvel til.

I Padborg blev vi usædvanlig godt modtaget. Dansk Røde Kors havde lige op til Stationsomraadet nord for Grænsen indrettet et Barakkvarter med Spisesal og Karantænestation. Her blev vi budt paa et herligt, frisk Maaltid, der smagte guddommeligt efter en Maanedes Konservesdiæt, og yderligere stilledes vi overfor det vanskelige Problem at vælge mellem ægte Carlsbergpilsnere og frisk Mælk. Det blev Mælken, der sejrede; kun den, der gennem længere Tid har maattet undvære denne jævne Hverdagsdrik, ved, hvor meget man savner den. Det var ogsaa en Oplevelse at blive budt paa Æg.

Saa snart vi havde spist og lastet vore Levnedsmidler, der var kommet pr. Jernbane fra Sverige, tiltraadte vi Tilbagerejsen. Jeg kørte paa Hjemturen sammen med Ringman, den skaanske Lastbilchauffør, der nogle Uger senere blev skudt ved et Bagholdsangreb. Det var en munter og glad Gut, som gjorde det bedste Indtryk. Hjemturen foregik ikke uden Intermezzi; ved at forcere Rejsen naaede vi netop lige at slippe gennem Hamburg inden Aftenalarmen, og ved Titiden om Aftenen var vi igen i Friedrichsruhe.

De følgende tre-fire Dage var Detachmentets Virksomhed kun ubetydelig, da vi maatte afvente Resultaterne af Greve Bernadottes videre Forhandlinger med Tyskerne. Det var netop

paa den Tid, hvor den store allierede Slutoffensiv rigtig var kommet i Gang paa Vestfronten og Krigen mere og mere begyndte at komme ind paa tysk Omraade. I Sydvesttyskland syntes Fremrykningen at foregaa med Stormskridt, men Rapporterne var uklare og modstridende, og vi havde svært ved paa vore Landkort at faa et klart Billede af Udviklingen. De tyske Forbindelsesofficerer kunde eller vilde ikke give nogen Oplysninger. I Friedrichsruhe var alt dog endnu roligt, og med Undtagelse af de mange Overflyvninger mærkede vi kun lidt til Krigen.

I Ventetiden paatog jeg mig en særlig Opgave. Det gjaldt om med en Lastbil at køre til Legationens to Kvarterer i Berlin og Schönhausen med Benzin. Begge Steder maatte man nemlig være forberedt paa en hastig Evakuering. Samtidig lovede jeg at lægge Turen om ad Potsdam for at udføre et Ærinde for vor Værtinde, den svenskfødte Fyrstinde Ann-Marie Bismarck. Med en af Hallqvists Lastbiler fyldt med Benzintromler og en af hans Førere som Afløser ved Rattet, begav jeg mig paa Vej. Vi agtede at køre ad den sædvanlige Vej til Berlin over Bergedorf og Lauenburg, men straks efter at vi var startet, blæstes der Flyveralarm, og det saa paa lang Afstand ud, som om et eller andet Sted paa denne Vej var Genstand for et kraftigt Bombeangreb. Vi gættede paa Geesthacht, hvor der laa en stor velcamoufleret Fabrik med et kilometerlangt Rørtransportsystem mellem de forskellige Afdelinger. Under de mange Rejser forbi Fabriken havde vi ofte spekuleret over, hvad man lavede der, og lidt efter lidt var vi standset ved den Formodning, at det var et Anlæg til Fremstilling af syntetisk Benzin. Nu fik vi Løsningen. Efter at Bombemaskinerne var forsvundet, fortsatte vi mod Geesthacht, men blev meget snart standset af en Trafiksoldat, der meddelte, at Vejen var spærret. Jeg begyndte at argumentere og viste mit »Ausweis«, Legitimationen, der var udstedt i selve SS-Rigsførerens Navn. Men det hjalp ikke noget. Vagten forklarede, at det var livsfarligt at køre gennem Geesthacht, og saa kom Sandheden

frem. Det var meget rigtigt Fabriken, der var blevet bombet, men der tilvirkedes ikke Benzin, men Dynamit og andre højeksplosive Sprængstoffer. Overfor dette Argument maatte vi give os, og vi tog derefter en Omvej over Schwarzenbek for ved Lauenburg igen at komme ind paa den sædvanlige Vej.

I Egnen omkring Nauen var der igen en Standsning. Folkestormen havde her under nogle Øvelser anbragt nogle Vejafspærringer, og vi maatte derfor køre en meget besværlig Omvej over Marker og Grøfter for at komme forbi. Nogle Kilometer længere fremme gentog det samme sig. Her var der ikke en Gang en Omvej, vi kunde bruge, men Folkestormschefen forlangte, at vi skulde vente nogle Timer, til Øvelsen var forbi. Det kunde man jo ikke saa godt finde sig i. Mit »Ausweis« og »der SS-Reichsführer« blev endnu en Gang taget frem til Beskuelse, og jeg fortalte i højtidelige Vendinger om »ein ganz dringendes Auftrag«, som den tyske Folkestorm vilde blive gjort »persönlich verantwortlich« for, hvis den søgte at hindre det. Det var et Sprog, som en Tysker forstod. En saa uforskammet Person maatte sikkert være noget stort, og det var derfor bedst at være høflig. Bommene blev drejet til Side, noget Sand blev skovlet paa, og med alle rimelige Udtryk for Højagtelse blev vi hjulpet gennem Afspærringen. I Berlin blev Opholdet ikke af længere Varighed end beregnet. Da vi var klar til Afrejse, kom Aftenalarmen, og vi maatte gaa ned i Legationens Bunker, et overordentlig massivt Anlæg af to Meter tyk Beton og med en Indretning, der var beregnet paa en veritabel Belejring. Der var baade Køkken og Sovekabysser, Arbejds- og Opholdsrum, eget Elektricitetsværk og mange andre Finesser. Bunkeren kom jo virkelig ogsaa i Anvendelse senere hen, da ti Svenskere tilbragte de kritiske Dage her, medens Kampen rasede inde i selve Hovedstaden.

Fra Berlin gik Turen til Potsdam. I »Regierungsgebäude«, Provincialregeringens Forvaltningsbygning, lykkedes det mig at banke Portvagten op, og jeg fik saa efterhaanden med hans Hjælp fat i den Person, jeg skulde træffe. Medens jeg ventede,

talte jeg med den gamle Mand og udtalte blandt andet min Forbavelse over, at Potsdam, der ligger saa nær ved Berlin, i det store og hele var uskadt. Portvagten lo og forklarede, at i Potsdam boede der kun fornuftige Folk. De brød sig ikke om Krigen, og Krigen brød sig derfor heller ikke om dem. Jeg kunde ikke lade være med at tænke paa disse Ord, da jeg en Uge senere kørte gennem den paa det Tidspunkt fuldkommen tilintetgjorte By.

Turen gik videre langs Autostradaen til Ziesar og derfra over Genthin til Schönhausen. Dette Gods, hvortil Minister Richert og største Delen af Legationen var evakueret, ejedes ligesom Friedrichsruhe af Fyrst Bismarck. Selve Slottet ligger et Stykke fra Landevejen, og for den, der ikke før har været der, er det temmelig vanskeligt at finde i Mørket. Vi stod ud af Bilen, og jeg gik ud for at søge Oplysninger i nogle Bøndergaardene. Da jeg var kommet et Stykke henad Vejen, blev jeg standset af en tysk Patrulje, som kommanderede »Hænderne op«. Jeg undrede mig over, hvad der kunde være paa Færde og forsøgte at forklare dem, hvem jeg var. Tyskerne var imidlertid yderst mistænksomme og holdt Geværerne truende rettet imod mig. Det viste sig, at der nogle Minutter i Forvejen havde været slaaet Alarm i hele Egnen, fordi der gik Rygter om, at engelske Tropper var landsat fra Luften ved Elben nogle Kilometer derfra. Hele Folkestormen var draget ud og havde besat Stillingerne ved Floden. Det er jo forstaaeligt, at man under saadanne Omstændigheder er mistænksom mod en Mand i fremmed Uniform med Skraarem af allieret Type¹⁾ og alt det. For mig var det imidlertid ikke saa behageligt, da jeg hele Tiden var bange for, at en eller anden skulde »skyde først og spørge bagefter«. Endelig kom der imidlertid en Underofficer, der efter omhyggeligt Studium af Pas og »Ausweis« tillod mig at fortsætte til Slottet.

Jeg maatte nu tage Stilling til Spørgsmaalet, om jeg burde alarmere Legationen, hvor Greve Bernadotte netop var paa

1) De tyske Officerer bærer som bekendt ikke Skraarem.

Besøg. Det var jo ikke saa vellykket at vække alle Menneskene der Klokkerne fire om Morgenen, hvis hele Sagen bagefter — hvad der var det sandsynligste — skulde vise sig at være en Fejltagelse. Men paa den anden Side var det aabenbart, at Tyskerne betragtede Sagen som alvorlig, og det kunde jo tænkes, at de Allierede havde foretaget en særlig dristig Aktion eller Afledningsmanøvre. I saa Fald vilde det jo ikke være særlig muntert for Legationspersonalet at vaagne op midt under Kamphandlingerne. Jeg besluttede at gaa en Middelvej og først tale med en af de yngre Legationsmedlemmer. Gennem Portvagten blev Attachè Lagerfelt vækket, og jeg omtalte saa mine Oplevelser for ham. Derefter talte han med Legationssekretær Brandel. Vi blev enige om, at det nok var bedst at vente lidt, inden vi forstyrrede Greven og Ministeren. Lagerfelt, der var kendt paa Stedet, skulde gaa ud og forsøge at skaffe nærmere Oplysninger. I Mellemtiden kunde jeg og Lastbilchaufføren, som havde været i Arbejde i næsten et helt Døgn, faa et Par Timers Søvn.

Det viste sig at være en klog Løsning. Henad Morgenstunden blev det oplyst, at Rygtet denne Gang havde haft lidt for travlt. Englænderne kom først nogle Dage senere, og Legationen maatte omgaaende evakueres til Friedrichsruhe. Morgenen efter mit Æventyr var imidlertid alt endnu roligt, og de tyske Folkestormsmænd vendte lidt slukørede tilbage til deres Hverdagssyssel.

Om Morgenen traf jeg Greve Bernadotte og Minister Richert og fik ved den Lejlighed flere særlige Ordre med til Detachmentet. Under Samtalen, der i det skønne Vejr fandt Sted i Slottets Have, begyndte allierede Bombemaskiner et ret intensivt Angreb paa en stor Jernbanebro, der ligger et Par Kilometer fra Schönhausen. Det er den store Jernbanelinie fra Berlin vesterud mod Hannover og Holland, der her gaar over Elben. Tyskerne var aabenbart meget hidsige efter at bevare Broforbindelsen, for der aabnedes en usædvanlig kraftig Luftværnsild, og for en Gangs Skyld traadte yderligere tyske Jagere

i Aktion. I det mindste een allieret Bombemaskine blev skudt ned ved denne Lejlighed. Samtidig rettedes der ogsaa et kraftigt Angreb mod Byen Stendal, der ligger nogle Kilometer paa den anden Side Elben. Vi kunde se store Ildebrande rase der, da vi forlod Schönhausen.

De Forhandlinger, som Greve Bernadotte paa denne Rejse havde ført med Tyskerne, havde givet glædelige Resultater. Himmler var gaaet med til, at alle kvindelige og alle syge mandlige Internerede af skandinavisk Nationalitet maatte føres til Sverige. Yderligere var det i Principet vedtaget, at ogsaa de danske Jøder skulde hentes og beforders videre til Sverige, men denne Aktion maatte udskydes endnu nogle Dage, indtil Tyskerne havde truffet de nødvendige Forberedelser. Ved vor Ankomst til Friedrichsruhe var Stemningen høj. Löhman var allerede gaaet i Gang med Transporten af Kvinderne, og jeg fik Ordre til at foretage den første Rejse med Patienter fra Neuengamme den følgende Dag.

Og som en sidste yderligere glædelig Begivenhed fik vi om Aftenen et haardt tiltrængt Tilskud til Detachmentets efterhaanden temmelig reducerede Park af Køretøjer. Det var en Kolonne danske Busser og Ambulancer, der var blevet stillet til vor Raadighed. Lederen af denne Virksomhed var Sekretær Bjarne Paulson i det danske Udenrigsministerium, en energisk, klog og hyggelig Mand, som vi havde det bedste Samarbejde med.

Med mine tolv Busser og otte danske Ambulancer afgik jeg den følgende Dag til Neuengamme for at hente de syge. Køretøjerne fik Lov til at køre lige op til Sygebarakkerne, men selv blev jeg paa det skammeligste jaget ud, da Herr Thumanns Argusøjne havde opdaget mig paa Barakpladsen. Det varede temmelig længe med Indstigningen, for i hvert enkelt Tilfælde maatte Professor Rundberg overbevise sin tyske Kollega om Diagnosen og Nødvendigheden af, at vedkommende kunde blive plejet i Sverige. Vi kom derfor ikke afsted før henimod Aften. Dette var et aber, for nu maatte vi passere Hamburg

i Mørke, hvad der var ret besværligt og samtidig forbunden med en vis Risiko paa Grund af Aftenangrebene. Vore Bekymringer viste sig at være berettigede. Efter at vi sidst var kørt gennem Byen, havde nye Bombeangreb medført Omlægninger af Trafikken, og i Mørket kunde vi ikke se »Umleitung«-Skiltene. Vi kørte fejl og maatte flere Gange flakke omkring i Ruindyngerne, inden vi fandt den rette Vej. Da vi befandt os i Udkanten af Byen, kunde vi se Bombningen baade foran og bagved os. Da vi fortsatte Rejsen, kom vi ogsaa snart til et Sted med helt friske Skader.

Vi var lidt urolige for, hvorledes de syge havde klaret sig under Flyverangrebet. Flere af dem var meget daarlige, i Særdeleshed Plettyfuspatienterne, og Kolonnelægen, Dr. Arnoldson, vovede slet ikke at tro paa, at de alle skulde overleve Transporten. Men Haabet om snart at være i Sverige holdt dem oppe paa en rent ud forbavsende Maade. Klokkeren seks om Morgenen var vi i Padborg, hvor Dansk Røde Kors tog sig af vore Patienter. Efter et Par Dages Hvile i Karantænestationen fortsatte de derefter med Sanitetstog til Sverige.

VED Tilbagekomsten til Friedrichsruhe modtog vi den glædelige Meddelelse, at alt nu var i Orden for de danske Jøders Vedkommende. Vi skulde hente dem i Theresienstadt, fem Mil Nord for Prag, og køre dem direkte til København og derefter vende tilbage til Friedrichsruhe. Imidlertid var Krigsudviklingen i Tyskland gaaet fremad med Stormskridt, Flaskehalsen mellem Russerne og de Allierede blev for hver Dag snævrere og snævrere, og man ansaa det for tvivlsomt, at vi skulde kunne naa baade frem og tilbage til Tjekoslovakiet, inden Øst- og Vestfronterne mødtes. Frykman syntes ikke, Mandskabet kunde kommanderes til at tage med paa en saa risikabel Tur, med mindre det fornødne Mandskab meldte sig frivilligt. Hans Bekymringer var imidlertid ganske overflødige, for — da Detachmentet var stillet op og blevet adspurgt — meldte de sig allesammen uden Undtagelse.

Til den lange Rejse organiseredes der en ret betydelig Kolonne, der omfattede baade Busafdelingerne, en Del af Hallqvists Lastbiler og adskillige Trænkøretøjer, blandt andet et Feltkøkken og en Kranbil. Alt ialt omfattede Kolonnen omtrent femogtredive Køretøjer. Folke blev Chef for hele Foretagendet, og yderligere fulgte Löthman og jeg med vore respektive Afdelinger. Der maatte træffes omhyggelige Forberedelser til den lange Tur, der beregnedes at ville vare ni a ti Dage. Vi maatte bl. a. medføre ikke mindre end 30.000 Liter Motyl og desuden Levnedsmidler til os selv og vore Passagerer.

Nogle Timer før Afrejsen kom Rennau med den glædelige Meddelelse, at vi paa Nedrejsen skulde have fire Hundrede Franskmænd med, som havde faaet Tyskernes Tilladelse til at vende tilbage til deres Land. Vi skulde køre dem fra Neuengamme til Lejren Flossenburg, nogle Mil Sydvest for Karlsbad. Her skulde det Schweiziske Røde Kors hente dem og sørge for deres videre Transport til Hjemlandet.

Ved Middagstid den 12. April afgik vi til Neuengamme. Netop som vi skulde til at tage afsted, kom der Post fra Sverige. Det var en lige saa sjælden som glædelig Begivenhed — Forbindelserne var elendige, og dette var den første ordinære Sending. Selv havde jeg ikke hidtil faaet et eneste Livstegn fra mine Paarørende, nu fik jeg fire Breve paa een Gang. Glæden var stor og almindelig i hele Detachmentet.

Frykman fulgte os til Neuengamme og gav os de sidste gode Raad med paa Turen. Hvis det skulde blive kritisk paa Hjemturen, maatte vi ikke løbe nogen unødvendig Risiko, men hellere prøve paa at fortsætte til Schweiz. I Neuengamme fyldtes vore Busser med glade, livlige, pludrende Franskmænd. Det viste sig, at det var selve det franske Intelligensaristokrati, der skulde være vore Ledsagere paa Rejsen, Biskopper, Universitetsprofessorer, Chefredaktører og i hele taget lutter store Aander. Der var oven i Købet en forhenværende Minister med i Selskabet. Disse Franskmænd maatte have faaet en væsentlig bedre Behandling end de af deres Landsmænd, som vi nogle Uger tidligere havde kørt fra Neuengamme. De var allesammen i relativ god Kondition, og ingen af dem var det nødvendigt at transportere liggende.

Allerede paa Nedturen var Valget af Veje et vanskeligt Spørgsmaal. Det blev fortalt, at Englænderne paa deres Side havde naaet Elben, af hvilken Grund den i og for sig bedst egnede Vej over Salzwedel, Magdeburg og Halle ikke kunde komme i Betragtning. Det gik heller ikke an at køre over Brandenburg, for der var Broforbindelserne ødelagt under et svært Angreb en Ugestid i Forvejen, hvor for øvrigt Løjtnant

Löthmans Kolonne paa et hængende Haar slap med Skrækken. Den eneste Mulighed var at køre lige mod Øst omtrent til Berlin og derefter dreje af i sydlig Retning over Potsdam, Jüterburg og Meissen.

Ved Mørkets Frembrud havde vi endnu et Stykke Vej igen til Potsdam. Eftersom der var Flyveralarm med baade Bombe-maskiner og »Tiefflieger« i Virksomhed, kunde vi ikke have Lygterne tændt. Vi forsøgte en Tid lang at køre med slukkede Lygter, men Aftenen var mørk, og vi var flere Gange ved at kolliderede med kæmpestore tyske Militærkøretøjer, der — ligeledes mørklagte — førtes fremad i modsat Retning. Det blev nødvendigt at standse og overnatte i en Skov. Sammen med vore Passagerer var vi omkring 500 Mand, der skulde slaas om at faa Plads i Busserne, saa det blev jo lidt smaat med Bekvemmelighederne. Mange foretrak derfor trods Kulden at sove under aaben Himmel.

Morgenen efter var vi Vidner til et virkeligt Skuespil, da Franskmændene før Afrejsen skulde fordele deres Dagrations af Brød. Fremgangsmaaden gennemførtes med ægte fransk Munterhed og Individualisme. Alle firehundrede skulde organisere, alle talte de i Munden paa hinanden, og ingen syntes at høre efter, hvad den anden sagde. Lignende Situationer forekom regelmæssigt to Gange om Dagen under hele Rejsen, og for os stiltfærdige Nordboer var det hver Gang den samme Fryd at se paa den summende, franske Bikube. Skuespillet var desværre temmelig tidsspildende, men trods Forsinkelsen havde vi alligevel ikke Hjerte til at skynde paa Franskmændene, og de svage Forsøg, vi somme Tider gjorde i den Retning, havde forøvrigt ikke den ringeste Virkning.

Vi havde ikke kørt særlig langt, før vi fik et Skoleeksempel paa Faren ved i den brandmørke Nat at køre med fuldstændig slukkede Lanterner. I Egnen omkring Nauen stødte vi paa en tysk Militærbil og en dansk Lastbil, der laa fuldstændig smadrede paa hver sin Side af Vejen. De var i Nattens Løb braset paa hinanden i fuld Fart, og det var lykkedes dem at smadre

hinanden paa det frygteligste. I den danske Bil sad der en ensom Chauffør og sørgede over Ødelæggelsens Vederstyggelighed. Han havde været i Gang med at evakuere den danske Berlinerpræssts Ejendele, og disse laa nu spredt hist og her omkring Bilen. Vi tog nu Danskeren og de af Præsstens Ejendele, vi kunde have, med os, og kørte siden det halve Europa rundt med det, indtil vi en Uge senere ankom til Danmark.

Ogsaa andre Danskere var med paa denne Rejse. For at faa Afløsningsførere til alle Køretøjerne, havde vi maattet komplettere vort eget Mandskab med nogle danske Chauffører. Endvidere medfulgte der et Par kække Sygeplejersker fra et Hospital i København, og sidst men ikke mindst havde Danmark en fornem Repræsentant i Dr. Krebs, der gjorde Tjeneste som Kolonnelæge i min Afdeling. Doktoren havde allerede under den forrige Verdenskrig gjort Tjeneste i adskillige Lande, og han havde en imponerende Række Udmærkelsestegn af forskellig Art. I en lang Aarrække havde Dr. Krebs derefter været bosiddende i Mongoliet, hvor han havde grundlagt en lille, dansk Koloni. Han havde ikke Ord stærke nok til at beskrive dette Lands fortrinlige Klima og store Udviklingsmuligheder. Men da Landet kom under sovjetrussisk Indflydelse, var det blevet umuligt for Udlændinge at blive, og nogle Aar før Krigsudbruddet maatte de danske Kolonister vende hjem igen til deres eget Land.

Turen gik videre over Potsdam, som endnu var fuldkommen ubeskadiget. I den smukke Morgen kunde vi beundre alle Byens Bygninger og Mindesmærker. Vi havde derefter en kort Raadslagning om Marchvejen og besluttede at undgaa Autostradaen, hvor »Tiefflieger«-Virksomheden nu var ubehageligt intensiv. I Stedet kørte vi ad en ganske vist længere, men ubetinget roligere og mindre trafikeret gammel Landevej. Ved Elsterwerda, omtrent tolv Mil stik Syd for Berlin, kom vi ind paa rigtige Biveje og kørte gennem et smilende, frugtbart Landskab frem til den skønne Porcelænsby Meissen. Her gik vi over Elben for bagefter at køre langs en vidunderlig smuk Bjerg-

skrænt over Halsbrücke til Freiberg. Vi begyndte nu at nærme os Erzgebirge, Landskabet steg meget kraftigt, og Stykkevis maatte vi lade vore Motorer trække alt, hvad de orkede. Hvorledes Rejsen vilde være gaaet, hvis vi kun havde haft Gengasbiler, tør jeg ikke en Gang tænke paa. Men Stigningerne blev værre endnu. Stadigvæk klatrede Vejen opefter langs Bjergskraaningerne over Annaberg og Oberwiesenthal for endelig ved Gottesgab lige Syd for den gamle tjekoslovakiske Grænse at naa den betydelige Højde af 1200 Meter over Havet. Ganske tæt ved Vejen, langs hvis Kanter Sneen endnu laa, ligger Bjergtoppen Fichtelgebirge.

Fra Gottesgab falder Vejen temmelig brat mod Karlsbad. Paa en Strækning paa kun faa Mil kommer man fra Bjergene ned paa den skikkelige Højde af 300 Meter. Klimaforandringen er ogsaa kendelig. Paa Sydsiden af Bjergene var der allerede midt i April Maaned fuldstændig Sommer med rig Flora, hvor navnlig de overalt blomstrende Magnolier glædede en Nordbos Øje.

Vi kørte gennem Udkanterne af Karlsbad mod Sydvest langs den prægtige Egerdal. Rejsen var nu uhørt vanskelig, for overalt var en desperat, tysk Retræte i Gang. Rygterne svirrede gennem Luften, Nürnberg var taget, og Fronten, sagde man, var kun et Par Mil borte. Allierede »Tiefflieger« afpatruljerede stadig Vejene, og rundt om saa man brændende Bilvrag. Tyskerne kørte med alle de Køretøjer, der endnu kunde rulle; man saa veritable Tog paa lige op til otte eller ti Smaabiler, der bugseredes frem af Lastbiler eller Tractors. Adskillelsen mellem Militære og Civile syntes at være fuldkommen udlignet; overalt var der Kvinder, Børn og Civilister i Militærbilerne. Den tyske Kørselskultur, der efter vore Erfaringer aldrig havde været særlig høj, var nu ganske blæst væk. Fuldkommen hensynsløst væltede de tyske Kolonner frem og Ulykkeschancerne for vore Busser var utallige. Takket være de svenske Føreres Dygtighed og Koldblodighed afværge des dog større Katastrofer for vort Vedkommende. Derimod var det et almindeligt Syn

at se tyske Køretøjer, som var kørt i Grøften eller brasert ind i hinanden. Den tyske Metode altid at tage skarpe Sving selv der, hvor Udsigten var daarlig, straffede sig selv.

Da Mørket faldt paa, kunde vi ikke tænke paa at køre længere, men vi maatte køre et Stykke ind paa en Bivej og overnatte paa en aaben Plads omtrent midtvejs mellem Karlsbad og Eger. For mit eget Vedkommende blev det nu ikke til noget særlig stort med Hvilen, for ved et Kontrol eftersyn viste det sig, at tre af mine Busser takket være det sidste Stykke besværlig Vej var blevet skilt fra Kolonnen og kommet paa Afveje. Det var en ubehagelig Følelse under de temmelig usikre Forhold rundt omkring. Ved Daggry startede jeg derfor sammen med Dr. Krebs i en Personbil for at opspore de forsvundne, medens Folke og Löthman fortsatte med Resten af Kolonnen. Vi besøgte Politistationerne i de smaa Byer Falkenau og Elbogen og til Slut ogsaa i Karlsbad. Gennem flittig Uddeling af »Toppers« fik vi de tyske Myndigheder interesseret, og de hjalp os med at ringe rundt til Politistationerne i de nærliggende Smaabyer.

Medens vi ventede paa Resultatet af Samtalerne, fik vi Lejlighed til at tale med en Del af de tyske Embedsmænd. Vi befandt os jo i selve Sudeterlandet, hvor Modsætningerne mellem Tyskere og Tjekkere altid havde været stor. Man blev forbløffet, naar man hørte, med hvilken enfoldig Barnetro disse Sudekertyskere stadigvæk omfattede Hitler. Man maa nemlig erindre, at Samtalen fandt Sted kun et Par Dage før Sudeterlandet blev erobret og mindre end to Uger før Hitlers Død og Döhnitz' Kapitulation. Alligevel var disse Tyskere endnu fulde af Tillid. Saa længe »der Führer« endnu var iblandt sit Folk, saa længe var der ikke nogen virkelig Fare. De havde før været i truende Situationer — tænk bare paa, hvorledes det var i 1938 — men »der Führer« havde alligevel tilsidst ført Sejren hjem. Man følte sig overbevist om, at de sudetertyske Politifolks Holdning ikke var nogen pose, men at de virkelig troede paa, hvad de sagde. Hvorledes man skal forklare deres virkelighedsfjerne

Indstilling, er vanskeligt at sige, men antagelig beror det baade paa den tyske Mørklægning, hvad angaar Krigsnyheder, og endelig var det vel ogsaa et Udtryk for en from Ønskedrøm. Hitler var virkelig disse Sudetertyskeres eneste og sidste Chance; de vidste kun altfor vel, at den Dag, Hitler faldt, vilde de blive jaget ud af Tjekkerne, der skulde have Hævn for mange Aars haard og hensynsløs Behandling.

Efter en ivrig Telefoneren kunde vi efterhaanden konstatere, at de savnede Busser antagelig var forud for os. De havde flakket rundt en Del af Natten, men sandsynligvis til Slut passeret vor Hvideplads henad Morgenstunden uden at kunne se os fra Hovedlandevejen. Det var jo en glædelig Nyhed, og eftersom Førerne vidste, at det endelige Maal var Flossenburg, var det sandsynligvis nok lykkedes dem at komme derhen paa egen Haand. Vi fortsatte straks efter over Byen Eger og videre omtrent Halvvejen mod Regensburg, hvorefter vi ad Smaaveje søgte at naa frem til Koncentrationslejren. Denne laa paa en Højde i Nærheden af en gammel middelalderlig Ridderborg, ved Siden af hvilken de lange Barakker forekom endnu hæsligere end ellers. Det paastaas, at Kong Leopold af Belgien indtil kort Tid før vor Ankomst havde været interneret i denne Lejr.

Da jeg ankom til Lejren, hvor jeg heldigvis fandt de savnede Busser uskadte, vendte Folke netop tilbage fra nogle Forhandlinger med Kommandanten. Det, han havde at berette, var ikke særlig opmuntrende. Hele Lejren befandt sig i Opløsnings-tilstand og var ved at forberede Evakuering. Kommandanten havde ikke nogen Trang til under al det Halløj at blive belastet med yderligere 400 nye Internerede, men forøvrigt var det ogsaa ganske meningsløst at efterlade Fransk mændene der, da Forbindelserne med Schweiz allerede var afskaaret, og de saaledes ikke kunde fortsætte videre, som det havde været bestemt ved Turens Begyndelse. Dette var jo et Dilemma. Vi kunde ikke saa godt forlade vor Protegèer, som vi under Rejsen var kommet til at synes om, paa Landevejen. Efter et

Krigsraad, i hvilket ogsaa den franske Minister deltog, besluttede vi i første Række at lade Franskmændene følge med til Theresienstadt. Folke skulde køre i Forvejen for paa en eller anden Maade at ordne Forholdene for dem, medens Löthman og jeg skulde følge efter hurtigst muligt.

Først maatte vi imidlertid have et ordentligt Hvil. I to Døgn havde vi næppe faaet nogen Mad, da Rejsen havde været saa forceret, og Kokkene helt havde opgivet at lave noget spise- ligt, saa længe vi var undervejs. Taabeligt nok havde vi kun medtaget Gavepakker til vore Passagerer men ikke til os selv. Vi gjorde derfor et Ophold paa et Par Timer og spiste os et reelt Maaltid Mad. Vi vendte derefter tilbage til Karlsbad ad den samme Vej, vi var kommet. Da vi kom til Eger, kunde vi konstatere, at Byen, efter at vi saa sent som om Morgen- en havde været der, havde været udsat for et meget kraftigt Bombangreb. I Karlsbad var Bombningen i fuld Gang ved vor Ankomst. Det var lykkedes Löthman, der var taget afsted lidt før mig, at slippe igennem, men for mit eget Vedkommende besluttede jeg ikke at ville løbe Risikoen. Jeg kørte altsaa ikke ind i Byen med Kolonnen, men valgte en anden Vej over Fischern og Komotau. Rent bortset fra Sikkerhedsmomentet fik jeg heller ikke Anledning til at angre min Beslutning, for denne Vej er den skønneste, jeg nogen Sinde har set i mit Liv. Den følger Egerfloden og har paa den ene Side Erzgebirges blaa- nende Højder og Toppe og paa den anden Side Flodens smilende Dalsænkning. Vi kunde dog ikke i større Udstrækning glæde os over den skønne Natur, for der var stadigvæk enorme tyske Troppebevægelser i modsat Retning af vor, og den allierede »Tiefflieger«-Virksomhed var frygtelig. Vi saa sikkert over hundrede sønderskudte Biler langs Vejkanterne denne Eftermiddag, og alene paa den 15 Kilometer lange Strækning mellem Fischern og Lichtenstadt kunde vi tælle op til 16 Køretøjer, som endnu brændte.

Paa denne Tur gjorde vi en anden Iagttagelse, som ikke netop var glædelig. I Egnen omkring Eger mødte vi et større

Antal tyske Militærbiler, der var hvidmalede og forsynet med røde Kors. Hvad der fandtes i de overdækkede Vogne kunde vi ikke se, men Bilerne forekom os ikke at være af den Type, der anvendtes til Sygetransporter. Og vi kunde konstatere, at hvad angik en Del Personbiler var baade Mærket og Farven paa disse et aabent Brud paa Genevekonventionen. I disse Biler kørte nemlig Generaler og andre højere Officerer, der afgjort ikke havde noget med Sygeplejen at gøre.

Vi havde allerede før hørt om, at Tyskerne misbrugte Røde-Kors-Mærket, nu fik vi Bekræftelse paa, at de ogsaa havde annekteret den hvide Farve, der efter Aftale mellem de svenske og allierede Myndigheder skulde udgøre vor særlige Beskyttelse og vort Kendemærke. Vi blev grebet af en Følelse af det dybeste Ubehag ved Tanken om, at dette naturligvis snart vilde blive kendt af den allierede Efterretningstjeneste. Alleerede nu fik vi en Forudanelse om, at Fortsættelsen vilde blive endnu sværere, og at vi næppe selv kunde vende hjem uden Tab.

Fra Komotau gik Turen til Teplitz, en stor og endnu ubeskadiget Fabriksby. Her var der aabenbart en Fabrikation af største krigsvigtig Betydning, for trods den iøjnefaldende Fare fra Luften havde en betydelig Del af Industriomraadet Lyset tændt. Herfra fortsatte vi til Theresienstadt, hvortil vi ankom henad Midnat. Noget efter kom ogsaa Löthmans Kolonne. Han havde ogsaa haft det besværligt og havde yderligere den triste Meddelelse, at en af Passagererne var afgaaet ved Døden undervejs. Det var en kendt Journalist, endnu ganske ung, og ved Afrejsen var han fuldkommen sund og rask, men alligevel var han bukket under for Rejsens Strabadser. Hjertet havde ikke kunnet holde til Anstrengelserne, og der havde ikke været noget at stille op.

SAA var vi da i Theresienstadt, Jødebyen, der havde været talt saa meget om, men som faa udenforstaaende vidste noget nærmere om. Allerede Indkørslen var usædvanlig og helt forskellig fra de mange Konzentrationslejre, vi tidligere havde været i: ingen Mure, ingen Pigtraad, ingen Port. Man søgte forbi en bevogtet Vejgom, som under Hitlerregimet kaldte det med Det Tredie Rige direkte inkorporerede Sudeterland fra »Protektoratet Böhmen-Mähren«. Straks efter var man inde i Byen. Her havde 40.000 Jøder af forskellig Nationalitet faaet Lov til under tysk Ledelse at bygge en egen Statsform op. Jøderne havde udstrakt Selvforvaltning med eget Politi, egen Sundhedspleje, egen Bank, ja til og med eget Møntsystem. Jeg var i Besiddelse af en Theresienstadtseddel, benævnt: »Quittung über fünf Kronen«, hvor der paa den ene Side er et Billede af Moses med Stentavlerne og paa den anden Side en Jødestjerne. Sedlen er udstedt af Jakob Edelstein, »Der Älteste der Juden in Theresienstadt«.

Denne Jødeby var et nazistisk, socialt og racepolitisk Eksperiment af en særlig interessant Art. Jøder, som man af en eller anden Grund ikke vilde eller ikke vovede at likvidere, havde her Tilladelse til strengt afsondret fra Yderverdenen at føre en nogenlunde normal Tilværelse. Byen var selvfølgelig under Befaling af en SS-Officer med en Stab af Nazifunktionærer af forskellige Grader, og Indbyggerne var selvfølgelig gennem deres Arbejde tvunget til at deltage i Arbejdet for den tyske Krigsførelse, men de nød dog en temmelig menneskeværdig

Tilværelse, langt bedre end den, der blev Koncentrationslejrer-nes Klientel til Del, og naturligvis uendelig langt bedre end for den store Masse af deres ulykkelige Tros- og Racefæller. Det var med en vis Begrænsning tilladt Jøderne at bo familievis, de kunde frit dyrke deres religiøse Skikke og Sædvaner, havde egne Koncerter og Teaterforestillinger. Der var oven i Købet arrangeret en Kunstudstilling i Byen; jeg fik desværre aldrig Lejlighed til at se den, men Folke, som havde været der, fortalte mig, at han havde set Prøver paa overordentlig fremragende Kunst.

Vi ankom til Byen en Lørdag Aften — eller rettere en Søndag Morgen. I Modsætning til, hvad der plejede at være Tilfældet i Koncentrationslejrerne, blev vi yderst elskværdigt modtaget. Vi blev budt paa Soupè i SS-Kantinen, et — selvfølgelig af Jøder — smagfuldt og hyggeligt indrettet Klublokale. Om Natten kunde vi sove der i Sofaer eller bløde Skindstole. Det var en vidunderlig Fornemmelse, efter at man havde tilbragt de sidste Nætter i Førersædet paa en Bil, hvor det trak forfærdeligt.

Kommandanten, der gjorde et bedre Indtryk end nogen af de Lejrchefer, jeg tidligere havde truffet, meddelte, at han var klar til at tage sig af vore franske Passagerer. Han kunde selvfølgelig ikke afgive nogen Garanti med Hensyn til deres videre Transport til Frankrig, men han havde sikkert Ret i sin Forsikring om, at de, indtil Forholdene ordnede sig, havde det bedre i Theresienstadt end noget andet Sted i det stortyske Rige. Der blev straks lavet Mad til dem, og deres Indkvartering i nogle Huse blev ordnet, og dette sidste var sikkert en ren Velsignelse for dem. Mange af vore Passagerer var gamle og svagelige, og det er ikke sandsynligt, de havde kunnet holde ret meget længere til en anstrengende Busrejse. Det var med Sorg, vi skiltes fra de muntre Fransk mænd, som vi paa den lange Tur næsten var kommet til at betragte som gamle Venner.

Medens vi sov nogle Timer, sørgede tysk og jødisk Mandskab for Indladningen. Da vi vaagnede, var 424 jødiske, danske

Medborgere af begge Køn og i alle Aldre allerede installeret i vore Busser. Vi blev lidt betænkelige, da vi saa de Bjerge af Bagage, der var stuvet sammen paa Bustagene. Det var aabenbart, at vore nye Passagerer ikke vilde komme helt tomhændede hjem til Danmark.

Ved Afrejsen var hele Byen paa Benene, et Musikkorps spillede, og Tusindvis af Mennesker var opstillet i Gaderne. Senere fik vi imidlertid at vide, at den imponerende Tilslutning var beordret af Kommandanten. Det var ham øjensynlig magtpaaliggende, at vi til Omverdenen skulde bringe et Billede med os af idel glade og lykkelige »Pensionærer«. Det var under en »beordret Entusiasme«, vi sagde Farvel.

Vejen gik tilbage over Teplitz og derfra direkte til Dresden. Ved Udkørslen af Teplitz maatte vi køre under en Jernbanebro. Her blev vi som Følge af al Bagagen hængende, og vi maatte foretage en baade besværlig og tidsspildende Omladning. Et Par af de mest medtagne Sager, blandt andet et Par Barnevogne, maatte vi trods Ejernes Protester ubønhørligt lade blive paa Stedet.

Vi maatte endnu en Gang over Erzgebirge, der dog saa langt ude mod Øst ikke er nær saa højt som ved Gottesgab. Da vi var ved den nordlige Udløber, blev vi standset af Tyskerne, der paastod, at Vejen Nord om Dresden var afskaaret. Englændere og Russere skulde have opnaaet Kontakt med hinanden ved Herzberg, en By, vi var kommen igennem paa Turen herhen, og over hvilken vi havde tænkt at lægge Vejen ogsaa paa Tilbagevejen. Det lød jo mærkeligt. Var det, som vi hele Tiden havde frygtet, virkelig indtruffet nu? Var vi afskaaret fra at vende tilbage til Sverige paa anden Maade end lidt efter lidt over et eller andet allieret Land? Folke kaldte Löthman og mig sammen til et Krigsraad. Vi var alle enige om, at man ikke uden videre skulde tro paa Tyskernes Sortsyn. Luften svirrede med Rygter, og selv for den virkelig godt informerede var det vanskeligt at overse Situationen. Panserkiler stødte frem Hundreder af Kilometer foran den egentlige Frontlinje, og under-

tiden blev de trukket tilbage igen. Vi blev enige om tre Retningslinjer for vore fremtidige Operationer. Først og fremmest skulde vi fortsætte mod Nord og forsøge at komme igennem, og derefter, hvis det viste sig at være nødvendigt, tage Bestemmelse om Vejen fra Korsvej til Korsvej. Hvis dette skulde vise sig at være umuligt, skulde vi vende mod Syd og undersøge, om der endnu var en Vej aaben til Schweiz. Var ogsaa denne Udvej lukket, skulde vi som et sidste Alternativ gaa mod Vest og finde et eller andet passende Sted, hvor vi kunde lade Englænderne og Amerikanerne »rulle over os«.

Folke kørte i Forvejen til Dresden for at prøve paa at indhente nøjagtige Oplysninger. Da vi ankom dertil, havde man faaet en Del Informationer, der ikke lød altfor lovende. Vejen mod Nord var sandsynligvis ikke helt afskaaret, men det vilde sikkert blive vanskeligt at slippe igennem. De Vestallierede havde besat Leipzig og stødte videre fremad mod Nordøst, og det var muligt, at de ogsaa havde taget Torgau. Det var derfor udelukket at køre paa den vestlige Side af Elben. Men ogsaa Vejen over Herzberg var nu ude af Betragtning, da alle Vejafspærringer paany var sat i Funktion. Den eneste Chance, der muligvis endnu stod aaben, var Autostradaen Dresden-Berlin, men det var absolut ikke usandsynligt, at ogsaa den var spærret. Yderligere var der det Usikkerhedsmoment, at Autostradaen gaar i en Bue mod Øst — dens fjerneste Punkt ligger ca. 40 Kilometer Øst for Berlin — og dette medførte, at vi kunde komme i en ubehagelig Nærhed af den russiske Front. Fra denne Krigsskueplads havde man ingen sikre Meddelelser, men saa vidt Tyskerne i Dresden vidste det, havde Russerne endnu ikke etableret nogen Storoffensiv sydøst for Berlin.

Ved et nyt Krigsraad besluttede vi at tage Chancen. Dette betød ganske vist, at vi løb den Risiko at falde i Hænderne paa Russerne, noget vi hidtil havde været enige om at søge at undgaa. Men vi vilde ikke give Afkald paa den Mulighed, der var for at slippe igennem, og vi stolede paa — selv om Russerne ikke havde tilsluttet sig Det internationale Røde Kors —

at vore Emblemer og ikke mindst vore Passagerer vilde sikre os en god Behandling.

Vi passerede Dresden, før Krigen den smukkeste By i Tyskland, og om hvis Ødelæggelse der er skrevet saa meget. Ogsaa for den, der havde set baade Berlin og Hamburg, blev Turen gennem Byen uhyggelig. Bortset fra en spredt Villabebyggelse i de ydre Forstadsomraader var Ødelæggelsen absolut Hundrede Procent. Byen var ikke saa sønderslaaet som Hamburg, men den var fuldkommen udbrændt. Husenes Stenskeletter stod tilbage, tomme, gabende og røgsværtede. Efter hvad tyske Kilder oplyser, skal der her paa en eneste Nat være omkommet en kvart Million Mennesker, deriblandt mange Flygtninge fra Østfronten. Da vi en smuk April Formiddag kørte gennem Byen, virkede den som uddød. I Berlin og Hamburg boede der trods alt endnu mange Mennesker; man var vant til om Dagen at se baade Mennesker og Køretøjer i Bevægelse. Her mødte vi paa hele Turen gennem Byen, der i Fredstid var større end Stockholm, maaske ialt fem Personer.

Ved Udkørslen fra Dresden konstaterede vi, at en af vore Motorcykelordonnanser, der var sendt ud paa Rekognoscering, ikke var vendt tilbage. Löthman tilbød at blive for at faa Klarhed over den forsvundne, medens Kolonnen iøvrigt omgaaende maatte fortsætte.

Det var med en vis Spænding, vi tiltraadte Turen nordpaa til Autostradaen. Hidtil havde vi i Almindelighed søgt at undgaa disse store Rigsveje, da vi vidste, at de i første Række anvendtes af det tyske Krigsmaskineri, og at de derfor var særlig udsatte for allierede »Tiefflieger«. Til vor store Forbavselse var den vigtige Hovedvej den paagældende Dag fuldstændig uddød. Mil efter Mil kørte vi uden at møde et Køretøj eller bare en Fodgænger. Det virkede uhyggeligt og faretruende. Man kunde jo sige sig selv, at et Land i Krig ikke opgiver en af sine vigtigste Trafikaarer uden tvingende Grunde. Skulde det være muligt, at Russerne havde afskaaret Vejen nogle Mil længere nordpaa?

Vi fortsatte imidlertid stadig uforstyrret ad den pragtfulde Kørebane, der tillod os en Maximumsfart med vore Køretøjer. Det gik næsten for godt til, at det skulde kunne vare ved. Og ganske rigtigt, bedst som vi kørte, maatte vi pludselig stoppe op. Med blandede Følelser kørte jeg, der havde Kommandoen over Kolonnen, frem til Spidsen af denne for at høre, hvad der var sket. Jo, Tyskernes Advarsler havde vist sig at være rigtige, Autostradaen var spærret. Alt Haab var dog ikke lukket ude. Ifølge Kortene førte der en Vej over Ruhland og Senftenberg. Der var ikke andet at gøre end at forsøge. Og det gik, skønt ogsaa denne Landevej var spærret. Vi kom op paa Autostradaen igen og kunde fortsætte. Noget efter skete der igen det samme, en ny Afspærring og en ny Omvej. Men for hver Gang kom vi alligevel længere og længere nordpaa. Vi var nu forbi det Sted, hvor Englænderne og Russerne efter Sigende skulde have mødt hinanden. Maaske vilde det alligevel trods alt gaa godt.

Kørslen ad Omvejene havde imidlertid forsinket os betydeligt, og Skumringen begyndte efterhaanden at melde sig. Det var ikke særlig tilraadeligt at køre med tændte Lygter, men at køre uden betød, at vi naar som helst fuldkommen uforberedt kunde komme ud for allehaande Farer. Det var bedst at gøre Holdt og afvente Morgenen. Vi fandt en Skov med en hensigtsmæssig Omkørsel Øst for Autostradaen og parkerede vore Vogne der. Straks efter ankom Löthman. Han havde trods energiske Eftersøgninger ikke kunnet finde noget Spor af den forsvundne Ordonnans og havde til Slut ikke haft Benzin nok til at kunne fortsætte længere. Det var jo ikke nogen behagelig Fornemmelse at skulle efterlade en af Detachmentets Folk og navnlig, da vi vidste, han ikke havde tilstrækkelig Benzin til at kunne klare sig. En Motorcykeltank rummer ikke Benzin til altfor mange Mils Kørsel. Löthman tilbød at gøre et nyt Forsøg, og efter at han havde faaet fyldt Tankene og vi yderligere havde gemt et Fad med Benzin i Skoven, til hans eventuelle senere Behov, startede han igen. Vi andre gik til Ro. Man vil maaske synes,

at vor Hvile under disse Omstændigheder vilde blive urolig, men Trætheden krævede sin Ret, og ubekymrede om alle de usikre Forhold omkring os sov snart baade Svenskere og Pasagerer.

Ved Tretiden om Morgen blev vi pludselig vækket af en voldsom Dundren. Det var tydeligt, at der var et kraftigt Artilleribombardement i Gang i vor umiddelbare Nærhed. Vi gjorde hastigt Opbrud og begav os paa Vej. Senere fik vi at vide, at den russiske Front denne Morgen ikke havde været mere end 10 eller 15 Kilometer borte.

Efter nogen Tids Kørsel kom vi til en ny Afspærring, men ogsaa denne kunde vi — omend med Møje — slippe udenom. Da vi igen var kommet op paa Autostradaen, svingede den straks efter vestligt ind mod Berlin. Vi nærmede os nu Berliner-Ring, den store Autostrada rundt omkring Hovedstaden, og det virkede næsten som en Sikkerhed for, at vi var sluppet igennem den snævre Flaskehals. Vejen var stadigvæk lige uddød, og det var tydeligt, at Forbindelserne mellem de tyske Hære i Nord- og Sydtykland i Praksis var ophørt. Den Mulighed for at slippe igennem, som vi havde gjort Brug af, ansaa man aabenbart under Hensyntagen til den russiske Fronts umiddelbare Nærhed for altfor risikabel til, at man turde udnytte den.

Da vi kom ind paa Berliner-Ring, troede vi, vi var reddet. Vi kunde nu følge Sydringen og i Fortsættelse af denne over Potsdam køre vesten om Berlin. Men endnu var det ikke forbi med Vanskelighederne. Da vi nærmede os Potsdam, fik vi at vide af en Trafikvagt, at Byen Dagen før havde været udsat for et meget kraftigt Bombeangreb. Det var usikkert, om Rydningsarbejdet var skredet saa langt frem, at man kunde komme igennem. Kolonnen maatte derfor gøre Holdt, medens jeg med en Lastbil kørte i Forvejen for at rekonoscere. Allerede et Stykke Syd for Byen saa man de første Spor af svære Bomber, der fuldstændig havde ødelagt hele Vegetationen. De sydlige Dele af Byen var forfærdende beskadiget, me-

dens den nordlige Del var sluppet lidt bedre fra det. Som Følge af en eller anden Fejlorientering havde man aabenbart lagt Bombemaatten lidt for langt mod Syd, og dette havde reddet en Del af Byen. I den bombede Del brændte det endnu klart, og Sluknings- og Rydningsarbejdet var i fuld Gang. Der var Mulighed for at slippe igennem, men paa flere Steder vilde det komme til at knibe. En Bro havde faaet en Halvtræffer og var maaske med Nød og næppe sikker. Paa andre Steder var Kørebanen saa ødelagt, at der næppe var Plads til at komme forbi. En Kirke saa ud, som om den kun støttede sig paa en Trediedel af sit Fundament, og som om den naar som helst kunde styrte sammen over Vejen. Her og der laa Sporvejenes Ledningsnet og spærrede for den videre Fremmarch. Men alt i alt var det dog sandsynligt, at man — omend med Besvær — kunde lempe sig frem, og jeg tog derfor tilbage til Kolonnen.

Med den yderste Forsigtighed lodsede vi de brede og høje Busser gennem det bombehærgede Omraade. Da jeg nu for anden Gang kørte igennem, fik jeg Tid til at se mig omkring. Jeg kunde jo ikke overse mere end den Del af Byen, der laa nærmest vor Rute, men her var Ødelæggelserne ogsaa forfærdende. Masser af smukke, gamle Bygninger var totalt ødelagte, Statuer og andre Skulpturer styrtet ned og knust. I hvilken Udstrækning Sans Souci var beskadiget, kunde jeg ikke se, men jeg har senere hørt, at i det mindste en Del af Slottet vil kunne repareres. Omtrent paa Højde med »Regierungsgebäude« kom man til Bombemaattens Yderkant. Den store Bygning stod der endnu, men alle Vinduesruder var som blæst ud, og Huset havde ogsaa faaet en Del udvendige Skader. Jeg tænkte paa min Portner og paa, om han mon havde klaret sig. I saa Fald syntes han nok ikke, at Menneskene var saa fornuftige længere.

Fra Potsdam kørte vi mod Nord mod Nauen. Vi passerede et Vejskilt, paa hvilket der stod »Caput«, antagelig Navnet paa en By i Nærheden. Skiltet forekom os ironisk betegnende for den Ødelæggelse, der nu i Krigens tolvte Time havde

ramt en af Tysklands skønneste og historisk mest interessante Byer.

Ved Nauen kom vi ind paa Vejen til Hamburg. Det var imidlertid klart, at vi næppe vilde kunne køre ad denne vor sædvanlige Rute op mod Nordvesttyskland. Ogsaa fra tysk Side blev det bekræftet, at Englænderne over en bred Front var naaet frem til Elbens mellemste Løb. Ved Wittenberge, hvortil Englænderne allerede skulde være ankommet flere Dage før, gaar Hamburgervejen langs med Floden i kun en Mils Afstand fra denne. Det forekom os unødigt risikabelt at tage den Vej, i Særdeleshed da der var gode Muligheder for at komme vest-over ad en af Vejene nærmere Østersøen.

Folke, som mente, det var nødvendigt efter saa lang en Rejse at søge Kontakt med Chefen for Detachmentet for at rapportere og faa nye Instrukser, forlod os for at tage til Friedrichsruhe, og da Löhman endnu ikke havde naaet at faa fat i os, blev jeg alene tilbage med Kolonnen. Det gjaldt om paa den bedst mulige Maade at komme over Nordtyskland og derfra til Danmark. Vi forlod Hamburgervejen ved Kyritz. Vejen gaar her i en Afstand paa mellem 20 og 25 Kilometer fra Elben. Vi kunde tydeligt høre Artilleriilden og havde saaledes den Oplevelse paa een og samme Dag at høre Kanonbulderet fra baade Øst- og Vestfronten. Ihukommende den gamle geometriske Læresætning, at den lige Linie er den korteste Vej mellem to Punkter, valgte jeg at køre over Pritzwalk, Parchim og Schwerin lige til Lübeck. Denne Vej er maaske ikke saa god som den nordligere over Güstrow og Wismar, men jeg regnede med, at vi her ikke vilde blive besværet særligt af tyske Tropper og de i disses Spor altid hærgende »Tiefflieger«. Regnestykket viste sig dog at være forkert. I disse hektiske Dage var der praktisk talt ikke en nok saa ubetydelig Landevej, som ikke var belastet med Troppeskydninger, og som derfor af samme Grund afpatruljeredes af de Allieredes Jagere. Vi havde flere Gange »Tiefflieger« over os, de snusede lidt til vor Kolonne, men heldigvis skød de ikke paa os. Værre var det

for de tyske Køretøjer. Overalt saa man forkullede eller brændende Biler; alene i Egnen omkring Crivitz, et Stykke Øst for Schwerin, kunde vi tælle i Snesevis af uhyggelige Vrag, ved Siden af hvilke der undertiden ogsaa laa døde Mennesker. Men ogsaa Bombemaskinerne var i en forfærdende Aktivitet. Under den sidste allierede Kraftanstrengelse bombedes ogsaa middelstore og mindre Byer, der hidtil havde faaet Lov til at være i Fred. Potsdam var et Eksempel herpaa, et andet var Pritzwalk, der lige havde været Genstand for et voldsomt Angreb, inden vi passerede. Det var let at mærke, at man ikke var vant til Bomber her, for der herskede en fuldkommen Panik, noget, der ellers var meget sjældent at se i Tyskland.

Efter at vi havde passeret Schwerin, gjorde vi et langt Ophold for at spise. I Lübeck blev vi et Øjeblik for at meddele den svenske Kirke og Legationen, at vi var i god Behold. Herfra tog vi over Neumünster, Rendsburg og Slesvig op mod den danske Grænse. Et nyt Eksempel paa, at de Allieredes Bombeflyvere syntes at være allestedsnærværende, mødte os i Neumünster, en middelstor By, som vi flere Gange før havde passeret, og som hidtil havde været fuldkommen uberørt af Krigens Hærgninger, var nu meget stærkt beskadiget. Garderne var blokerede, her og der laa der Blindgængere, og vi havde meget svært ved at komme igennem. Da vi var kommet op til Rendsburg, var vi saa nær ved den danske Grænse, at vi gerne vilde prøve paa at naa helt frem, saa vi kunde undgaa endnu en Gang at skulle overnatte. I denne Del af Tyskland havde vi ikke tidligere set nogen »Tiefflieger«, og jeg mente, vi turde gaa videre frem med tændte Lygter. Men det var igen en Fejlregning. Stillingen var nu en saadan, at der absolut ikke maatte løbes nogen som helst Risiko. Da vi havde kørt et Stykke, begyndte der et Bombeangreb mod et Sted lige ved vor Marchrute, og i Forbindelse hermed blev der kastet et stort Antal Lysbomber, der lyste op over hele Egnen. Vi maatte øjeblikkelig standse, og da der ikke denne Gang var nogen Omkørselsvej i Nærheden, maatte vi overnatte paa selve Landevejen.

Saa snart det lysnede, fortsatte vi Turen, og omtrent Klokken seks passerede vi den tysk-danske Grænse. Man vil kunne forstaa, at det var et stort Øjeblik for vore Passagerer, da de igen var paa dansk Jord. Deres Leder og OVERRABBINER, Dr. Friediger, der hele Vejen havde kørt sammen med mig i min Personbil, vilde gerne have samlet sit Folk til en Taksigelsesstund. Han indsaa imidlertid, at hverken Tiden eller Stedet var særlig egnet for noget, der af Okkupationsmagten kunde betragtes som en Demonstration. Denne Dr. Friediger var en fint dannet Mand og en udpræget Personlighed. Under den lange Rejse gav han Dr. Krebs og mig mange interessante Billede fra Livet i den ejendommelige Jødeby.

I Padborg gjorde vi et længere Ophold. Dansk Røde Kors med Baronesse Wedel og Dr. Krarup i Spidsen modtog os og vore Passagerer med overstrømmende Gæstfrihed. Vi fik alle Adgang til et haardt tiltrængt Bad paa Karantænestationen, og vi blev inviteret paa et herligt Maaltid med Mælk, Æg og andre Lækkerier, som vi paa hele Turen havde maattet undvære. Medens vi sov nogle Timer, ankom Folke og Löthman. Den sidste havde stadigvæk ikke kunnet opspore den forsvundne Ordonnans. Han var blevet i Dresden, saa længe han paa nogen Maade kunde, og havde haft endnu vanskeligere end vi ved at komme igennem til Berlin.

Ved Middagstid fortsatte vi mod Odense, der var den Dags Maal. Denne Rejse nordpaa gennem Jylland blev en uforglemmelig Oplevelse. Overalt var Flagene til Tops, overalt stod der store Menneskemasser langs alle Vejene, som viftede med smaa Flag i de danske og svenske Farver. Som i et Triumftog drog vor hvide Kolonne frem, medens Folk raabte Hurra og jublede og fyldte vore Busser med Blomster, Smørrebrødspakker, Kager og til og med Cigaretter. Det var næsten umuligt at komme gennem Byerne. Hver tiende Meter maatte vi standse for at lade os fotografere, eller for at Danskerne kunde faa Lov til at give Afløb for deres Følelser. Og da Børnene bagefter kom og bad os om at skrive vore Autografer, følte en ganske alminde-

lig svensk Reserveløjtnant sig temmelig flov. Der var især en Episode fra denne Tur, der i særlig Grad glædede os, og det var, da syvogtyve engelske »Tiefflieger«, der kredsede over Sønderjylland, gik ned i Højde med Trætoppene og vinkede til os.

Da vi om Eftermiddagen ankom til Odense, var Luften ladet med Elektricitet. Englænderne havde nogle Timer i Forvejen bombet det stedlige Gestapohovedkvarter. Det var fuldkommen ødelagt, men desværre var samtidig en Del Huse og Villaer i Nærheden blevet beskadiget, og ogsaa den danske Civilbefolkning havde maattet bære sin Del af Tabene. Byens Røde Korsafdeling havde haft en travl Eftermiddag og fik nu ogsaa vor store Kolonne at drage Omsorg for. Med det Humør og den straalende Sans for Improvisationer, der i Almindelighed udmærker Danskerne, klarede ogsaa denne Opgave. Indkvarteringen blev foretaget i nogle offentlige Bygninger, og i Løbet af en Timestid var Maden parat. Officerer, Læger og Sygeplejersker var Byens Gæster ved en munter Festlighed paa Grand Hotel.

Allerede Klokken fire om Morgenen maatte vi bryde op for rettidigt at naa Storebæltsfærgen. Vi blev imidlertid klare over, at vi i den sidste Uge havde sat Folkenes Kræfter paa en lidt for haard Belastning. I Nyborg skete der et Ulykkestilfælde, da en af Førerne paa Grund af Udmattelse faldt i Søvn over Rattet, og Bilen uforstyrret fortsatte paa egen Haand. Heldigvis havnede Bussen i et Havestakit, saa ingen Mennesker kom til Skade. Begivenheden var os dog en Advarsel, og vi besluttede, at der i København skulde holdes et Døgns ordentlig Hvile.

Ombord paa Færgen inviterede det danske Socialdemokrati paa Frokost. Det var interessant at se, med hvilken Glæde Tjeneren ved vort Bord tog mod de Drikkepenge, vi Svenskere gav, men overhovedet ikke skelede til den Mønt, som Danziger lagde ved sin Tallerken. Denne, der sad ved vort Bord, blev korrekt, men køligt betjent. Gestapomændene, der sad ved et

Bord for sig selv, fik ogsaa noget at spise, men først efter at alle andre, selv den mindste Jødedreng, havde faaet, hvad de skulde have.

Vi ankom til København ved Tolvtiden. Da de danske Myn-digheder af Hensyn til den ophidsede Stemning i Byen helst vilde undgaa Demonstrationer, blev vi ad Baggader lodset ned til Havnen. Her laa den svenske Færge allerede og ventede. Ikke uden Møje fik vi losset vore Passagerers omfangsrige Bagage og fik den stuvet ombord. Vi sagde derefter hjertelig Farvel til vore Gæster paa den lange og æventyrlige Tur og bad dem hilse hjemme i Sverige.

Efter at Færgen havde lagt fra, og vi havde vinket færdigt, blev vi som Danskernes Gæster taget med ud til Blegdamshospitalet, en stor kommunal Sygehusafdeling, hvor et Par Sygepavilloner blev reserveret os. Her nød vi en straalende Gæstfrihed og blev hele Dagen igennem forkælet af det elskværdige Sygehuspersonale med den kvindelige Chef og Overlægen, hvis Navn jeg desværre har glemt¹⁾, i Spidsen. Men mest af alt var vi dog glade for, at Danskerne sørgede for nogle Mekanikere til at underkaste vore Køretøjer et haardt tiltrængt Eftersyn efter den lange Færd. Takket være denne Foranstaltning kunde vi selv og Folkene rigtig koble fra og nyde Hvilen og Gæstfriheden.

Henad Aften var der stor Middag med Taler og National-sange, og saa fik vi lidt Tid tilovers til sightseeing. Og en og anden deltog vel ogsaa nok sammen med de danske Værter i andre private eller offentlige Forlystelser. De fleste af os var imidlertid altfor udmattede til at deltage i nogen som helst Form for Selskabelighed og gik derfor tidligt til Ro.

---

1) Professor, Overlæge, Dr. med. H. C. A. Lassen. O. A.

OM Morgenen blev vi vækket af Hospitalets Personale, som serverede Morgenkaffe paa Sengen for os allesammen. En saadan Overklasseopvarmning var jo en hel æventyrlig Oplevelse for os svenske Fyre, der havde været vant til at sove i Busser eller under aaben Himmel og leve af tørre Klemmer. Folkene var virkelig ogsaa dybt imponerede over dette Udslag af straalende, dansk Gæstfrihed. Da vi bagefter kom ud, fandt vi vore Vogne smurte, omhyggeligt eftersete og med fyldte Tanke. Vi havde bare at sætte os op og køre.

Inden vi tog afsted fra Hospitalet, havde jeg den Glæde at faa en Telefonsamtale med min Kone i Stockholm. Det var herligt at kunne tale sammen efter 6 Ugers Adskillelse og faa at vide, at alting var i Orden. Vi tog derefter Afsked med vore mange nye Venner paa Sygehuset og styrede igen mod Syd ud til de nye Arbejdsopgaver, der ventede paa os.

Ogsaa paa Nedturen gennem Danmark blev vor Kolonne Genstand for megen Hyldest.

Om Aftenen ankom vi til Padborg, hvor Dansk Røde Kors som sædvanlig tog imod os med aabne Arme. Man havde arrangeret et udmærket Kvarter for os i et Lazarettog, saa vi endnu en Nat rigtig kunde nyde at sove i en opredt Seng. Det vil sige, det troede vi, men Skæbnen vilde det anderledes. Den stadige Forøgelse af Karantænestationen, de mange Barakker, Ophobningen af Køretøjer og den livlige Virksomhed i det hele taget i den sidste Tid, havde øjensynlig tiltrukket sig de allierede Jagers Mistænksomhed. Hertil kom sikkert ogsaa, at

vore danske Venner, som i denne Del af Landet gennem hele Krigen havde været forskaanet for Flyverangreb, var lidt vel uforsigtige med Lyset. I Spisesalen var Lyset som Regel tændt Aftenen igennem, og mange Funktionærer gik omkring og lyste for sig med Lommelamper. Denne optimistiske Optræden straffede sig. Lidt før Midnat blev vi vækket af Motorlarm og Maskingeværild. I flere Bølger blev Stationsområdet udsat for lavtgaende Angreb af Natjagere, som arrigt plaffede løs paa baade Toget og Stationsbygningen med deres Maskingeværer. Vi maatte foretage en hastig Udrykning, halvpaaklædte og uden Sko eller Støvler. De, der kom først ud, kunde søge Beskyttelse i Stationsbunkeren, men de andre maatte kaste sig i en Grøft eller paa den bare Mark. Selv maatte jeg jo se til, at Folkene kom ud, og jeg var derfor tilbage i Jernbanevognen, da den første Bølge kom. Ved den anden Bølge, hvor selve Toget blev beskudt, naaede jeg at smide mig i en nærliggende Grøft. Her laa jeg og trykkede mig sammen med nogle af Folkene, et Par danske Chauffører og en Sygeplejerske. Det var en ubehagelig Oplevelse, da en af de danske Chauffører — sandsynligvis i ren og skær Nervøsitet — slog Ild paa sin Ildtænder for at faa Fyr paa en Cigaret. Jeg er næsten bange for, at han i Ophidselsen blev lidt uvenligt behandlet af de nærliggende Svenskere.

Lidt efter lidt stilnede Angrebet af, og vi kunde vende tilbage til Jernbanevognene. Det viste sig, at alle Svenskerne var uskadte, men at fire Danskere var blevet saaret, heldigvis ingen af dem alvorligt. Enkelte Vogne var gennemhullede, og ogsaa Stationsbygningen havde faaet nogle Træffere. Et Hus med mange Vinduer var blevet beskudt skraat oppefra, og der var der ikke mange Ruder tilbage. Men iøvrigt var de materielle Skader ubetydelige. En opmuntrende Historie fra denne Episode bør maaske reddes fra Forglemmelsen. Herr Danziger, vor tyske Forbindelsesofficer, havde ogsaa sovet i Toget. Ligesom de fleste SS-Officerer var han meget omhyggelig med sin Klædedragt og optraadte altid elegant og velpudset. Men da

han nu vendte tilbage, saa han kun sølle ud, vaad, pløret og ildelugtende. I Mørket og Ophidselsen havde han øjensynlig maattet søge Beskyttelse paa en Mødding. Jeg kunde ikke nægte mig den Fornøjelse at komme med en spøgefuld Bemærkning om hans Klæders Forfatning. Danziger kiggede lidt sørgmodigt paa Ødelæggelsens Vederstyggelighed og sagde saa, vemodigt konstaterende: »Ja, mit den Tieffliegern ist nicht zu spassen.«¹⁾

Om Morgenen fortsatte vi mod Syd og ankom ved Middagstid til Friedrichsruhe. Vi havde nu i ni Dage været paa March og forberedte os derfor paa at faa Lov til at hvile en Dag eller to, inden vi skulde i Gang med vor næste Opgave. Men det blev der ikke noget af. Krigsudviklingen gik nu med rasende Fart, og Minutterne var kostbare. Ved Ankomsten blev vi straks kaldt til en Konference hos Frykman, der gav Ordre til, at vi omgaaende skulde fylde vore Benzinbeholdere og holde os klar til Afgang.

Vi fik nu en hel Mængde Nyheder. Medens vi havde været paa Langtur, havde man haft det æventyrligt i det tidligere saa rolige Friedrichsruhe. To Gange havde Lejren været beskudt af »Tiefflieger«, een Gang om Natten og een Gang om Dagen, og ved en tredie Lejlighed var en dansk Bus blevet angrebet og ødelagt ganske tæt ved Lejren. Ved Dagangrebet, der havde fundet Sted to Dage før vor Ankomst, havde Ødelæggelsen været ret betydelig. Ikke mindre end nitten Køretøjer var blevet beskadiget, deraf tre totalt knust. Stemningen blandt de Førere, der havde haft deres Hovedkvarter i Lejren, var derfor lidt ophidset.

Den danske Transportkolonne havde under vor Fraværelse ikke ligget paa den lade Side. Under Ledelse af Hallqvist havde Danskerne fortsat med de Sygetransporter fra Neuengamme til Grænsen, som vi havde paabegyndt. Ogsaa i Neuengamme havde Opløsningen begyndt at sætte sine Spor, og Professor Rundberg havde efterhaanden vovet sig ud paa stadigt vildere Diag-

1) Ja, de lavtflyvende Jagere skal man ikke spøge med.

noser og til sidst sendt saadanne af Sted, som led af Vabler under Fødderne eller Hæmorrhoider. Paa den Maade var allerede tusind Personer ført til Padborg til videre Transport med Tog til Sverige.

Ved vor Ankomst betragtede man Stillingen som meget kritisk. Bremen og Hannover var faldet, og man sagde, at Engländerne stod udenfor Hamburgs Porte. I denne Situation var det endelig lykkedes for Greve Bernadotte at opnaa Himmlers Tilladelse til at overføre alle Skandinaver — i første Række til danske Koncentrationslejre og, saa snart det kunde lade sig gøre, videre til Sverige. Hele Neuengamme maatte tømmes for Danskere og Nordmænd — og tømmes hurtigt. Fra Danmark var man ved at sende en imponerende Mængde af Køretøjer. To hundrede Busser og en hel Mængde overdækkede Lastbiler ventedes i det kommende Døgn. Vi, der var paa Stedet, skulde imidlertid starte straks. Og hvis det viste sig nødvendigt, maatte vi med vore hurtige Vogne gøre to Rejser, medens Danskerne med deres Gengasbiler gjorde een.

Saaledes lød Ordren. Folkene modtog den med Begejstring. Al Træthed var som blæst væk ved den glædelige Meddelelse om, at vore gamle Venner fra Sachsenhausen og de andre Lejre nu endelig skulde føres i rigtig Sikkerhed. Forberedelserne forceredes, og allerede fem Kvarter efter, at vi var ankommet fra den lange Nidagestur, var vi paa Vej igen. Vi kørte til Neuengamme, og denne Gang prøvede Herr Thumann ikke en Gang paa at hindre mig i at følge med ind i Lejren. Man kunde mærke tydelige Tegn paa Opløsningen. Ganske vist var der stadigvæk Opstillinger og Kontroltællinger, men dette skete tilsyneladende mest for et Syns Skyld. Vi havde ikke nogen Vanskelighed med at faa saa mange med, som vi kunde have i Vognene. Med Hensyn til Betydningen af Hurtighed og til, at Rejsen ikke skulde blive saa lang, mente vi det denne Gang forsvareligt at udnytte Transportkapaciteten efter en næsten tysk Maalestok. Fyrre eller halvtreds Mand blev stuvet sammen i en enkelt Vogn, som det bedst kunde lade sig gøre. Det var

bedre at køre ubekvemt end slet ikke at komme med. Paa den Maade fik over fem Hundrede Mand Plads i mine tolv Busser, og jeg har en Mistanke om, at det forholdt sig paa samme Maade hos Löthman.

Man kunde nu ikke mere køre over Hamburg. Löthman valgte derfor at køre over Mölln, Lübeck og Kiel, medens jeg for mit Vedkommende tog ad nogle Smaaveje nordøst om Hamburg over Bad-Oldesloe til Neumünster og derfra ad vor sædvanlige Vej over Rendsburg og Slesvig. Hvilket Alternativ man valgte, var vist fuldkommen ligegyldigt, for overalt stødte man paa tyske Troppetransporter, og overalt hærgede »Tiefflieger«. Heldigvis var det maanelyst, saa vi kunde køre, ogsaa efter at Mørket var faldet paa, og uden videre Ophold kunde vi fortsætte lige til den danske Grænse. Ved Krusaa, hvortil vi ankom ved Midnatstid, havde Dansk Røde Kors arrangeret en Bispisning ved et Mejeri. Her modtoges baade vi og efter os alle de danske Køretøjer og Kolonner, der efterhaanden ankom fra Neuengamme. Hvorledes Danskerne bar sig ad, er ikke nemt at sige, men sikkert havde man i Døgnets straks efter vor Ankomst bispist i det mindste 6000 Mand.

Vore Passagerer skulde indtil videre indkvarteres i Møgelkjær, en Koncentrationslejr lige Syd for Horsens. Saa snart Bispisningen var færdig, fortsatte vi mod Nord. Vi kom nu for første Gang Nord om Lillebæltsbroen og kørte igennem en Del for os helt nye Byer, deriblandt Vejle. I den lille By Bredal var Stedets Røde Korsafdeling klar og bød os ind paa et Morgenmaaltid bestaaende af Mælk og Smørrebrød. Her var som overalt en Mængde af Indbyggerne ude for at se, om de kunde træffe en eller anden længe savnet Paarørende. Vi oplevede flere Tilfælde af glade og rørende Gensyn. Møderne maatte imidlertid blive kortvarige, for vi var nødsaget til at forcere Rejsen og køre videre.

Efterhaanden naede vi dog frem til Møgelkjær. Selve Lejren, der hovedsagelig var under Ledelse af Schalburgmænd, gjorde et meget daarligt Indtryk. Men de onde Magter be-

gyndte ogsaa her at brydes; patriotisk, dansk Personale havde faaet Adgang til Lejren og skulde være ansvarlig for Sundheden og Kosten. Vi sagde denne Gang kun »Paa Gensyn« til vore Venner, af hvilke de fleste af dem havde været med paa Turen mellem Sachsenhausen og Neuengamme. Alle var vi enige om, at »alle gode Gange er tre«, og at vi snart vilde ses igen ved den endelige Transport til Sverige.

Ved Ankomsten til Grænsen kunde vi straks paatage os en ny Opgave. Et Kontingent paa et Par hundrede Nordmænd var blevet sat af ved Krusaa og var nu gaaende paa Vej til Frøslevlejren, tolv Kilometer derfra. Vi kørte efter dem og tilbød dem Kørsel til Lejren. Ogsaa blandt dem gensaa vi gamle Bekendte, deriblandt Major Risbeck-Larsen.

I Frøslev, en stor Lejr lige nord for Grænsen, blev Ventesiden lang. Tidligere var en Del danske Politimænd ført dertil. Nu var der sørget for, at de skulde følge med paa den første Jernbanetransport til Sverige. Det var derfor det letteste, hvis de kunde følge tilbage sammen med os til Padborg.

Her mødte der os den Overraskelse, at Resten af vort Detachment, det vil sige Stabs-, Træn- og Intendanturpersonalet og en Del af Hallqvists Lastvognsafdeling var flyttet over til den danske Grænsestation. Luften i Friedrichsruhe var begyndt at blive uholdbar, og Ledelsen havde derfor fundet det rigtigst at etablere en ny Base paa Nordsiden af den tyske Grænse. Chefen for Virksomheden her var Melin, medens Frykman havde slaaet sig ned ved Lübeck for at være nærmere ved Begivenhedernes Centrum. En Bivuak var allerede under Opførelse i Skoven mellem Padborg og Frøslev, og her sluttede vi os saa til de andre.

Vi fik nu ogsaa den virkelig glædelige Meddelelse, at Hjalmarsson, vor længe savnede Motorcykelordonnans, endelig var kommen tilstede. Hans Odysse er noget ganske enestaaende og et straalende Eksempel paa svensk Udholdenhed og Koldblodighed. Under Rekognosceringen i Egnen omkring Dresden havde han faaet Maskinskade og var vendt tilbage til Byen,

efter at Kolonnen var kørt derfra. Uden at kunne et Ord Tysk, uden Benzin og Mad var det lykkedes ham at slippe gennem den næsten lukkede Flaskehals og komme til Berlin. Han havde tigget, byttet, truet og stjaalet sig til Benzin fra tyske Soldater, havde baaret sin Motorcykel gennem Afspærringerne, ligget og trykket sig i Grøfterne for »Tieffliger« og trods alle Vanskeligheder alligevel naaet frem til Berlin. Efter et Døgn igennem at have flakket om i den sønderslaeade Hovedstad, hvor ingen forstod ham eller brød sig om hans Spørgsmaal, fandt han efterhaanden frem til Legationen. Efter at han der havde faaet Mad og Benzin, var han over Nordtyskland taget af Sted til Friedrichsruhe, hvortil han var ankommet, netop som Detachmentet var klar til Opbrud. Hans Præstation er al Anerkendelse værd. At omtale, hvilken Lettelse vi følte ved Meddelelsen om hans Tilbagekomst, er vist ikke nødvendigt.

A F Melin fik vi Besked om, at der ikke skulde foretages flere Rejser til Neuengamme. De mange danske Køretøjer var tilstrækkelige til at afhente alle Skandinaver i Lejren. Melin gav derfor Ordre til, at vi, indtil Ordre om nye Arbejdsopgaver indløb, skulde blive i Padborg.

Vi kom ikke til at vente ret længe. Allerede samme Aften fik vi gennem Dansk Røde Kors en baade sensationel og glædelig Meddelelse fra Frykman. Ved fornyede Forhandlinger med Himmler og Schellenberg var det lykkedes for Greve Bernadotte at udvirke, at saa mange Kvinder, som vor Organisation i det hele taget kunde tage sig af, skulde overføres til Sverige. Det gjaldt nu ikke bare Skandinaver, men Kvinder af alle Nationaliteter. Meddelelsen resulterede i en Ordre til mig om, at jeg den følgende Morgen med begge de svenske Busafdelinger skulde tage til Ravensbrück, den store Kvindelejr nord for Berlin. Samtidig skulde Löthman tage Kommandoen over en større Kolonne danske Busser og hente de skandinaviske Tugthusfanger, der endnu fandtes i visse Lejre i Nordtyskland.

Det var jo en straalende Opgave, der her blev betroet mig, vanskelig — men lønnende. Det, der maaske havde oprørt os Svenskere allermest i Tyskland, var, at Nazisterne behandlede deres kvindelige politiske Fanger lige saa daarligt som de mandlige. Det var dejligt nu at faa Lov til at redde en Del af disse ulykkelige Kvinder. Jeg havde faaet Ordre til, at vi først og fremmest skulde forsøge at faa franske, hollandske og belgiske Kvinder med os. I den Udstrækning, der derefter maatte

være Plads tilovers, skulde vi tage os af de polske Kvinder. Det var Meningen, at Kvinderne kun skulde føres til København. Ordren bemyndigede mig til at træffe alle de fornødne Arrangementer med de paagældende Myndigheder.

Tidligt om Morgenen startede Kolonnen, der talte omtrent femogtyve Vogne. Som Kolonnelæge medfulgte Dr. Stenström, assisteret af tre Sygeplejersker, Søstrene Maria Bernadotte, Karin Berglin og Birgit Nilsson. Vi kørte denne Gang over Kiel, som vi ikke havde passeret siden den oprindelige Nedrejse. Det var ikke svært at se, at Byen var blevet endnu mere beskadiget i de seks Uger, der var forløbet siden da. Paa et Sted var vi næsten ved at køre fejl som Følge af Bombeskaderne. Vi kom til en Vejviser med flere Pile, deriblandt en med Betegnelsen Lübeck. Vejskiltet var i og for sig meget tydeligt, men det stemte ikke rigtig med det Erindringsbillede, jeg havde dannet mig fra vor første Rejse gennem Byen. Jeg spurgte for en Sikkerheds Skyld en Politibetjent og fik at vide, at Vejviseren som Følge af Lufttrykket havde vredet sig en kvart Omdrejning, saa Pilene viste i gal Retning.

I Lübeck gjorde vi Holdt ved den svenske Kirke for at laste Gavepakkerne. Vi havde nu ikke længere noget Feltkøkken med os, men var ogsaa for vort eget Vedkommende henvist til at leve af Krigsfangerationerne. Der var imidlertid ikke noget at beklage sig over, for Pakkerne var udmærkede. En »Svenskepakke« indeholdt Sødsmælksost, Brød, Tørmælk, Sardinere m. m. og yderligere Sæbe, Bolsjer og i visse Tilfælde Cigaretter. »Danskepakkerne« var oven i Købet endnu bedre, i det mindste paa kort Sigt. I disse Pakker var der nemlig en Pølse og et Stykke salt, røget Flæsk. Hvis man slog sig sammen et Par Stykker om en svensk og dansk Pakke, kunde man kombinere et fortræffeligt Maaltid.

Ved den svenske Kirke sluttede Folke sig til Kolonnen. Han meddelte, at Danziger og Ritmester Ankarcrona, den sidste var kommet fra Sverige for at forestaa den særlige, skandinaviske Afdeling i Neuengamme, var kørt i Forvejen til Ravens-

brück for at forberede Transporten. Til at begynde med søgte vi at holde os langs med Østersøkysten og tog derfor over Wismar og Sternberg. Ad forskellige Smaaveje kørte vi derefter mod Sydøst og passerede Søerne Plauer, Kölpin og Müritz. Som sædvanlig i disse sidste Uger var Turen anstrengende og med en uhørt Trængsel paa Landevejen og en yderst livlig »Tiefflieger«-Virksomhed. Da vi i Neustrelitz kom ind paa den store Landevej til Berlin, blev det særlig besværligt. Flugten fra Hovedstaden var i fuld Gang, Tropper og Civile trængtes paa Vejene. Alle virkede de mere eller mindre desperate, og der var ikke nogen, der følte særlig Trang til at give Plads for en udenlandsk Kolonne, der gik i modsat Retning af den store Folkevandring.

Ved Ankomsten til Ravensbrück fik vi Meddelelse om, at Russerne havde afskaaret Vejen til Berlin. Oranienburg var faldet og ogsaa Nassenheide et Stykke Vej nord for denne By. Kommandanten betragtede Stillingen som yderst alvorlig. Hvis Russerne valgte at støde frem mod Nord fra Nassenheide, kunde de være i Ravensbrück i Løbet af et Par Timer. Der var hverken Tropper eller Afspærringer, der kunde forsinke dem nævneværdigt. Det sandsynligste var imidlertid, at den nordlige Angrebsskile vilde bøje af mod Sydvest for at forene sig med en anden Kile, der stod i Potsdam, og paa den Maade fuldbyrde Omringningen af Hovedstaden. Under disse Forhold kunde Ravensbrück maaske regne med en Frist paa endnu et Par Dage.

Kommandanten mente, det var mest tilraadeligt, at vi ladede og omgaaende tog afsted. Dette ønskede vi imidlertid ikke, for de sidste Dages Erfaringer havde lært os, hvor farligt det var at køre i Mørke. Uden Belysning vilde det næppe være muligt at komme frem ad de overfyldte Landeveje, og med Lanterne tændt udfordrede vi bare de allesteds nærværende allierede Jagere. Kommandanten mente, at vore Bekymringer var overdrevne, og at »Tiefflieger« ikke var saa farlige. Vi spurgte ham, om han havde set en engelsk Jager i

Virksomhed paa nært Hold, og det viste sig da, at Lejrens Omegn kun havde været udsat for russiske Jageres Angreb. For disse sidste havde han ikke nogen større Respekt; disse »lahme Enten«¹⁾, som han kaldte dem, betragtede han som temmelig ufarlige. I hvor høj Grad hans Bedømmelse var rigtig, kunde vi ikke afgøre, men vi vidste præcis, at vi ikke behøvede at køre særlig langt for at komme ind paa Veje, der afpatruilleredes af Vestmagternes Jager. Vi havde set tilstrækkeligt med Prøver paa de engelske Jagerpiloters fantastiske Dygtighed og Træfsikkerhed til at finde det forsvarligt at udsætte en fuldtlastet Transportkolonne for deres Angreb. I Dagslys kunde man jo altid haabe, at de vilde respektere vore Flag og Mærker, og endelig var der jo den teoretiske Chance, at vi kunde naa at tømme Vognene. I Mørke var man fuldkommen prisgivet. Vi holdt derfor fast ved ikke at ville tage afsted igen før ved Daggry og bad Kommandanten om at ordne det saaledes, at vi kunde overnatte i Lejren.

Dette ordnedes paa bedste Maade. Mandskabet indkvarteredes i en tom Barak, og for Befalingsmændene blev der stillet en Funktionærvilla til Raadighed. En af Kommandantens Adjutanter stilledes til Raadighed for os til at ordne alle Details. Overfor denne fremholdt jeg det ønskelige i, at vore Sygeplejersker fik en passende Indkvartering i et eller andet Hus. Ogsaa dette kunde lade sig gøre, og lidt efter vendte Adjudanten tilbage med Besked om, at Damerne kunde disponere over SS-Kvindernes Værelse. Han spurgte imidlertid samtidig, om der var noget Grundlag for Rygtet om, at en af de svenske Søstre var Grevinde. Jeg tænkte paa vor fordringsløse, bramfri Søster Maria, der afskyede al Indbilskhed og som aldrig vilde tillade os at bruge nogen Titel, men da jeg saa Tyskerens Underdanighed, kunde jeg ikke nægte mig den Fornøjelse at fortælle, at en af Sygeplejerskerne ikke alene var Grevinde, men en Broderdatter af Kongen af Sverige. Dette imponerede usandsynligt. Det oprindeligt udpegede Værelse duede nu ikke

1) bovlamme Ænder

længere, men Tyskeren skyndte sig afsted for at skaffe en mere standsmæssig Bolig. Det var tydeligt, at de kvindelige Spidser i Lejren havde maattet rykke ud, for da han kom tilbage, havde han skaffet et meget elegant Værelse med Silkelagener, Spejle og alt andet Tilbehør. Ogsaa de andre blev delagtige i Ophøjelsen, og der stillede et velmøbleret Dobbeltværelse til Raadighed. Pudsigt nok tror jeg imidlertid, at Søster Maria, der selvfølgelig var uvidende om min Samtale med den geskæftige Tysker, da det kom til Stykket lagde sig i Dobbeltværelset.

Ved Dag gry kunde vi se os om i Lejren. Denne omfattede som de fleste andre to vidt forskellige Afdelinger. Omkring Kommandanturen laa der en Række velholdte og fortrinligt indrettede Funktionærboliger, omgivet af velholdte Haver med Blomsterrabatter og Rosenbuske. Denne Del af Lejren mindede mest af alt om en hyggelig, svensk Villabebyggelse. Medaljens Revers var som sædvanlig en Række lange Barakker, de saakaldte Blokke, grupperet langs Gader og Gaarde. Her var der ikke nogen Rosenbuske, alt var beskidt, graa Ensformighed. Mellem Blokkene saa man lange Kvindekaravaner i de sædvanlige, zebrastribede Fangedragter.

Paa denne Tur fik vi hovedsagelig franske Kvinder som Passagerer. De var ikke netop velnærede og tog heller ikke videre Plads op. Der kunde staves ikke mindre end 800 sammen i vore tyve Busser. Trods al Modgang havde de fleste dog bevaret Humøret og surrede som glade Bier omkring os. En livligere Last havde vi ikke haft, siden vi skiltes fra deres muntre Landsmænd i Theresienstadt.

Folke forlod os for at køre i Forvejen til Lübeck, medens Danziger og Ankarcrona blev tilbage i Lejren. De skulde forberede yderligere Transporter, der skulde organiseres under Hallqvists og Dr. Arnoldsons Ledelse. Vi efterlod en Lastbil, saa de kunde slippe afsted fra Lejren, hvis det blev nødvendigt.

Selv tog jeg afsted med Kolonnen. Jeg valgte den samme Vej som paa Rejsen derned. Trængslen og Mylderet paa Lan-

devejen var om muligt endnu værre end den foregaaende Dag. Paa lange Strækninger var al Trafik fuldstændig lammet som Følge af de Allieredes Flyverangreb; Køretøjerne stod forladte ved Landevejskanten, medens Passagererne søgte Dækning i en nærliggende Skov. Paa de Køretøjer, der endnu var i Fart, sad Mandskabet stadig paa Spring, klar til at hoppe af. Folk sad eller hang paa alle mulige Steder udenpaa og inde i Bilerne, paa Taget, paa Stænkeskærmene, paa Kølerkappen, kort sagt overalt, hvor der var Plads. Men Flyverne kom saa hurtigt, at Antallet af saarede og dræbte alligevel var betydeligt. Med frakoblet Motor kom Planerne lydløst snigende bagved en Bakke eller et Skovbryn, dukkede ned over Kolonnen eller over et enkelt Køretøj og gav saa Ild med alle Maskingeværerne. Træfsikkerheden var forbløffende, det skete meget sjældent, at de forfejlede deres Maal. Det vilde være interessant at vide, om man anvendte en særlig brændbar Ammunition. Paa os virkede det saadan, for de Vogne, der blev ramt, kom i Almindelighed hurtigt i Brand, til Trods for, at de fleste af de tyske Motorkøretøjer ikke var benzindrevne.

I Lübeck gjorde vi Holdt ved den svenske Kirke, hvor vi igen traf sammen med Folke. Her var man i fuld Gang med at faa de sidste Kontingenter Tysklandssvenskere ombord i Vognene. Disse var kommet fra flere forskellige Steder i Tyskland og var blevet samlet i Lübeck for at vente paa Udrejsetilladelse og Transportmuligheder. Tidligere var det en særlig Kolonne fra Svenska Röda Korset under Kommando af Kaptajn Hultgren, der havde haft Ansvaret for Transporterne fra Lübeck til Danmark. Nu havde vort Detachment ogsaa faaet overdraget denne Opgave. Det var Løjtnant Agartz, der med nogle danske Busser havde faaet dette Hverv.

Den svenske Kirke i Lübeck var en hel Central for Hjælpen til Fordel for Tysklandssvenskerne. Der var indrettet et Folkekøkken med en meget stor Bospisningskapacitet, og her ordnedes Indkvarteringen i Ventetiden. Chefen for Virksomheden var den svenskfødte Grevinde von Eichstädt, et Organisations-

talent af Rang, og i det hele taget en henrivende Kvinde. Hun hørte til den Type af positive Mennesker, som aldrig virker forjagede, som altid har et Smil og et venligt Ord tilovers for enhver, og som synes at befinde sig bedst, jo mere der er at gøre. Indkvarteringen af Flygtningene ved Kirken foregik i nært Samarbejde med Legationen under Ledelse af den altid rolige og sikre Attachè Lewenhaupt.

Lübeck var særlig velegnet som Centrum for denne Hjælpevirksomhed. Det var den eneste større By, der var blevet ladet i Fred af de Allieredes Flyvere. Ved Krigens Begyndelse havde ogsaa denne gamle Hansestad faaet nogle Fuldræffere, men Skaderne var ubetydelige, og i de sidste Par Aar havde der praktisk talt ikke været noget alvorligt Angreb. Grunden hertil var den, at Internationale Røde Kors havde sit Sæde i Byen, og at Havnen anvendtes til Trafikken med Gavepakker og andre Hjælpesendinger til de engelske og amerikanske Krigsfanger. Tyskerne syntes ogsaa i det store og hele at respektere Byens Karakter af aaben By. Personlig saa jeg i det mindste ikke et eneste Krigsskib i Havnen.

Fra Lübeck gik Turen over Kiel og Eckernförde og til den danske Grænse. Her havde Dansk Røde Kors som sædvanlig paa det bedste sørget for Arrangementet. Saa snart vi havde passeret Grænsebommene ved Krusaa, maatte vi gøre Holdt. En Højttalerbil var opstillet, og her hilste en dansk Repræsentant paa flydende Fransk vore Passagerer Velkommen. De underkastedes et foreløbigt Lægeeftersyn og blev derefter ført til Karantænestationen i Padborg, hvor der var sørget for Bepisning og Indkvartering. De danske Statsbaner skulde Dagen efter stille Tog til Raadighed for den fortsatte Transport, saa vi behøvede ikke, som det oprindeligt havde været Forudsætningen, at køre med til København. I Stedet for besluttede vi, at vi endnu en Gang vilde gøre et Forsøg paa at naa frem til Ravensbrück, og, hvis dette var muligt, hente et nyt Kontingent af Kvinder. Jeg fik altsaa Ordre til igen den følgende Morgen at være klar til Opbrud.

Om Aftenen inviterede de svenske Officerer nogle engelsktalende franske Kvinder til Middag. Vi vilde gerne tale med dem i Ro og Mag uden tyske Lyttere for at faa nogle Oplysninger om den store Kvindelejr. Hvad de franske Kvinder havde at oplyse, var alt andet end opbyggeligt. Det var de sædvanlige Oplysninger om Sult, Mishandlinger og Savn. Men hertil kom der mere graverende Anklager. Vi fik at vide, at vor humanitære Ekspedition ikke udelukkende havde været af det Gode, men at den ogsaa havde medført uforudsete, skæbnesvangre Resultater. Da Lejrmyndighederne havde faaet at vide, at en svensk Ekspedition var i Anmarch, havde de »pyn-tet« Lejren. Alle, som var altfor syge, udtærede eller paa anden Maade for elendige til at kunne vises frem, var blevet likvideret. Et stort Antal Kvinder — hvor mange blev aldrig oplyst — var sendt til Gaskamrene og Krematorierne. Derefter var disse Indretninger blevet revet ned, og de mandlige Internerede, som havde udført Arbejdet, var blevet skudt.

En anden og paa sin Vis endnu mere oprørende Grusomhed, som de franske Kvinder omtalte, var Forsøgsoperationerne. Saadanne havde været sædvanlige Begivenheder i Lejren. I disse Tilfælde var fuldkommen sunde Kvinder bleven lagt paa Operationsbordet som Objekter for de tyske Medicineres Trang til Eksperimenter. Man vilde jo helst tro, at disse Oplysninger var overdrevne, men de bekræftedes fra saa mange Sider, at de næppe kunde være helt grundløse. Paa min sidste Rejse til Ravensbrück fortalte engelske og hollandske Læger og Sygeplejersker mig om den samme Sag, og deres Beretninger lød helt igennem sandfærdige. De fortalte, at de havde haft Lejlighed til at se den skændige Virksomhed paa nært Hold, og de opgav Navne og Fangenumre paa en Del af Ofrene.

Af de franske Kvinder fik vi ogsaa at vide, hvorledes Lejrmyndighederne havde baaret sig ad med Gavepakkerne, der var bestemt til Fangerne. Pakkerne var kun i Undtagelsestilfælde kommet Fangerne til Gode, og i den Udstrækning, de virkelig kom frem, havde de været aabnet og plyndret for de mest ef-

tertragtede Ting. Da Löthman et Par Uger i Forvejen havde hentet de skandinaviske Kvinder i Ravensbrück, havde han samtidig medført 5000 »Svenskepakker«, der skulde fordeles mellem de franske Kvinder. Efter Modtagelsen af denne store Sending havde der kun været foretaget en eneste Uddeling, hvor flere Kvinder endog havde maattet slaa sig sammen om een Pakke. En Del af, hvad de saaledes havde faaet, maatte de forøvrigt senere overlade til Fangevogterne for at købe sig fri for Forfølgelse og brutal Behandling.

Disse SS-Kvinder var efter vore Hjemmelmands Udsagn i de fleste Tilfælde straalende Eksempler paa Brutalitæt og Sadisme. Vi havde ingen Grund til at betvivle dette, for vi havde selv set dem baade i Ravensbrück og i Sachsenhausen. De fleste gjorde et ligefrem modbydeligt Indtryk, og man havde svært ved at opdage noget kvindeligt i deres Væsen. Maaske ligger der et Gran af Sandhed i den gamle Paastand om, at naar en Kvinde falder, saa falder hun dybere, end det nogen Sinde er muligt for en Mand.

INDEN vi henad Morgenstunden startede paa vor sidste Rejse til Ravensbrück, fik vi Lejlighed til igen at se de franske Kvinder, da deres Tog afgik til København. Man havde svært ved at tro sine egne Øjne, da man saa, hvilken Metamorphose de havde undergaaet. Et Bad, een Nats ordentlig Søvn, et Par Maaltider rigtig Mad og maaske først og fremmest Følelsen af Tryghed og Tanken om en Fremtid i Frihed havde udrettet Underværker. Med den Evne, som er egen for den franske Nation, var det lykkedes for mange af dem at faa lidt Skik paa Haaret og Klæderne, og nogle af dem havde endog paa en eller anden mærkelig Maade faaet fat i en Anelse af rouge. De saa rigtig chicke ud og strøede om sig med kokette og henrivende Smil til alle Sider.

Vi sagde endnu en Gang Farvel til de franske Kvinder og tiltraadte vor Rejse. Allerede i Nordtyskland begyndte Vanskelighederne. »Tiefflieger« rasede nu over næsten enhver Stump Landevej, og den tyske Trafik var praktisk talt lammet. Ethvert Forsøg paa at komme af Stedet, hævnede sig omgaaende. I Egnen omkring Eurin mellem Kiel og Lübeck kredede otte Jagere over Vejen. En af dem gik ned, fløj langs Kolonnen og snusede til min Personbil, hvorefter den fortsatte et Stykke fremover og begyndte at beskyde en Lastbil halvtreds Meter forude. Her lykkedes det ikke for Passagererne at springe af, og flere af dem blev ramt. Et Par Soldater fik mindre Skader, medens en Kvinde blev haardt ramt af et Skud i Underlivet. Heldigvis kunde vi straks tage os af de saarede.

Dr. Stenström og Søstrene ydede den første Hjælp, den saarede Kvinde fik en Morfinsprøjte, og jeg efterlod en Bus til Transport ind til det nærmeste Sygehus. For en Sikkerheds Skyld fulgte Dr. Stenström selv med Sygetransporten. Der var nu ikke mere nogen som helst Mulighed for at undgaa Jagerne, hvis man i det hele taget vilde frem ad Vejene. Skulde vi have iagttaget vore sædvanlige Sikkerhedsforanstaltninger, havde vi været nødsaget til at blive ved Vejkanten hele Dagen ligesom de tyske Vogne. Det havde i saa Fald ikke været muligt at gennemføre nogen Transporter. Vi havde vor Opgave at tænke paa, og vi vidste, at Ravensbrück kunde falde naar som helst, ja, maaske var den allerede faldet. Det var et tungt Ansvar for mig at give Ordre til at fortsætte Marchen. Vi havde ganske vist vor hvide Farve, vore Flag og vore Røde Korsmærker at stole paa, men hvem kunde vide, om disse Beskyttelsesforanstaltninger vilde blive respekteret, navnlig da det var hævet over enhver Tvivl, at de blev misbrugt af Tyskerne. Kunde man i det hele taget være sikker paa, at Ordren om at skaane os var naaet frem til hver enkelt Pilot. Det var ikke morsomt at fortsætte, men det maatte gøres. Det eneste, jeg kunde gøre, var at søge at holde hele Kolonnen saa tæt samlet, som det var muligt. Paa den Maade kunde man i det mindste undgaa, at en enkelt svensk Bil kom ind i en tysk Kolonne. Jeg samlede Folkene, gjorde rede for Faren og Vanskelighederne og gav Ordre til samlet Kørsel og med kun ringe Fart. Enhver disponibel Fører blev sat til at give Advarsel om Flyverne og skulde desuden være ansvarlig for Sammenholdet med de efterfølgende Busser. Hvis et Køretøj blev hængende et eller andet Sted, maatte hele Kolonnen omgaaende reagere, saa vi kunde holde lidt igen og paany blive samlet.

Paa denne Maade kom vi efterhaanden østover. Vi kunde ikke forlade Vognene for hver »Tiefflieger«, der kom, men maatte tage Chancen og fortsætte. Det kildede lidt i Maven, naar man hørte deres Brummen over Kolonnen, men der var ikke andet at gøre end at køre til. Over lange Strækninger var

vore Vogne de eneste, der var i Gang. Alle tyske Biler stod forladt langs Vejkanterne. Undertiden prøvede en tysk Bil at trænge sig ind i vor Kolonne, men saa satte vi Farten op et Stykke Vej og kørte fra den, eller hvis dette ikke gik, standsede vi op et Øjeblik og lod den fortsætte alene.

Da vi henimod Aften nærmede os Vejen til Berlin, aftog Jagernes Virksomhed en Kende. Selv Tyskerne vovede nu at sætte sig i Gang, og vi kom midt ind i den voldsomme Sammenstimlen af Flygtninge fra Hovedstaden. Det var paa een og samme Tid et militært Tilbagetog og en Civilevakuering. Omringningen af Berlin var fuldbyrdet, og de Tropper og Civilpersoner, det var lykkedes at undslippe, inden Vejen endnu var helt spærret, søgte i vild Panik mod Nord. Alle Slags Køretøjer var i Brug, ja, endog Brandbiler med Folk, der klyngede sig fast til Stiger og Slinger. De, der ikke kunde komme op at køre, gik til Fods med eller uden Trækvogne. Vi, der saa denne desperate Masseflugt under Skyggen og Truslen af en fjendtlig Jager, havde ikke vanskeligt ved at forestille os, hvorledes det maatte have set ud paa de franske og belgiske Landeveje i Foraaret 1940. Nu var Timen kommet, hvor Tyskerne høstede, hvad de den Gang saaede.

Under de herskende Forhold og under Nødvendigheden af at holde Kolonnen samlet, kom vi ikke altfor rask afsted. Da Mørket faldt paa, var der endnu nogle Mil tilbage, inden vi var i Lejren. Jeg fandt en Skovvej, hvor vi kunde køre hen og parkere Vognene. Vi beredte os saa paa et Par Timers Søvn. Vi havde imidlertid ikke faaet Lov til at hvile ret længe, før vi blev vækket af en tysk Officer, der forklarede, at han maatte forbi med en større Kolonne forspændt Træn. Det hastede, det hastede stærkt. Jeg prøvede paa at forklare ham, at svenske Trænafdelinger ikke plejede at føle sig bundet af Vejene, men ofte forsøgte at komme frem over Terrænet. Men den Forklaring vilde han ikke høre paa, han skulde frem og det straks. Der var derfor ikke andet for mig at gøre end at vække de dødtrætte Folk og rømme Pladsen. Vi fandt en ny

Sidevej i Nærheden, men det var temmelig svært at gennemføre Flytningen i bælgravende Mørke.

Ved Daggry kørte vi det sidste Stykke Vej frem til Lejren, hvor vi ankom ved Syvtiden. Kommandanten kunde ikke træffes før senere, og vi maatte derfor vente saa længe. Jeg forhandlede lidt med en Adjudant, der saa lod mig alene tilbage i sit Kontor. Dette laa paa Bagsiden af Kommandanturen, og fra hans Vindue kunde man se hele det vidtstrakte Lejromraade i Fugleperspektiv. Barakkerne og Blokkene forekom næsten uendelige.

Noget efter kom saa Kommandanten. Han var bekymret og mente, at nu, da Russerne havde omringet Berlin, vilde de sikkert drage mod Nord. De kunde praktisk talt ventes naar som helst. Kommandanten ønskede at evakuere Lejren i den Udstrækning, det var muligt. Siden mit forrige Besøg havde Arnoldson med danske Busser og Hallqvist med en Del Lastbiler, tilhørende Internationale Røde Kors, hentet yderligere Kontingenter. Jeg vilde nu tage saa mange med, som jeg kunde have, hvorefter Kommandanten skulde sende saa mange som muligt med Toget til Lübeck. Han mente at have Udsigt til at skaffe Togbefordring til nogle Tusind Internerede samme Dags Eftermiddag. Det var imidlertid usikkert, om Lejren indtil da vilde være fri. I værste Fald vilde han lade alle, som var stærke nok, afgaa til Fods i nordvestlig Retning.

Under Forhandlingerne med Kommandanten, i hvilke ogsaa Ankarcrona og Danziger deltog, fik jeg Lejlighed til at gense en gammel Bekendt. Det var Standartenführer Keindl, der, efter at hans Lejr var faldet, havde søgt Tilflugt i Ravensbrück. Vort Møde blev af nærliggende Grunde lidt syrligt. Ingen af os berørte imidlertid det farlige Emne fra vort sidste Møde, Kaptajn Delies Skæbne.

Denne Morgen var der Opbrudsstemning i Ravensbrück, Nervøsiteten hos alle Befalingsmændene var kendelig, og den preussiske Disciplin og Orden var paa Bristepunktet. Ifølge Ordre skulde vi i første Række tage os af alle vesteuropæiske

Kvinder. Gennem Samtaler med de franske Kvinder paa den forrige Transport vidste vi, at der var adskillige alvorligt syge franske og belgiske Kvinder tilbage i Lejren. Dem skulde vi nu tage os af, og det krævede Tid. De daarligste og elendigste vilde man ikke saa gerne slippe ud, men vi havde faaet nogle Navnelister af Passagererne i den første Transport og holdt derfor fast ved vore Krav. Stenström løb i Hælene paa Lejrlægen og plukkede den ene efter den anden ud, saa vi til Slut havde faaet omtrent halvfjerdsindstyve liggende Patienter med os. Samtidig fik vi et Kontingent af raske hollandske Kvinder. De fortalte, at næsten tyve af deres Landsmænd var paa Udearbejde nogle Kilometer Øst for Lejren. De bad os indtrængende om ikke at lade disse Kvinder i Stikken. Det havde vi selvfølgelig heller ikke tænkt os, og da jeg ikke straks kunde faa fat i Kommandanten, sendte jeg paa eget Initiativ en Gruppechef, Fourèr Björkman, af Sted med en Bus. Han skulde simpelt hen frækt paaberaabe sig, at det var en Ordre fra Kommandanten og tage Kvinderne med sig tilbage.

Paa en eller anden Maade hørte vi et Rygte om, at der ogsaa skulde være engelske Kvinder i Lejren. Dette vilde Kommandanten til at begynde med ikke kendes ved. En hollandsk Sygeplejerske kunde imidlertid give os Oplysning om Nummer og Navn paa en engelsk Kvinde. Vi satte Danziger paa Sporet, og han fik efterhaanden rede paa, hvem den paagældende Kvinde var, og ved Hjælp af de Oplysninger, hun kunde give os, fik vi efterhaanden fat paa ikke mindre end toogtyve engelske og amerikanske Kvinder. Det var en glædelig Overraskelse.

Størstedelen af vore Passagerer var imidlertid polske Kvinder. En forbavsende Mængde af disse, ikke mindre end halvtreds, havde Smaa børn med sig, der var født i Lejren. Men der var tydeligt nok ikke saa ganske faa af de andre, der ventede en Arving i den nærmeste Tid. Det er svært at forklare sig en saa forbløffende livlig Frugtbarhed i en Kvindelejr. En SS-Mand blandt Lejrpersonalet, som jeg udspurgte om

Sagen, henviste med et kynisk Grin til »Den Helligaand«. Danziger mente, at disse Kvinder fornylig var blevet arresterede og havde været gravide allerede ved Ankomsten til Lejren. Et Par hollandske Studiner fortalte mig imidlertid senere, at i det mindste nogle af Børnene havde SS-Mænd som Fædre; en Del af Kvinderne havde købt sig Lempelser i deres ulykkelige Skæbne ved at give sig hen til Fangevogterne.

Efterhaanden som Dagen skred frem, øgedes Forvirringen og Opløsningen. Til sidst holdt vi helt op med at forhandle om det ene eller det andet Kontingent af Kvinder og tog simpelt hen saa mange med os, som vi kunde, uden at spørge. Efterhaanden som Busserne var lastede, fik de Lov til at køre hen til en Holdeplads udenfor Lejren. Her traf vi en Snes mandlige Internerede, hovedsagelig Hollændere og Belgiere, fra en Lejr i Nærheden. Jeg løb Risikoen og lod ogsaa dem komme med. Et Par Stykker blev stuvet ind i hver af Busserne og fik Ordre til at gemme sig mellem Kvinderne, til Kolonnen skulde afgaa.

Antallet af Passagerer var efterhaanden blevet saa stort, at vort Lager af Gavepakker var utilstrækkeligt. Efter at alle de Internerede nødtørfigt var blevet forsynet, havde vi ikke noget tilovers til vort eget Mandskab. Jeg henvendte mig derefter til Kommandanten for at faa udleveret nogle Pakker af Lejrens Forraad. Det bevilgedes, og lidt efter kom nogle SS-Kvinder med omtrent halvtreds amerikanske Krigsfangepakker paa en Trillebør. Vi blev meget overraskede, for de amerikanske Pakker plejede at være særligt eftertragtede paa Grund af deres rigelige Indhold af Konserves, fin Chokolade og Cigaretter. Skuffelsen var derfor almindelig, da det viste sig, at alle Pakkerne havde været aabnede og plyndret for det bedste af Indholdet. Kommandanten var tilsyneladende meget ubehagelig berørt herover, da jeg paatalte Forholdet. Han forklarede, at nogle af de Internerede maatte have haft Lejlighed til at stjæle af Pakkerne, og han lovede, at der straks skulde blive sendt komplette Pakker i Stedet for. Der kom imidlertid ikke nogen andre Pakker, og det er derfor øjensynligt, at der ikke

har været flere uaabnede tilbage. Jeg kunde ikke lade være med at sammenholde Episoden med det, de franske Kvinder havde fortalt os om, hvorledes det var gaaet med vore Sendinger af »Svenskepakker«, og med Oplysningerne i Professor Hellebuycks Brev om, at de faa Pakker, der overhovedet ankom til Sachsenhausen, kun indeholdt Sukker og Sardinier. Samtidig huskede jeg, at jeg samme Morgen havde set Kommandantens Adjudant med en stolt Mine aabne en Pakke »Lucky Strike«. Danziger, som sikkert var en hæderlig Mand, blev yderst fortørnet, da han fik at vide, hvad der var sket, og han beklagede stærkt, at Forholdene ikke tillod en Afstraffelse af de skyldige.

Ved Tretiden ud paa Eftermiddagen kom Kolonnen endelig afsted. Det var i Sandhed et fantastisk Optog, som nu drog væk fra Kvindelejren. Der var Kvinder i alle Aldre og af alle Nationaliteter, engelske, nord- og sydamerikanske, franske, belgiske, polske, tjekkiske — ja, til og med kinesiske. Der var alvorligt Syge, ammende Mødre og højt frugtsommelige Kvinder. Der var de hollandske og belgiske Mænd, som vi havde stjalet os til at tage med, og der var en Svensker med en tyskfødt Hustru og Svigermoder. Alt i alt var der i de tyve Busser 934 Internerede og sammen med det svenske og tyske Personale over Tusind Personer. Naar man tager i Betragtning, at der alene medgik tre Busser til Transport af de syge og to til Kvinderne med Spædbørn, kan man maaske gøre sig en Forestilling om, hvor trangt der var i de øvrige Vogne. At sidde tresindstyve Personer i en Bus, der kun er beregnet til femogtyve, har sine Ulemper. Men ingen beklagede sig, alle forstod de, at dette var den absolut sidste Chance for at slippe afsted, og alle var de villige til at udholde alle Slags Strabadser for bare at komme med.

Det var morsomt at være Chef for denne ganske enestaaende Transport, men som eneste Officer havde jeg et tungt Ansvar. Jeg kunde ikke lade være at tænke paa, hvad der vilde ske, hvis vi blev angrebet af en »Tiefflieger«. Det vilde jo vare

mindst et Kvarter eller mere, inden disse skinbarlige Sardin-
daaser kunde tømmes, og i den Tid vilde Passagererne være
fuldkommen værgeløse overfor et angribende Plan. Et Angreb
fra lav Højde med Maskingeværid mod vore Busser vilde have
foraarsaget et forfærdende Blodbad. Hele denne Rejse var der-
for temmelig anstrengende og nok til at holde Nerverne paa
Højkant hele Tiden.

Straks efter, at vi havde forladt Lejren, blev vi standset af
en Gruppe Italianere, der laa langs Landevejskanten. De for-
talte, at de havde været interneret i en Lejr øst for Ravens-
brück, og at de, da Russerne nærmede sig, var blevet sluppet
løs og derefter havde maattet klare sig, som de bedst kunde.
De havde nu været paa March i flere Dage uden at have
faaet noget at spise. Vi havde desværre ikke nogen som helst
Mulighed for at tage dem med, men vi gav dem et rigeligt
Forraad af Gavepakker og ønskede dem Lykke paa Rejsen.
Det var rørende at se, hvorledes der blev Liv i de udtærede
Ansigter, da de fik Pakkerne, og man kunde ikke være i Tvivl
om deres Taknemmelighed.

Paa Landevejen var Færdslen ubeskrivelig. Ikke alene Berlin
men alle Smaabyerne nord og nordvest for Hovedstaden var
ved at evakuere. Alle var de kun besjælet af en eneste Tanke:
at komme om vesten for Elben og overgive sig til Englænderne
eller Amerikanerne. Russerforskrækkelsen var enorm hos
baade militære og civile. Den Goebbelske Propaganda havde
baaret Frugt, enhver Tysker var fuldt og fast overbevist om,
at alle, som faldt i Hænderne paa Russerne, omgaaende vilde
blive likvideret.

I den lille By nordvest for Ravensbrück var Panikken ube-
skrivelig. Trængslen paa Hovedgaden var saa stor, at Trafik-
ken brændte fuldkommen sammen, og i mere end en halv
Time kunde vi hverken komme frem eller tilbage. Medens vi
ventede paa, at det skulde lysne, kom der en ung, svensk Kvinde
og vilde tale med mig. Hun var gift med en tysk Officer, der
var i Pleje der i Byen, og hun spekulerede nu over, om der

vilde blive andre Transportmuligheder. Jeg svarede hende, at dette med Sikkerhed var den sidste Transport, der kunde tænkes at slippe igennem, og jeg raadede hende indtrængende til straks at følge med. Hun vilde imidlertid ikke forlade sin Mand, der var saa haardt saaret, at han ikke kunde flyttes, og hun blev derfor tilbage i Byen.

Langsomt og kun i smaa Ryk kom vi opad imod Østersøkysten. Nu og da brummede en Jager henover Kolonnen og fik Hjertet til at banke helt op i Struben. Vi, der kørte i Personvognen, havde naturligvis kunnet springe af, men da Buserne umuligt kunde tømmes, var der ikke andet at gøre end roligt at blive siddende og fortsætte Turen uden at vise Tegn til nogen Uro, der kunde skræmme Passagererne.

Vi saa mange brændende eller forkullede tyske Køretøjer langs Vejen, undertiden med døde Mennesker liggende inde i Flammerne, men hvordan det nu end sker, saa bliver ens Sanser fuldkommen afstumpede selv overfor det mest gruopvækkende Syn. Lige Øst for Wismar mødte der os imidlertid et Syn, der fik os til at ryste. Hvad vi længe havde frygtet, var blevet til Virkelighed. Her laa to hvide Biler med røde Kors paa Tag og Sider sønderskudt i Landevejsgrøften. Ved første Øjekast troede vi, det var et Par af Detachmentets Vogne. Ved nærmere Eftersyn viste det sig, at Lastbilerne tilhørte Internationale Røde Kors. Det gjorde jo ikke Sagen bedre, for ogsaa disse var underlagt os og anvendtes til Evakueringstransporterne. Der var ingen Mennesker — hverken levende eller døde — at se i Nærheden, og da der ikke var noget for os at gøre, kørte vi videre. Da vi havde kørt et Stykke, mødte vi en dansk Læge med en svensk og en dansk Bus. Han fortalte os, at Beskydningen af Røde Kors-Bilerne havde krævet flere Dødsofre, og at et Antal lemlæstede Passagerer var sat i Pleje paa en tysk Gaard i Nærheden. Det var hovedsagelig Hollændere, der havde været med paa Transporten. Den danske Doktor var taget afsted for at yde Assistance og tage de overlevende med sig.

Begivenheden oprørte os, og det følte endnu mere ansvarfuldt at have Kommandoen over Tusind Personer, der naar som helst kunde blive Skydeskive efter Jagerpiloternes For-godtbefindende. Men der var ikke andet at stille op end at køre videre, bevare Roen og iøvrigt haabe paa det bedste. Vi passerede i Skumringen Wismar og begyndte at se os om efter en passende Skov, hvor vi kunde overnatte. Denne Del af Tyskland er imidlertid meget fattig paa Skov, og det var næsten bælgmørkt, inden vi fandt en lille Lund. Den var langt fra ideel, Grunden var sur og sumpet, men den maatte tages i Brug alligevel. Der var to Smaaveje med omtrent hundrede Meters Afstand mellem hver, og en Afdeling blev anbragt paa hver af disse Veje. Kun de syge og svagelige kunde faa Lov at sove i Busserne, mindst to Trediedele maatte ubønhørligt jages ud af Vognene og overnatte i det frie.

Lige efter vor Ankomst til Lejrpladsen kom Stenström med sensationelle Oplysninger. Ikke mindre end tre af de gravide, polske Kvinder var som Følge af den anstrengende Tur begyndt at faa Fødselsveer, og man maatte regne med, at i det mindste et Par af dem maatte forløses i Løbet af Natten. Dette var jo en ny og mærkelig Komplikation paa en allerede i Forvejen tilstrækkelig fantastisk Transport. Skulde vi nu oven i Købet som Tilgift til alle vore andre Bekymringer tvinges til at anordne Fødeklínik midt ude i Skoven. Stenström tog imidlertid Sagen med ophøjet Ro. Hvis der ikke stødte særlige Komplikationer til, skulde han og Søstrene nok klare den Sag. Han ønskede bare at faa Lov til at disponere over en tilstrækkelig mørklagt Bus, hvor han og hans Medhjælper kunde arbejde i ordentlig Belysning og i Ro og Mag.

Den Sag ordnedes uden Vanskeligheder. Jeg gav Ordre til at rømme en af Vognene og til Mørklægning af Bus Nr. 13, sædvanligvis kaldet »Per Albin«. Drengene havde malet Navne paa deres Busser, de fleste var opkaldt efter Koner eller Kærestes, men den lille, sikre Stockholmerchauffør Lengquist paa Nr. 13, der var en klassebevidst Politiker, havde valgt at opkalde

sit Køretøj efter Statsministeren. Her installeredes nu Læger, Sygeplejersker og de vordende Mødre.

Kort efter var alt roligt i Lejren. Svenskerne og Passagererne kukkelurede sammen paa Taget af Busserne eller under en eller anden Presenning under aaben Himmel. Stenström kom med Meddelelse om, at det nok vilde vare en rum Tid med Forløsningerne. Maaske det oven i Købet var falsk Alarm. Selv krøb jeg sammen i mit Førersæde og naaede knap og nap at spekulere over, om det skulde være muligt at komme til at sove, inden jeg slumrede ind i en dyb Søvn.

Dagens fysiske og maaske endnu mere psykiske Anstregelser krævede sin Ret.

Med Skam at melde vaagnede jeg ikke, før min kvikke Personvognschauffør Wall vækkede mig ved Daggry. Da var der sket store Ting. Under Stenströms, Søster Marias og Søster Birgits sikre Medvirken var et Drengbarn lykkelig og vel kommen til Verden i den til Fødeklirik omdannede Bus »Per Albin«. Moder og Barn »befandt sig efter Omstændighederne vel«, som Frasen vistnok hedder i den Sammenhæng. Det var visselig lidt skralt med Babyudstyret, men med Cellstof, Papirbind og nogle foreløbige Forbindinger havde man nogenlunde nødtørftigt kunnet klare Sagen. De to andre Kvinder havde »hidset sig ned« og kunde vistnok i bedste Fald klare sig frem til Danmark.

Dette var jo kun glædeligt. En Nyhed af mere foruroligende Art var det, at Lejren i Løbet af Natten var blevet beskudt. Jagere havde været i heftig Kamp med et i samme Skov installeret Luftværnsbatteri, hvis Nærværelse var undgaaet vor Opmærksomhed i Mørket den foregaaende Aften. Da Døren til Fødebussen et Øjeblik var blevet aabnet paa Klem, havde et Lysskær ogsaa ramt Lejren. Der var heldigvis ingen, der var blevet saaret, og Udmattelsen havde overalt været saa fuldkommen, at ingen havde reageret. Hverken jeg selv eller en eneste af mit Mandskab havde hørt en Lyd. Eftersom der laa Folk i alle Køretøjerne, og eftersom Medicinalper-

sonalet alligevel skulde vaage, havde jeg ikke villet belaste nogen af mine dødrætte Førere med en særlig Vagttjeneste. Nu, da alt var lykkelig og vel overstaaet, maa det sikkert siges at have været et Gode, at jeg sov som en Sten, for var jeg blevet vækket og havde opdaget det ubehagelige Naboskab til Luftværnsbatteriet, havde jeg ikke kunnet paatage mig Ansvaret for at blive. Jeg besluttede imidlertid, at jeg aldrig mere vilde vælge Lejrplads uden paa Forhaand at kække de nærmeste Omgivelser.

LIDT efter lidt fik vi hele »Zigøjnerlejren« paa Benene og alle stuvet sammen i Busserne. Det var et endnu værre Postyr end Dagen i Forvejen, for »Per Albin« maatte stadig være til Disposition for Barnefødsler og vor ni Hundrede og femogtredivte Passager. Stenström vilde sætte min juridiske Skarpsindighed paa Prøve og ønskede en Udtalelse om den unge Mands Nationalitet. Han var født af en polsk Mor i en svensk Bus paa tysk Grund. Jeg undgik det kildne Problem og henviste til, at Statsministeren ikke godt kunde nægte at staa Fadder, og med en saadan Beskytter behøvede Drengen sikkert ikke at bekymre sig om sit Statsborgerskab.

Paa Vejen var der stadigvæk Røre. Vi var ganske vist kommet væk fra den værste Folkevandring fra Berlinerdistriktet, men retirerende Tropper fandtes overalt. Det var desuden aabenbart, at mange Fangelejre var ved at blive evakueret. Vi mødte lange Marchkolonner af engelske, amerikanske og russiske Krigsfanger. Lignende Karavaner havde vi jo set under det meste af vort Ophold i Tyskland, men nu var der overvældende mange Fanger paa Vejene. Med Forflytningernes Planmæssighed stod det mindre godt til, for Kolonnerne var paa Vej i alle mulige Retninger. Ved et Tilfælde kørte vi forbi et Kontingent Englændere paa Vej mod Nord, og straks efter mødte vi en anden engelsk Kolonne paa Vej mod Syd. Vi spekulerede over, hvilket Ansigt Fangerne og deres Vogtere vel vilde stille op, naar de mødtes.

En Gang gav et Møde med en Fangekolonnes Anledning til en voldsom Konflikt mellem mig og Gestapoagenten Steffen, som jeg tidligere har omtalt. Folkene plejede altid at prøve paa at kaste nogle Cigaretter til Fangerne, naar de passerede. Endskønt dette selvfølgelig ikke var særlig populært for Gestapomændene, havde de dog ikke gjort Indvendinger, naar det havde været Englændere eller Amerikanere, der kom til at nyde godt af Begunstigelsen. Men da Steffen saa, at Folkene smed Cigaretter over til en russisk Kolonne, blev han fuldkommen hysterisk og fik et Raserianfald. Det var en Skændsel mod hele den tyske Nation at give Russerne Nydelsesmidler, som hæderlige Tyskere maatte undvære. Da jeg meget sagtomdigt forklarede, at Røde Kors øvede sin Barmhertighedsgering blandt alle Folk, og at ingen Nation betragtedes som hverken værre eller bedre end nogen anden, blev han endnu mere galhovedet. Han vilde anmelde mig og hele min Kolonne til Dr. Rennau og sørge for, at jeg blev frataget Kommandoen. Jeg tog Truslen med ophøjet Ro og hørte selvfølgelig ikke videre til Sagen.

Da vi denne Morgen nærmede os Lübeck, ansaa jeg det ikke for hensigtsmæssigt at køre ind i Byen med hele mit brogede Følge. Man vidste ikke, hvorledes Civilbefolkningen vilde reagere mod de mange polske Jøddinder, hvis vi gjorde Holdt ved Kirken. Vi kørte derfor gennem Udkanterne af Lübeck og holdt Hvil et Stykke nord for Byen. I Mellemtiden sendte jeg en af Gruppecheferne, Fourèr Thornander, afsted med en Lastbil for at rapportere til Frykman, at alt var vel. Jeg maatte ogsaa have en Meddelelse sendt afsted til Danmark, saa man der kunde være forberedt paa vor Ankomst. Vi var ganske vist ventet, men Dansk Røde Kors kunde jo ikke godt vide noget om Komplikationerne med Spædbarnet og de fødende Kvinder. Endelig ventede man heller ikke saa mange Passage-rer, som vi havde faaet med os.

Thornander vendte tilbage med en Hilsen og en Lykønskning fra Frykman, men iøvrigt med sørgelige Nyheder. Ogsaa

Hallqvists Kolonne havde været ude for en »Tiefflieger« og havde haft flere Døds ofre. En svensk Chauffør — man vidste endnu ikke hvem — var mellem de Døde, og Hallqvist selv, vor modige og trofaste Kammerat, var alvorligt saaret.

Saa var det altsaa sket. Detachmentets eget Personale havde faaet det første Tab at føle. Det kom ikke uventet. Vor Virksomhed var jo aldrig ufarlig, og gennem de sidste Ugers desperate Krigsførelse havde det været klart for os alle, at vi daglig hver Time svævede i en virkelig Livsfare. Vi havde set megen Elendighed. Vi havde set Mennesker dø. »Tieffliegers« Ofre var ingen Sensation for os. Men alligevel følte vi det paa en ganske anden Maade nu, da vi fik at vide, at vore egne Kammerater, Folk, som vi kendte, som vi havde arbejdet sammen med, og som vi havde lært at holde af, var ramt af Ulykken.

Hallqvists Kolonne havde forladt Ravensbrück, Aftenen før vi ankom dertil for sidste Gang. Han havde valgt en sydligere Vej end jeg, og derfor havde vi ikke mødt ham paa vor Rejsederned. Hans Kolonne bestod af nogle schweiziske Lastbiler, der var udlaant fra Internationale Røde Kors. Selv havde han haft Ledelsen af Transporten fra en svensk Lastbil med Skaaningens Ringman som Afløser. De havde ladet en ung, hollandsk Pige køre med, som de havde siddende imellem sig. I Egnen omkring Schwerin overrumpledess de af et Angreb fra lav Højde. Ringman og Pigen dræbtes øjeblikkelig, og Hallqvist fik alvorlige Læsioner. Adskillige af Passagererne — jeg tror ikke, man vidste hvor mange — var blevet dræbt og saaret.

Alle disse Detailler fik vi selvfølgelig ikke noget at vide om under Opholdet i Nærheden af Lübeck. Men vi vidste tilstrækkeligt til, at der lagde sig en dyb Skygge af Sorg over hele Kolonnen. Med Sorg i Hjertet og ikke uden bange Anelser for vort eget Vedkommende fortsatte vi Rejsen.

Alt gik dog, som det skulde. Vi passerede Kiel, Eckernförde og Slesvig. Snart nærmede vi os Grænsen, og i Flensborg vovede vi at drage et Suk af Lettelse. Men der forestod mig en ubeha-

gelig Opgave. Paa Rejsen havde en kvindelig, engelsk Læge rapporteret, at der var kommet en tysk Kvinde med i Kolonnen fra Ravensbrück. Jeg forhørte Kvinden, der indrømmede sin Nationalitet, men bedyrede, at hun selv gennem mange Aar havde været interneret som Modstander af Naziregimet. I den almindelige Forvirring havde hun taget Chansen til at flygte. Den engelske Læge paastod, at Kvinden var Spion og med SS-Myndighedernes Viden og Hjælp var smuglet med ind i Kolonnen. Det var ikke muligt for mig at afgøre, hvem der talte sandt. Af Hensyn til alle de øvrige Fanger, af hvilke adskillige jo var smuglet med uden Tilladelse, vovede jeg ikke at løbe den Risiko at lade en formodet Spion følge med over Grænsen. Man vidste ikke, hvilke Følger dette kunde faa; endnu herskede Nazistregeringen i baade Tyskland og Danmark. Det var derfor nødvendigt at overgive Kvinden til det tyske Grænsepoliti i Krusaa. Men det var svært at se hendes Fortvivlelse, der unægtelig virkede ægte.

Det var en vidunderlig Fornemmelse at passere Grænsebom-mene. Den første, der tog imod os paa dansk Side, var den norske Pastor Svendsen. »Det är gott att se dig igen, gut«, var den hyggelige Velkomsthilsen, han gav mig, og det lød, som om han mente det. I Padborg tog Dansk Røde Kors sig som sædvanlig af vore Passagerer. Hvorledes Baronesse Wedel, Dr. Krarup og alle de andre venlige Funktionærer ved Karantæne-stationen kunde faa Tiden til at slaa til og alting til at klappe i disse Uger, er mig en Gaade. Paa alle Tider af Døgnet ankom der Transportkolonner, den ene større end den anden. Alle blev de lige godt modtaget, alle fik Mad, Lægeeftersyn og Indkvartering. Og aldrig saa man Danskerne nervøse eller irrite-rede. Det var en stor organisatorisk Sejr, Dansk Røde Kors førte med hjem fra denne hektiske Tid.

Melin havde ordnet Troppens Bispising og straks efter faaet Folkene til at lægge sig. Selv sad Melin og jeg ved en forsinket Middag og gjorde os klar til at gaa til Ro, da der anmeldtes et Besøg. Det var den danske Konsul i Flensborg, der

vilde tale med den svenske Chef. Han bragte os den næste Jobspost. Der var kommet telefonisk Meddelelse fra Flensborg om, at ogsaa Löthmans Kolonne var blevet beskudt. Forbindelserne til Danmark var afbrudt, men Löthman havde faaet en Samtale igennem til den tyske Grænseby og bedt Konsulen om personlig at tage til Padborg. Meddelelsen gik i Korthed ud paa, at Löthman var blevet beskudt ved Plön mellem Kiel og Lübeck, at han havde ni dræbte og tyve saarede, og at han bad om Hjælp. Om der var Svenskere eller Danskere mellem Ofrene, vidste Konsulen ikke.

Det var den tredie Transport med Dødsopfre i mindre end et Døgn. Det var udenfor al Tvivl, at det tyske Misbrug af vor Farve og vore Afmærkninger var blevet kendt paa den anden Side, og vi kunde derfor ikke mere regne med særlige Hensyn. Vi var enige om, at det ikke vilde være forsvarligt at fortsætte Virksomheden. Men Löthman maatte have den Hjælp, han havde bedt om. Jeg meldte mig selvfølgelig til denne Opgave. Stenström var ogsaa straks klar til at følge med. Da vi ikke vidste, hvor mange af Löthmans Busser, der var beskadiget, besluttede vi at medføre en rigeligt forsynet Hjælpeekspedition. Fem Busser og Kranvognen skulde være tilstrækkeligt. Det gjalt om at faa fat i atten Mand, en Fører og to Mand til hver Vogn til at give Flyveradvarsel.

Vi vækkede Busafdelingernes Mandskab og satte dem med nogle faa Ord ind i Stillingen. Var der atten Frivillige, der vilde tage med Dr. Stenström og mig? Det var der i høj Grad. Midt i al Sorgen og Ængstelsen kunde man ikke lade være at føle sig stolt, da alle de dødsenstrætte Folk meldte sig som een Mand. Det var svært at vælge, for de, der ikke blev udtaget, kunde føle sig forbigaaet og blive kede af det.

Alle var klar til at rykke ud straks, men Melin vilde ikke lade os køre i Mørket. Han mente, der kun var lidet at vinde, men meget at sætte overstyr ved at køre ved Nattetid. I Dagslys kunde vi køre til Plön paa to Timer, i Mørke vilde det

antagelig vare hele Natten. Desuden var det jo heller ikke sikkert, vi kunde faa fat paa Löthman midt om Natten.

Ved første Daggrø tog vi afsted fra Padborg. Flyverkontrollørerne indtog deres Pladser, en ved Bagdøren og en paa Taget. Vi var allesammen lidt spændt, da vi gik over Grænsen. Men som det saa ofte er Tilfældet, blev de spændte Forventninger opløst i intet. Straks efter, at vi havde passeret Grænsen, mødte vi Löthman. Han havde i den første Ophidselse straks sendt et Nødsignal, men bagefter havde han opdaget, at han selv kunde ordne det hele. De saarede var blevet taget i Pleje af et tysk Lazaret, og Löthman havde kunnet fortsætte med Resten. Jeg vil ikke prøve paa at beskrive den Glæde, jeg følte, da jeg saa ham igen i god Behold. Som altid, naar man føler stærkt, bliver Ord saa uendelig fattige.

Löthman berettede bagefter, at han netop var kommet ud af en Skov, da Jagerne kom. Selv var det lykkedes ham at springe af og forsøge at vinke til Piloterne for at gøre dem opmærksom paa Nationalitetsmærkerne. Men da Maskingeværerne begyndte at spille, maatte han hovedkulds smide sig i Grøften. Kolonnen blev derefter angrebet i flere Bølger, og Löthman og hans Passagerer blev jaget afsted fra den ene Grøft til den anden. Telefonmeddelelsen om Antallet af saarede og dræbte var rigtig, men som ved et Under var ingen Svenskere eller Danskere blevet ramt.

Da »Hjælpeekspeditionen« vendte hjem, følte vi os maaske lidt slukørede, men først og fremmest dybt taknemmelige. Det vigtigste var, at vore Kammerater var kommet uskadte tilbage. Jeg takkede Folkene hjerteligt, for — selv om vor Ekspedition havde vist sig at være upaakrævet — var deres Optræden og gode Vilje lige beundringsværdig. Vi skiltes igen og gik hver til sit for at nyde den Søvn, som vi allesammen trængte saa haardt til.

Efter nogle Timers Forløb blev jeg vækket af Melin, som meddelte, at Ringmans Lig var ankommet til Padborg. Begravelsen skulde finde Sted i Smedeby Kirke, nogle Kilometer

fra Padborg, og Detachementet skulde mandsstærkt være tilstede for at give den forulykkede Kammerat den sidste Æresbevisning.

Til den fæstsatte Tid samledes vi i den skønne, lille Landsbykirke. Kisten var opstillet i et Kapel paa den nærliggende Kirkegaard. Mellem Kapellet og Kirken dannede Detachementet Spalier, medens Kisten, svøbt i det svenske Flag, blev baaret ud af seks af den afdødes Kammerater. Efter god, dansk Skik gik to Piger og strøede Blomster foran Kisten.

Efter at alle havde taget Plads i Kirken holdt en af vore egne, Detachmentets Ven og Kammerat, Pastor Svendsen, Talen. Hans Tale var enkel, magtfuld og gribende. Ledemotivet i hans Tale var de hvide Busser. Han skildrede, hvorledes disse hvide Busser for Tusinder af Ulykkelige i Koncentrationslejrene var kommet som et Barmhjertighedens og Frihedens Sendebud. Det var et Privilegium at være knyttet til de hvide Busser, men et Privilegium, der krævede Ofre. Vor døde Kammerat havde bragt det største Offer, sit eget Liv.

Efter Svendsen talte nogle danske Repræsentanter, og til Slut bragte Melin enkelt og stærkt Detachmentets Tak og sidste Hilsen. Hele den helt igennem ægte skandinaviske Højtidelighed, hvor den svenske Soldat jordfæstedes af en norsk Officiant i en dansk Kirke, blev en uforglemmelig smuk, stemningsfuld og værdig Oplevelse.

Henad Aften kom der Meddelelse om, at Frykman og Folke den følgende Dag vilde slutte sig til Detachmentet. Vor Opgave i Tyskland maatte nu afsluttes. Det var ikke længere muligt at komme igennem til Ravensbrück eller til nogen anden Kvindelejr, og det maatte betragtes som et Spørgsmaal om kun faa Dage, inden Kapitulationen maatte komme. Vi kunde dog stadig gøre lidt Nytte i Danmark ved at sørge for Transporterne fra de danske Koncentrationslejre til København og den svenske Færge.

Den følgende Morgen, det var den 28. April, kom Greve Bernadotte med Flyvemaskine til Padborg. Det er nu velkendt,

at Greven netop paa det Tidspunkt var optaget af sensationelle Fredsforhandlinger med Himmler og Schellenberg. Vi fik et lille Indblik i Storpolitiken, da Maskinen senere dukkede op i Lejren. Man studsede over SS-Generalens Ungdom, han saa næppe ud til at være mere end femogtredive Aar gammel.

Ved et Møde med Detachmentets Officerer erklærede Greven sig indforstaaet med, at Virksomheden i Tyskland indstilledes. Detachmentet skulde fuldføre sine Arbejdsopgaver i Danmark og derefter vende hjem for at blive afviklet. Senest den 1. Maj, det vilde sige tre Dage senere, burde alle være hjemme.

Melin og jeg, som begge var nødt til at tage hjem snarest, fik Grevens Tilladelse til at rejse, saa snart Frykman var ankommet. Han kom nogle Timer senere, og straks efter tog Melin og jeg med Personbil til København. Morgenen efter var vi i Malmø, og saaledes endte den spændende og begivenhedsrige Ekspedition for vort Vedkommende.

DA man nogle Uger efter befandt sig i normalt svensk Millieu og havde faaet al den Søvn, man havde tilgode, og man lidt efter lidt havde lært ikke at fare sammen for hver Flyvemaskine, som surrede i Luften, kunde man betragte hele den hektiske Tid i Tyskland lidt paa Afstand. Der er saa meget, der strømmer ind over en, Billeder og Indtryk, som ikke kan faa Plads i nogle korte, kaleidoskopiske Dagbogsnotater. Maaske kan man, naar man har faaet Tiden og Rummet lidt paa Afstand, til en vis Grad danne sig et mere afsluttet Billede af de kaotiske Forhold i Det Tredie Riges sidste Dage.

Mange Svenskere har bedt os, som havde være med derude, fortælle noget om »Sandheden om Konzentrationslejrene«. Hvad er Sandhed, og hvad er allieret Propaganda? Svaret maa blive: Vi kan ikke gaa i Borgen for at alt, hvad der er skrevet og berettet, er sandt, men vi har selv hørt og set tilstrækkeligt til at kunne bekræfte, at det altsammen meget vel kan være Sandhed. Hvad vi oplevede under Transporterne fra Neuen-gamme, hvad vi nu og da stjal os til at se i andre Lejre, hvad vi hørte Hundreder af sandhedskærlige Mennesker berette roligt og sagligt, er for os et tilstrækkeligt Vidnedsbyrd. Det kan vistnok desværre ikke benægtes, at Tyskland har stillet Uret tilbage og i det tyvende Aarhundrede har skabt Rædselsanstalter, mod hvilke Middelalderens Torturkamre var den rene Barneleg. Gennem direkte Myrderier, ikke mindst ved Hjælp af en højtudviklet Tilintetgørelsesvidenskabs fuldendte Hjæl-

pemidler, og indirekte gennem Udsultning og de i Sultens Spor hærgende Sygdomme, har man i Koncentrationslejrene dræbt Millioner af Mennesker eller mærket disse for Livet.

Adskillige Svenskere vil ikke lade sig nøje med almindelige Paastande, men vil have Detailler og et nærmere Billede af Organisation og Virksomheden i disse berygtede Koncentrationslejre. Det er svært i Korthed at give en Skildring, der dækker alle de forskellige Anstalter af dette Navn. Det er allerede tidligere berettet, at der var flere forskellige Slags Lejre, »et graddelt Helvede«, om man saa vil. De sædvanlige Lejre inddeltes i tre Klasser med stigende Tal alt efter Torturens Art. Yderligere var der »Vernichtungslejre«, Anstalter for Fanger, som Regimet betragtede som saa farlige, at de for stedse maatte forsvinde. Disse Personer kaldtes NN-Fanger efter »Nacht und Nebel«, Nat og Taage. I andre Lejre klassificeredes Fangerne efter Aarsagen til Interneringen. Paa Fangedragterne var der fastsyet en Trekant af Tøj, og af dennes Farve kunde man se, til hvilken Klasse vedkommende hørte. Politiske Fanger havde en rød Trekant, kriminelle en grøn, asociale en sort, Militærnægttere en lilla og homoseksuelle en rosa. Det forekom ofte, at i og for sig upaaklagelige Personer af en eller anden Grund fik den grønne eller sorte Trekant hæftet paa sig. I det store og hele var de grønne Vaneforbrydere mange Gange af den værste Art. I Lejrene, hvor Fangerne havde et vist Selvstyre, var der en stadig Kamp om Magten mellem de røde og grønne. Stillingen som Lejrældste, Blokældste, Skriver og lignende medførte betydelige Goder, og disse saakaldte prominente Fanger havde det til en vis Grad i deres Magt at gøre Tilværelsen mere eller mindre udholdelig for de andre. En særlig Art af prominente Fanger var de saakaldte Sjakformænd, »Capo«, der var ansvarlige for og havde Kommandoen over et større eller mindre Kontingent af Arbejdere. »Capos« rekrutteredes udelukkende mellem de grønne og var i Almindelighed endnu mere raa og brutale end selve SS-Funktionærerne.

I Lejren Stöcken lige Nord for Hamburg saa jeg personlig en polsk »Capo«, som sparkede en døende Landsmand.

Ifølge gældende Bestemmelser skulde den daglige Madration bestaa af 350 Gram groft Brød og en Liter Suppe, kogt paa tørrede Grøntsager. I Praksis blev disse Rationer meget sjældent overholdt, og for selv den mindste Forseelse blev Portionerne inddraget. De, der var syge eller havde svagelige Maver, kunde ikke spise denne Føde. Efterhaanden blev de derfor af den haardkogte Lejrhumor kaldt for »Muselmænd«, det vil sige, at de var lige saa magre og udtærede, som vi kan se det i Filmen fra Buchenwalde. De var da snart modne til Gaskamrene.

Gaskamre og Krematorier fik vi Svenskere naturligvis ikke Lejlighed til at se. Disse Indretninger hørte til Lejrenes strengt bevogtede Hemmeligheder. Af førstehaands Oplysninger fra Internerede kan vi dog danne os et godt Billede af, hvorledes disse Dødsfabriker fungerede. Der var forskellige Typer af Gaskamre. Undertiden var de f. Eks. camoufleret som Badrum. De Internerede førtes ind i et Afklædningsrum, og for ikke at vække deres Mistanke var det indrettet paa normal Vis med Vaskekummer og Haandklæder. Efter at være blevet afklædt fik de et lille Stykke Sæbe og Besked om at gaa ind gennem en Dør, paa hvilken der stod »Badeværelse«. Efter at alle var kommet ind, aabnedes en Luge i Loftet, og et Par smaa Flasker med Cyngas blev smidt ned paa Stengulvet. Naar Gassen havde gjort sin Virkning, fjernedes Ligene gennem en Skydedør i »Badeværelsets« anden Ende. De hentedes derefter med Vogne af specielle Kommandoer, der nogen Tid efter selv likvideredes, og førtes til Krematoriet for at blive brændt.

Disse og andre lignende Skildringer er ikke Fostre af utilregnelige eller hævngherrige og forblindede Menneskers Fantasi. Vi hørte samstemmende Oplysninger fra saa uendeligt mange Sider, fra Læger, Jurister og andre kompetente Personer, der vejede hvert Ord og talte besindigt og lidenskabsløst. I visse

Tilfælde er jo forøvrigt hele Lejre faldet uskadte i Hænderne paa de Allierede, og man har paa den Maade faaet Oplysningerne bekræftet i alle Detailler.

Naar man ser paa Tysklands Muligheder for, efter alt, hvad der er sket, paany at genopbygge Landet og indtage en agtet Stilling i Nationernes Kred, er der sikkert mange, der først og fremmest tænker paa den materielle Genopbygning. Det er sikkert, at denne vil blive vanskelig, i mange Tilfælde maaske umulig. Den, der har set Dresden, Berlin, Hamburg og andre Storbyer, har svært ved at tænke sig, hvorledes disse nogen Sinde skal kunne blive, hvad de har været. Men langt sværere end at erstatte de materielle Skader bliver det at raade Bod paa den moralske Forraadnelse, der gennem et næsten femtenaarigt Nazisherredømme er trængt dybt ind i den tyske Folkesjæl. Værst af alt er det maaske med Børnene og Ungdommen, der er inficeret med Forestillingen om Verdensherredømme og Herrefolksmentalitet. I Tiaarsalderen til Hitlerjugend, i Femtenaarsalderen til Partiets Arbejdstjeneste og et Par Aar senere til Krigen eller den interne SS-Tjeneste, saaledes har Udviklingen været for den ene Aargang af unge Tyskere efter den anden. Mange Gange saa vi Kompagnier af Drengene paa mellem femten og sejsten Aar paa Vej til Fronten, belæsset med Vaaben, Ammunition og Haandgranater. Trossikre og glade drog de afsted under Sang. Man synes, det er Synd for disse ulykkelige, der aldrig har faaet Lov til at være Børn, og som i den modtageligste og mest ukritiske Alder har faaet Sindet forgiftet af Hadets og Voldsherredømmets Propaganda. Nødvendigheden af at føre denne Ungdom tilbage til en normal og sund Livsanskuelse staar for en svensk Iagttager som det mest magtpaaliggende, men ogsaa som den vanskeligste af Tysklands Genopbygningsopgaver.

Åke Svenson

De hvide Busser

»For Tusinder af ulykkelige i det 3. Riges Koncentrationslejre kom de hvide Busser som en Husvalelsens og Frihedens Sendebud«, udtalte den norske Fangepræst, Pastor Svendsen.

Efter Greve Folke Bernadottes Forhandlinger med Himmler fik det svenske Røde Kors Tilladelse til at samle skandinaviske Fanger fra udsatte Lejre i een stor Lejr og - da det tyske Sammenbrud nærmede sig - til at overføre disse sammen med kvindelige Fanger af alle Nationaliteter til Sverige.

Til denne Hjælpeekspedition oprettede det svenske Røde Kors et specielt Detachment, der i Kolonner med hvidmalede Busser drog ned til Tyskland i Begyndelsen af 1945.

Stockholmadvokaten Åke Svenson meldte sig som Reserveofficer frivilligt til denne Hjælpeekspedition, og i Egenskab af Chef for en af Transportkolonnerne giver han i »De hvide Busser« en gribende Skildring af de dramatiske, farefulde Rejser han foretog til forskellige Lejre i Tyskland, bl. a. de berygtede Sachsenhausen og Neuengamme.

Bogen indeholder en fuldstændig og detaljeret Redegørelse for den bevægede Undsætning af de danske Politibetjente i Lejren Torgau, Befrielsen af de danske Jøder i Theresienstadt og af Axel Larsen. Desuden HIPO's planlagte Attentat paa Hjælpeekspeditionens Leder Oberst Björk, da denne passerede Odense.

»De hvide Busser« byder paa et fantastisk, rystende og spændende Virkelighedsstof og den vil med sin autentiske Øjenvidneskildring af Tyskland i Dødskampen foruden for de Tusinder, der ved det svenske Røde Kors' straalende Indsats saa mirakuløst undslap Koncentrationslejrenes Rædsel, være af største Interesse for alle, der vil vide Besked om Tysklands sidste Dage.

